

TRANSILVANIA

serie nouă, anul L (CLIV), numărul 10 (2022)

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC | ADVISORY BOARD:

Ștefan Afloroaei (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România)

Cornel Ban (Copenhagen Business School, Danemarca)

Manuela Boateă (Universitatea Albert-Ludwigs, Freiburg, Germania)

Constantin Chiriac (Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România)

Petr Kopecký (Universitatea din Leiden, Olanda)

Mihaela Miroiu (Școala Națională de Studii Politice și Administrative, România)

Christian Moraru (Universitatea North Carolina Greensboro, SUA)

Sorin Radu (Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România)

Maria Bucur-Deckard (Indiana University, SUA)

Marci Shore (Universitatea Yale, SUA)

Stefan Sienerth (Universitatea „Ludwig Maximilian” din München, Germania)

Andrei Terian (Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România)

Galin Tihanov (Universitatea Queen Mary, Regatul Unit)

Alexandru Zub (Academia Română)

REDAȚIA | EDITORIAL TEAM:

Redactor-șef | Editor-in-Chief: **Radu Vancu**

Redactori | Editors: **Dragoș Varga, Vlad Pojoga**

Secretar de redacție | Editorial Secretary: **Ștefan Baghiu**

Tehnoredactor | DTP: **Mihaela Basarabă**

Fotografia de pe copertă | Cover Photo: **Vlad Petri**

Revistă editată de **Complexul Național Muzeal ASTRA**, sub autoritatea **Consiliului Județean Sibiu**
Journal edited by **ASTRA National Museum Complex** under the authority of the **Sibiu County Council**

Director general C.N.M. ASTRA | General Manager ASTRA NMC: **Ciprian Anghel Ștefan**

CONTACT:

551037 Sibiu, Bastionului 6A

Tel./fax: +40 269 202 400

revistatransilvania@muzeulastra.com

www.revistatransilvania.ro

office@muzeulastra.com

www.muzeulastra.ro

Cuprins | Contents

Dosar *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires*

Maria Chiorean | 1

„Adapting to Survive: Postcolonial Studies Today and the Emergence of the Inter-imperial Reading Method”

Cornel Ban | 15

„Inter-imperiality: A Political Economy Reading”

Imre Balazs | 23

„New Scales for Regional Studies in Creolizing the Modern: Transylvania across Empires”

Valer Simion Cosma | 26

„Virtus Romana Rediviva: Latinitatea naționalismului ardelean între identitate națională, strategie politică și loialitate dinastică”

[Virtus Romana Rediviva: The Latinity of the Ardeal Nationalism between National Identity, Political Strategy, and Dynastic Loyalty]

Costi Rogozanu | 40

„Rebreanu, creatorul reprezentării literare mic-burgheze a țărănimii”

[Rebreanu, the Creator of the Petit Bourgeois Literary Representation of Peasantry]

Ștefan Baghiu | 46

„Liviu Rebreanu și Sofia Nădejde ca world literature: geopolitică, interimperialitate și descoperirea lumii în romanul modern”

[Liviu Rebreanu and Sofia Nădejde as World Literature: Geopolitics, Inter-imperiality, and the Discovery of the World in the Modern Novel]

Snejana Ung | 55

„Rethinking Romanian Literature Collectively: The Inter-imperial Modern Novel”

Alina Bako | 62

„Modern/Colonial Perspective, Self-Identity, and Counter-Mapping in Slavici’s Fiction”

Mihnea Bâlici | 70

„Conceptul de inter-imperialitate în periferie: Modelul Wallerstein și cazul romanului Adam și Eva de Liviu Rebreanu”

[The Concept of Inter-imperiality in the Periphery: The Wallerstein Model and the Case of the Novel Adam și Eva by Liviu Rebreanu]

Studii culturale

Bogdan Popa | 78

„The Artist as Realist: Jean Mihail and the De-Alienating Effects of Socialist Film”

Daiana Gârdan & Emanuel Modoc | 90

„De la cărți la date. Schimbări paradigmatică în studiile literare după turnura digitală”

[From Reading Books to Reading Data: Paradigm Shifts in Literary Studies after the Digital Turn]

ADAPTING TO SURVIVE: POSTCOLONIAL STUDIES TODAY AND THE EMERGENCE OF THE INTER- IMPERIAL READING METHOD

Maria CHIOREAN

Lucian Blaga University of Sibiu
E-mail: chioorean.r.maria@gmail.com

ADAPTING TO SURVIVE:
POSTCOLONIAL STUDIES TODAY AND THE EMERGENCE OF THE INTER-IMPERIAL READING METHOD

Abstract: This paper discusses Manuela Boatcă and Anca Parvulescu's recent volume, *Creolizing the Modern*, in relation to the debates surrounding the adequacy of the postcolonial framework for the analysis of East European and, more specifically, Romanian literature. It argues that the authors manage to signal, introduce and put into practice some of the most important methodological updates in the fields of postcolonialism, dependency studies and World Literature. Through a discussion of each of these milestones, Boatcă and Parvulescu's inter-imperial reading method is shown to provide a highly rigorous and productive world-systemic perspective on modern canonical literature.

Keywords: inter-imperiality, creolization of theory, (post)colonialism and (post)coloniality, modernity, Eastern Europe

Citation suggestion: Chiorean, Maria. "Adapting to Survive: Postcolonial Studies Today and the Emergence of the Inter-imperial Reading Method." *Transilvania*, no. 10 (2022): 1-14.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.10.01>.

Since colonial expansion and domination are inextricable from the history of modernity, having spanned continents and centuries, postcolonial studies have also been applied to a great variety of geographical regions and socioeconomic situations. The beginnings of the discipline in the 1980s and 1990s prioritized the study of the most powerful Western empires, which established multiple colonies around the world (especially in India and Southeast Asia, Africa, Latin America and the Caribbean) and influenced the subsequent development of those regions and their societies. It was also when scholars like Edward Said, Gayatri Spivak and Homi Bhabha coined essential concepts such as orientalism, the subaltern, stereotypical repetition, hybridity, mimicry etc. These theorists and the ones who walked in their footsteps investigated both the colonial discourse and the response of the colonized subject, mapping the

specific circumstances and mechanisms of the colonial relationship. However, given the conceptual kinship between (post)coloniality and other forms of political and cultural oppression or domination, the postcolonial vocabulary and methodology were later deployed to describe and critique certain historical contexts which were not former colonies per se. In particular, Eastern Europe has recently become the object of heated debate regarding the utility of the postcolonial framework: Should we discuss the East European literatures of the last few centuries through the prism of (post)colonialism? If so, can these theoretical tools be imported as such, or do they need to be adapted to the particularities of East European nation building? Why is the postcolonial canon more suitable than other theories of political and literary dependence? Over the last three decades, various theorists and scholars have answered these

questions differently, often polemically, from Spivak to the Belgrade Circle and from David Chioni Moore to Maria Todorova, to name but a few.

In this context, Manuela Boatcă and Anca Parvulescu's most recent volume, *Creolizing the Modern: Transylvania Across Empires*,¹ appears as a comprehensive response to a series of theoretical dilemmas, conflicts and deadlocks in the field of postcolonial and World Literature studies. Published in 2022 and starting from an in-depth study of Transylvanian modernity, it represents the pretext and the premise of this article due to the authors' efforts to provide practical solutions to the many instances of polarization within contemporary postcolonialism. In the following paragraphs, I will attempt to analyze the methodological junctures chosen by Boatcă and Parvulescu to articulate their theory of inter-imperiality and the corresponding reading method. In doing so, I also look at the work of other scholars who have recently supported similar disciplinary turns and argue that the updates and nuances brought by all of these authors to postcolonial critique are necessary for the survival and productivity of the paradigm.

Postcolonialism in Eastern and Southeastern Europe

After the publication of Edward Said's seminal *Orientalism* in 1978, postcolonial studies were quickly enshrined as a legitimate scholarly field, especially in the Anglophone academe. As they generated more analyses and debates, some of the discipline's foundational concepts were questioned, nuanced and refined – including Said's own terminology and approach, which came under fire for essentializing the West and paying little attention to the subversive response of the orientalized subject.² At the same time, the geographical and historical applications of postcolonialism were also being discussed and supplemented: for example, prior to 1990, Said himself added Ireland to an already long list of formerly colonized regions (from India and the Caribbean to Australia);³ then, in the early 2000s, the history and the cultural legacy of the Balkans began being analyzed from a postcolonial perspective by important scholars, such as Gayatri Spivak and Alexander Kiossev.⁴ In fact, Maria Todorova has noted that the question of a so-called "Balkan (post)colonialism" first emerged at a time when this particular direction of cultural analysis was already being criticized or even abandoned in the West, appearing as obsolete or exhausted.⁵ Nonetheless, it can also be argued that it was precisely the renewed debate about the applicability of postcolonial studies in contexts which they were not initially meant for that helped revive the discipline, reign in its indiscriminate expansion and clarify its theoretical configurations, as will become apparent when looking more closely at Boatcă and Parvulescu's book.

Concerning Eastern and Southeastern Europe, the

last few decades have brought an increase in theoretical positionings having to do with (post)colonialism and its legacies. This is not the time or place to review all of them but suffice to say that compelling arguments have been made both in support of and against a postcolonial approach. Back in 2003, Gayatri Spivak wrote about the possible connection between postcolonial theory and "the Balkan as metaphor," concluding that it was "a critical task for our world."⁶ It should be noted that her phrasing is already cautious and sceptical, since she refers to the image and the perception of the Balkans rather than the region itself, introducing the distinction between colonized spaces proper and other forms of dependence and othering. In fact, many of the scholars advocating this approach are also aware of the significant particularities of Eastern Europe and the Balkans. In Dušan Bjelić's words, it is a well-known fact that "the Balkan region was never colonized in the modern sense, as the Orient was, despite being subjected to Ottoman rule," which makes the contributors to the collective volume *Balkan as Metaphor* agree that Balkan specificity is, indeed, a logical paradox, with Balkan people seeing each other as both colonizers and colonized subjects in the wake of Ottoman-imposed re-population and religious conversion.⁷ Bjelić's verdict that "whether Balkan nationalism is post-imperial or post-colonial, it is fair to say that it remains distinctly liminal" has since been strongly criticized by Maria Todorova, who deems the two theoretical frameworks very different.⁸ In fact, Todorova opts for a more restrictive and rigorous understanding of colonialism as implying "the transfer of control over social organization from the indigenous population to the colonial power."⁹ She also took issue with the poststructuralist tendency to amalgamate all historical empires into a single, unitary colonizing discourse¹⁰ and devoted much of her work to developing the concept of "balkanism" as a phenomenon in its own right: "balkanism is not merely a subspecies of orientalism."¹¹ There is some overlap, of course, since, like Orientalism, balkanism refers to a stereotypical view of the people(s) in Southeastern Europe as uncivilized, backwards, violent, corrupt or chaotic, placing the Balkans "in a cognitive straightjacket."¹² But Todorova identifies a series of significant differences between the two phenomena: for instance, "the historical and geographic concreteness of the Balkans" vs. the imaginary, immaterial nature of the Orient;¹³ the exotic appeal of the Orient, which promises an escape from the industrializing West vs. the less imaginative, more historicized depictions of the Balkans;¹⁴ the otherworldly and timeless aura of the Middle and Far East vs. the transitional status of Southeastern Europe on its way to so-called "civilization" and "modernity" etc.¹⁵ In short, Todorova's methodological creed is that a clear distinction between localized discursive productions is of utmost importance, lest cultural history become a

linear, oversimplified narrative.

With post-Soviet states, the polemic is just as complex. Carey and Raciborski have written about the export of the communist model to Yugoslavia and the Soviet satellites as a form of colonization, claiming that, although countries like “Ukraine, Belarus, and Russia are culturally similar, Eastern Orthodox cultures,” they “represent significant ethnic differences and were parts of Russian and Soviet colonialism.”¹⁶ At the same time, the authors evaluate the history of former Soviet states and Yugoslavia through the social consequences of their recent political regimes: “Common to all forms of colonialism, from Russian and Soviet to U.S./West European, we find that former colonies generally have poor records on human rights and democratization,” which justifies, in their view, the postcolonial analysis of these regions.¹⁷ Similarly, but perhaps more convincingly, D.C. Moore has argued for the postcolonial status of the post-Soviet sphere: the Baltic States, Central and Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia,¹⁸ showing that all the twenty-seven nations “were unquestionably subject to often brutal Russian domination (styled as Soviet from the 1920s on) for anywhere from forty to two hundred years”¹⁹ and that most stages in the colonization and decolonization of sub-Saharan Africa are identifiable in former Soviet states, as well – for example, agriculture being turned into monoculture (with dire environmental consequences) or recently decolonized nations being ill-equipped for self-governance and resorting to alliances with their oppressor’s opponents. In short, Moore suggests that literary scholars should engage in a “global postcolonial critique” because, given the geographical and historical span of colonization, there is no culture today which has not been affected or shaped by it: “as neo-, endo- and ex-, as post- and non-.”²⁰ Finally, in the field of anthropology, the use of postcolonial critique in the exploration of postsocialist societies began with Katherine Verdery’s 1996 article “Nationalism, Postsocialism, and Space in Eastern Europe,” which mentions that postcolonial theory would bring a new focus on the formation of self and alterity in a discipline traditionally concerned with comparing political systems.²¹ However, in her introduction to a collection of academic papers presented in 2006 at a biennial conference of the European Association of Social Anthropologists, Jill Owczarzak expresses the moderate view that, while anthropologists studying Eastern Europe can learn from postcolonial theory and while a deeper understanding of racial politics and ethnicity has already permeated the discipline, “the tremendous diversity in the socialist experience among different countries cautions us against broad generalizations.”²²

At this juncture, it is safe to say that much of the debate surrounding Eastern Europe and the postcolonial hypothesis can be put down either to the different definitions of colonization and (post)colonialism or the

purpose of the historical and literary survey itself. As Moore notes, “postcolonial studies have also become remarkably autocritical: since its inception, numerous important critics have interrogated the discourse itself,” including the likes of Benita Parry, Bishnupriya Ghosh, Graham Huggan or Linda Hutcheon,²³ which has proven regenerative for the discipline: it has made critics interrogate their own privilege and subject positions, address the apparent omissions in postcolonialism, while also paying attention to multiple forms of oppression and exploitation. However, terminological and methodological quarrels can also become sterile and circular unless they provide solutions and ways out of the crises they address.

Which brings me to a couple of examples in recent scholarship on Eastern Europe, Romanian literature and, more generally, literary peripherality, which manage to do just that, in spite of the authors’ reluctance to import the postcolonial framework without changes or to declare any of the Romanian provinces former colonies. Interestingly, the first example starts with a discussion of the same potential issue which had been anticipated by Moore: the risk of inflating postcolonialism “into a category so large as to lose all analytic bite.”²⁴ In a 2012 article, Andrei Terian shows that “postcolonialism without shores” is not only historically inaccurate when applied to Central and East European literatures but also methodologically questionable: that is, instead of allowing literary scholars to better comprehend and explain various cultural phenomena around the world, as Moore had hoped, this excessively broad framework would “cancel the utility of the concept.”²⁵ Terian provides plenty of arguments for his positioning in this debate: for instance, he shows that Orientalism should not be considered a sufficient criterion for postcolonialism, since its rhetorical mechanisms are not employed exclusively by the West to describe the East but function intra-regionally, as well; he also argues that, regarding socialism in East-Central Europe, the countries that came under Soviet influence in the twentieth century were not all colonies, since they retained their local governments, official languages and cultural identities, developing new nationalist movements after 1965.²⁶ However, it is the use of postcolonialism as “a reading mode which can be applied more or less successfully to different contexts” which interests me the most, as it points to the imperative of site-specific methodology and theory.²⁷ In this sense, it must be mentioned that Terian also proposes a taxonomy of East-Central European literatures based on their position in the world-system: minority literatures (literary subsystems made of texts written in a different language from the national one), marginal literatures (dependent on the literary system of another country), (post)colonial literatures (created by the native populations in colonized territories) and mimetic literatures (literary systems copying other literatures

which they are otherwise independent from). Not only do these categories allow for better contextualization – as opposed to an all-encompassing notion of (post) colonial literature – but they also highlight the possible simultaneity of distinct patterns of dependence and emulation, according to one's frame of reference (the national literary system, the official language of a certain territory, Casanova's World Republic of Letters etc.).

In their recent volume, *Creolizing the Modern*, Manuela Boatcă and Anca Parvulescu take on the same challenge of addressing and going past the debates about the adequacy of postcolonialism for the exploration of East European (semi)peripherality. They do so by bringing into the conversation the Latin American theorists of decoloniality, whose critique of the “overgeneralization inherent in the postcolonial category”²⁸ converges with Todorova's observations about the poststructuralist proclivity for decontextualized discourse analysis. Then, Boatcă and Parvulescu draw on the more political component of decolonial theory, which has to do with the contemporary consequences of imperialism and coloniality: “A critical conceptual change in the notion of coloniality was the acknowledgment that colonialism as a formal administrative status had come to an end, yet the hierarchies established between Europeans and non-Europeans—the coloniality of power—continued to underwrite social, political, economic, and cultural realities in these regions of the world.”²⁹ These theoretical sources are important for a few reasons:

On the one hand, the practical, constructive dimension of decolonialism is one of its defining features, which sets it apart from postcolonial studies and brings it closer to political activism, fostering a sense of urgency. For example, Walter Mignolo and Catherine Welsh's by-now-famous book *On Decoloniality* is divided into two sections, “Decoloniality in/as Praxis” and “The Decolonial Option,” with the authors mentioning that “they are both theoretical/praxical in different ways, starting at two ends of the spectrum and working toward the center: theoretical praxis and practical theory.”³⁰ Granted, the decolonial project has been accused of being too vague, optimistic and even elitist, since it evaluates its success by measuring the museal and academic democratization of culture.³¹ In one of his other books, Mignolo even bases his theoretical framework on a few enticing, highly ambitious but unfalsifiable assumptions: more exactly, he suggests that decolonial praxis can lead to a radically different and non-competitive world, in which the human person is more important than any institution and labor is no longer an end in itself, rather an instrument for a better life.³² In Alex Cistelean's words, “because of their idealistic premise, any attempt at designing a practical, effective axis ends up in the same subjective and a priori territory of epistemology.”³³ Cistelean's arguments are difficult to dismiss. However, going back to *Creolizing the Modern* and its use of decolonialism as a stepping

stone for the formulation of a new methodology, it is my contention that Boatcă and Parvulescu successfully select the most promising elements of decolonial theory and use them to produce a functional conceptual framework for the analysis of Transylvanian history and culture.

More precisely, the authors study the “coloniality of power” in its particular East European configuration, where “the dissolution of the Habsburg, Ottoman, and Tsarist imperial states often led not to the liberation of the previously occupied provinces but to a shift from imperial systems based on the exploitation of peasant labor to systems under the jurisdiction of Western capitalist powers.”³⁴ While recognizing that Eastern Europe has generally experienced patterns of oppression typical of imperialism rather than colonialism, they also reveal throughout the book that certain phenomena associated with colonialism and critiqued in postcolonial studies – such as racialization, restrictive and hierarchical understandings of labor, the strategic deployment of language against one's oppressor etc. – can also be identified in the last few centuries of Transylvanian history and, more specifically, in canonical interwar literature. In fact, postcolonialism has previously informed other literary disciplines and approaches, as well, without being absorbed into or amalgamated with them. The most intuitive example is, perhaps, World Literature, which has evolved from Goethe's uncritical celebration of cultural dialogue and difference and from his definition based on aesthetic value and taste to the investigation of literary circulation as a material process in the works of David Damrosch, Pascale Casanova and Rebecca Walkowitz. Moreover, recent scholarship by authors such as Aamir Mufti, Pheng Cheah, and Lorna Burns further proves the impact of postcolonial theory on World Literature studies. In Burns' words, “world literature needs postcolonial critique lest it become complicit with the global structures of capitalism that it might otherwise seek to challenge.”³⁵ Likewise, the study of East European literatures requires, in Boatcă and Parvulescu's view, the renewed awareness that, while not all forms of dependence in World Literature are colonial, the overlaps, as well as the differences or the desynchronizations between imperialism and (neo) colonialism need to be investigated in each historical scenario and in each literary system, considering both the national and the regional scale.

As for the transition from imperial to capitalist dependence, Boatcă has previously articulated this pattern in an older study linking Eastern Europe and Latin America. In *Laboratoare ale modernității* (Modernity Laboratories), she writes that “even though it was never formally colonized, Romania gained access to European modernity through the back door – coloniality.”³⁶ Note here the difference between “colonialism” and “coloniality,” which structures much of Boatcă's work in

these two volumes: while colonialism refers to the actual process of political, military, institutional and cultural colonization – which implies direct action on the dominated society, direct changes in their ways of life – coloniality names a type of dependence which became widespread – in the case of Eastern Europe – during the fast-paced globalization of capitalism, that is, upon the waning of the Habsburg, Ottoman and Tsarist empires.

Not only is this a swift, effective response to a debate which has often resulted in pointless polarization, but it also allows the two authors – a sociologist (Manuela Boatcă) and a literary scholar (Anca Parvulescu) – to use the insights of postcolonial and decolonial theory in a rigorous and self-reflexive manner. For this purpose, they begin by adapting Laura Doyle's concept of "inter-imperiality" to the Transylvanian context and by treating this space as a "world region": simultaneously unique through its own combination of imperial influences (intersecting, competing, sedimented), comparable to other far-flung spaces around the globe and, last but not least, permanently subject to power struggles within the world-system. In her 2020 book, *Inter-imperiality: Vying Empires, Gendered Labor and the Literary Arts of Alliance*, Doyle defines her object of study as "a fraught position, lived all at once in the neighborhood, at the imperial court, on the road, in the body, and amid the invasive stream of political events and news" – the experience of clashing empires and agents of power, affecting every part of one's life and especially the creative lives of artists and writers.³⁷ Following in her footsteps, Boatcă and Parvulescu read Liviu Rebreanu's canonical novel *Ion* through its negotiations of political power, ethno-racial identities, linguistic belonging and labor regimes. In doing so, I argue, they signal, introduce and put into practice some of the most important methodological updates in the fields of postcolonialism, dependency studies and World Literature, which I systematize and discuss below:

1. The Imperative of Site-Specific Theory

One of the key moments in the evolution of postcolonial studies was the acknowledgement of the fact that colonization and orientalizing did not only target the political regime, social structures and religious profile of a marginal community, but also its specific patterns of knowledge formation. According to Aditya Nigam, for a very long time "the colonial mode of knowledge production" dominated both literary and political thought, "treating these [marginal or formerly colonized] societies as 'fields' for the collection of academic raw materials and application of theories produced in other climes."³⁸ In 2010, Revathi Krishnaswamy published a highly influential article on this topic, decrying the slow development of critical self-awareness in World Literature, where a broader selection of texts

(incorporating literature from all over the world) should have also made room for non-European theoretical work. In Krishnaswamy's words, "if the model of world literature involves sampling texts from different parts of the world, the epistemologies used to interpret them remain predominantly Western or Westocentric."³⁹ Starting from her plea for theoretical decolonization and decentering, many of the central concepts and categories in Western literary theory can be brought into question and relativized: the literary genres we operate with, the absolute distinction between prose, poetry and drama, between written and oral literature etc. Krishnaswamy also gives a few examples from Indian literary history (Tamil texts and poetics, bhakti poetry, Dalit aesthetics), showing that emergent or latent epistemological traditions might be the most suitable for the analysis of local literary phenomena, despite their lack of systematization.⁴⁰ For instance, a recent study by Alex Goldiş reconsiders narratology as a heterogeneous, localized approach to the literary text. Explicitly building on Krishnaswamy's "world literary knowledges," the author formulates an "ideologically minded narratology," which draws on the recent history of Eastern Europe, its experience of totalitarianism and the internal democratization of the novel in response to a lack of political democracy.⁴¹ Thus, site-specific theory prompts the reconsideration and reinvention of various literary subdisciplines, from poetics to narratology and stylistics.

In the same vein, regarding inter-imperiality, Laura Doyle makes the point that, besides the material accumulation of empires throughout the centuries, there has also been an accumulation and diversification of the "forms of relation" between communities. So that theory – be it political, cultural or literary – cannot mandate a handful of interpretive patterns for all inter-imperial situations but must become adaptable.⁴² This methodological trend, which might otherwise seem abstract or impractical, manifests itself most convincingly in Boatcă and Parvulescu's project to "creolize" modernity and theory.⁴³ The concept of creolization may have originated in the Caribbean, Boatcă and Parvulescu argue, but it can be applied to other contexts, as well, since it was designed by Édouard Glissant as a "mode of relation."⁴⁴ More precisely, "the term creolization has increasingly been defined as a mode of transformation premised on the unequal power relations that characterize modernity/coloniality."⁴⁵ Not only is inter-imperial creolization – with its components: ethnic, linguistic and religious creolizations – a crucial phenomenon occurring in Transylvania, but it is also employed as a methodological option, replacing the ethnic lens of methodological nationalism with a multiethnic perspective: "The project of creolization involves the rethinking, reframing, and creative recomposition of the received categories structuring our

respective disciplines.”⁴⁶

Thus, inspired by Glissant’s understanding of creolization as a creative force for the future and a form of dialogue, Boatcă and Parvulescu imagine a new approach to the semiperiphery, which combines two disciplines (sociology and literary studies) in order to found a critique of Transylvanian modernity.⁴⁷ They stress the unequal relationship between the elements of creolization (as opposed to hybridity, which is generally seen as the mixing of equal components)⁴⁸ and they draw on the work of Françoise Lionnet and Shu-mei Shih, who have previously defined “creolization” as “the becoming theory of the minor”⁴⁹ – there is a processual, dynamic dimension to these transformations, as this kind of site-specific, perspectivist theory can never reach a definitive formulation. Rather, creolized theory requires repeated contextualization, which becomes apparent in Boatcă and Parvulescu’s archival and historical work, taking the viewpoint of multiple ethnic, linguistic and religious communities in order to capture their negotiations of power and identity. To give but a brief example, the authors conduct an extremely interesting intersectional analysis of the relationship between the church and the nation in Rebreanu’s novel, by pointing out the racializing discourse of the local priest, Belciug. In his informal preaching to Ion, the peasant protagonist, this authoritative figure of the rural community equates the Romani ethnicity with a lack of civility or virtue, asking the protagonist “not to behave like a Gypsy.” Even more interestingly, however, he also replaces Christian morality with racial polarization: in the priest’s view, the people of Pripas (Rebreanu’s fictional village) are not to abuse alcohol not because drunkenness itself were a sin, but because they would contribute to the Jewish innkeeper’s economic success. Thus, rather than dismissing this situation as a mere fictional conflict between fictional characters, Boatcă and Parvulescu place Belciug’s discursive strategy of othering and vilification in a broader sociohistorical context. They quote the historiographical work of both Ladislau Gyémánt and Robert B. Pynsent, who have identified a similar phenomenon in Transylvanian and Czech nationalisms, namely that the poverty and the unemployment resulting from the “modernization” of semiperipheral spaces has been routinely ascribed to the commercial activities of the Jewish minority.⁵⁰ Consequently, even when the author of the polarizing discourse is a representative of religious authority, his plea is not confessional or moralistic in nature, but rather economic (and, for that matter, also in favor of capitalist competition).

This particular approach – looking at literary phenomena sociologically and transnationally – sheds light on the connection between modernity and racialization, which also transpires from other classical works in the Romanian canon. Boatcă and

Parvulescu’s method can and should be extended to the numerous texts which reflect, metabolize and perform the interethnic dynamics dominating premodern and modern Transylvania, especially those pertaining to literary realism. Ioan Slavici’s work, for example, which represents a trove of interethnic tensions, has not been studied from the point of view of radical altering. Nevertheless, the novella *Moara cu noroc* [The Lucky Mill] includes multiple instances of Romani musicians being compared with animals (they have a keener sense of smell than the dogs, according to one of the characters) and excluded from any form of legal, organized, regularly paid employment.⁵¹ In the same text, violence and even murder against Jewish merchants and landlords are presented as normal, frequent occurrences which surprise nobody, with the Jewish characters appearing as nameless victims.⁵² At the same time, Slavici’s novel *Mara* captures a similar inter-imperial society as Rebreanu’s *Ion*.⁵³ The protagonist, a Romanian widow with remarkable commercial skills, models both her position in the Transylvanian economy and her hopes for her children on a nationalist, segregationist agenda: on the one hand, she welcomes the Catholic (German and Hungarian) pilgrims who visit the local monastery on Easter, because the holidays are generally profitable from an economic standpoint; however, when she suspects that her daughter might want to join the Catholic convent where she is being educated, Mara remembers that no member of her family has ever abandoned the good, “Christian” way of life – that is, marriage with a Romanian man, blessed by the Orthodox Church.⁵⁴ Thus, Slavici provides a peculiar case of inter-imperiality: the negotiation of one’s principles and identity, where economic exchange with the “other” is perfectly acceptable, whereas marriage or conversion to their (Christian) confession constitute unforgivable transgressions; throughout the novel, Mara’s worldview showcases the intersections between religious and economic competition in nineteenth-century Transylvania. Thus, it could be argued not only that Slavici’s prose would benefit from transnational contextualization – for example, were other East European multiethnic societies also characterized by a radical divide between permissible (economic) and impermissible (familial) relationships with other social groups? – but also that our understanding of Romanian modernity should incorporate the methodological turn suggested by Boatcă and Parvulescu.⁵⁵

2. The Creolization of Theory

Unsurprisingly, the first reason for the development of site-specific theories is scientific rigor. More precisely, in the case of postcolonial reading, it is my belief that we must distinguish between rhetorical mechanisms, which are easily exported and emerge with a similar logic in

extremely different geographies and, on the other hand, actual events and material processes, which are rarely replicated as such in other historical situations; conflating such evolutionary patterns (claiming that all anticolonial revolutions had the same causes around the world, for example) can only result in their distortion and ultimate irrelevance as theoretical instruments. For instance, let us consider the stereotype, as presented by Homi Bhabha in *The Location of Culture*. Bhabha explains that colonial regimes often resorted to stereotypical depictions of their subjects because although their collective traits were seen as natural, biologically inscribed, any such generalizations (most of which were belittling and dehumanizing) actually required constant reinforcement.⁵⁶ In this sense, the stereotype is fundamentally paradoxical. And, as multiple postcolonial theorists have shown, paradoxical logic defines much of the Western discourse about the Orient and various indigenous peoples. To quote Ania Loomba, “one of the most striking contradictions about colonialism is that it needs both to ‘civilize’ its ‘others’ and to fix them into perpetual ‘otherness.’”⁵⁷ Therefore, we can be as bold as to conclude that, while site-specific evolutionary patterns should not be universalized, certain discursive mechanisms – such as the stereotype and the paradox – do fit a large number of historical contexts defined by inequality and oppression.

However, more attention must be paid to phenomena like hybridization and creolization, which refer to a mixing of populations, identities, religions and languages. Here, context is crucial. Concerning hybridity, one of the most famous definitions was formulated by Bhabha, who envisioned it as a fundamentally polemic concept meant to counter the mythical homogeneity of identities and cultures: “The representation of difference must not be hastily read as the reflection of *pre-given* ethnic or cultural traits set in the fixed tables of tradition. The social articulation of difference, from the minority perspective, is a complex, ongoing negotiation the seeks to authorize cultural hybridities that emerge in moments of historical transformation.”⁵⁸ Bhabha also pictures hybridity as an implicit, unavoidable effect of colonialism, which amounts to its downfall or at least its weakening: “Hybridity (...) is the name for the strategic reversal of the process of domination through disavowal (...) the reevaluation of the assumption of colonial identity through the repetition of discriminatory identity effects.”⁵⁹ In other words, it means unpredictable change, transformation and mixing that happen precisely in the place envisioned by the empire as fixed, clearly divided into us and them, identity and alterity. Colonial power can never mold the colonized into its perfect double, suggests Bhabha, nor can it assert the colonized subject’s radical and permanent difference, since the two keep interacting and shaping one another.

Still, Bhabha’s pattern of resistance through hybridity

cannot be applied to the entire world, at least not in the absence of more detail and contextualization. For example, Roberto Fernández Retamar focuses on the colonial history of Cuba and distinguishes between the hybridity of the creole elite and the *mestizo* culture of the poor classes, i.e., the peasants and the workers.⁶⁰ We notice significant differences between the deployments of hybridity by various theorists: Is it seen as a form of protest by the self-conscious colonized subject? Or is it an automatic consequence of colonialism and cultures colliding? Does it *always* occur whenever one culture oppresses another? What is the role of gender, generational differences, religion in the formation of hybridity? etc. In response to this diversity, Ania Loomba argues in her summary of Bhabha’s theoretical system that “despite the accent on hybridity and liminality, Bhabha generalizes and universalizes the colonial encounter. Thus, ironically, the split, ambivalent, hybrid colonial subject projected in his work is in fact curiously universal and homogeneous—that is to say he could exist anywhere in the colonial world.”⁶¹

To prevent precisely this kind of indiscriminate generalization, Boatcă and Parvulescu define their concept of “creolization” most carefully. First, they acknowledge the “linguistic and religious creolizations”⁶² which occur in certain – not necessarily all – regions under imperial or colonial domination. Note here the use of the plural, which indicates that there is no single phenomenon of creolization happening all around the world; rather, the causes, outcomes, timelines, actors and agents differ from case to case. Second, the entire volume aims to creolize theory, to question its Eurocentric tenets and assumptions, designing creolization as a method and a purposeful theoretical practice. Creolizing Europe means surveying, evaluating and finally decentering our entrenched modes of knowledge production, our categories, hierarchies and the authoritative concepts used to explain history (modernity, progress, civilization, freedom, to name but a few). All of these became buzzwords and idols of Eurocentric historiography, which increasingly dominated the becoming of peripheral and subperipheral cultures ever since the emergence of the first nation states. Now, Boatcă and Parvulescu argue for the study of *multiple* Europes, just as postcolonial theory has stubbornly posited the existence of *multiple* modernities.⁶³ For instance, they look at the self-perception of the Romanian people living in modern Transylvania and their adoption of a unique Europe, which they aspired to be a part of: “By claiming continuity with the Latin-speaking territory of the Roman Empire,⁶⁴ Romanian nationalism opted for a whitewashed notion of Europe and rejected a creolized one.”⁶⁵ Ultimately, by retrieving subaltern histories and experiences, the authors aim to “reinscribe” them into literary and social theory, thus changing the disciplines from within.⁶⁶

How does one practise the creolization of the modern? Boatcă and Parvulescu begin by changing the unit of analysis, looking at a region rather than a nation state and considering the existence of multiple Europes rather than a unique continent or culture, whose peripheries are bound to become increasingly European as they mature and find legitimacy. Then, they also change the viewpoint: in their analysis of Rebreanu's novel *Ion* and the Romanians' struggle for land in Transylvania, rurality and modernity are revealed to be mutually constitutive, countering the well-known narrative of modernity as an exclusively urban phenomenon, reliant on industrialization and bureaucracy: "Rather than opposite ends of a continuum ranging from traditional to global, the rural and the modern are inherent, coimplicating heirs of imperial, colonial, and postimperial as well as postcolonial matrices of power."⁶⁷ A final note: Boatcă and Parvulescu also focus on the populations that left Transylvania during its so-called modernization – that is, they discuss the lesser-known phenomenon of poor, landless East Europeans migrating to European colonies in the Americas, as part of the process of capitalist integration; this increase in mobility made them part of the global division of labor but also made them invisible to most historical accounts of Transylvanian "modernization."⁶⁸

3. The Ethics of Site-Specificity

Criticism regarding the overuse and overgeneralization of the postcolonial framework usually has to do with the inability to capture particular contexts, transformations and patterns of oppression. As already mentioned, Andrei Terian rejects the postcolonial analysis of Eastern Europe as a whole precisely on these grounds. He proves, for example, that the development of socialist realism in communist Romania cannot be seen as colonial, since these literary norms were enforced both in the "metropolis" and the so-called "colonies" and were meant to uniformize a certain concept of "class" rather than a particular understanding of the nation.⁶⁹ Maria Todorova also writes in favor of site-specificity: "I plead professional deformation, but I think that timebound and place-bound specificity counts. It counts not only in order to avoid cognitive deformations, but it matters as well on ethical grounds. The emancipatory mantle of postcolonialism all too often serves as a cover for the perpetual lament of self-victimization."⁷⁰ Since postcolonial studies owe their very existence to the ethical mission of denouncing oppression and exploitation, it is only reasonable that any shortcut, unfounded verdict or impressionistic claim should be frowned upon. In addition to these concerns, however, I would argue that Boatcă and Parvulescu also provide a way around a less-discussed ethical issue, namely the erasure of diverse forms of resistance and negotiation.

On the one hand, postcolonialism's universal critique of oppression prioritizes the center-periphery relationship: the colonist vs. the colonized, the empire vs. indigenous peoples and so on, often ignoring the chain reactions occurring *among* the colonial subjects. In other words, too little has been written about the perpetuation of marginalization, racialization, abuse and violence on a micro level, when the periphery is further stratified by replicating colonial (or imperial) forms of exploitation. On the other hand, a site-specific theoretical approach like the one in *Creolizing the Modern* has the advantage of unearthing the coping mechanisms of those populations which seek independence from colonial or imperial rule. Boatcă and Parvulescu demonstrate that not only is there a multiplicity of subject positions in an inter-imperial context, but the ways in which various social groups choose to manifest their agency and ambitions also differ. For instance, the Romanian peasants in Rebreanu's novel resort to pitting one empire against the other, preferring Austrian dominance (which granted lands to the peasant-soldiers from border regions) to Hungarian dominance: "the history of imperial dualism in Transylvania creates the trans-imperial agency of peasants."⁷¹ For the sake of their own survival and prosperity, Rebreanu's Romanian characters choose to tolerate one form of dependence and to legitimate it discursively, because this choice is their only form of autonomy. Needless to say, this specific kind of agency – which is also dependent on the extreme othering of certain internal populations, such as the Roma – would go unnoticed in the absence of a well-calibrated inter-imperial framework.⁷²

4. Against the Dichotomous Understanding of Cultural Exchange

As an alternative to the same core-periphery model which has dominated much of postcolonial and World Literature studies, as well as world-systems analysis, a recent methodological shift sets out to dismantle this dichotomous approach. The result is a closer focus on intra-peripheral relations and regional centers. There are many contemporary theorists who consider binarism inadequate when trying to describe the internal dynamics of the world literary system. Stephen Tötösy de Zepetnek puts forward the concept of "in-between peripherality" using three points of reference – a Marxist core, an Indigenous one and a Western one, defining the identity of East European literatures not just relationally, but through a more complex construction involving more complex tensions.⁷³ Likewise, in an article from 2019, Terian proposed the method of "cultural triangulation," positing that "all (inter) cultural processes are ideologically filtered and imply the existence of an intermediary C between A and B."⁷⁴ This third element plays various roles, often obscuring

or compensating for the power relations between A and B and should be included in the analysis of East European literary history.

In *Creolizing the Modern*, Boatcă and Parvulescu also look at the tripartite construction of Romanian identity in Transylvania, arguing that the pursuit of legitimacy and recognition on the international stage – be it political, historical or literary legitimacy – always involved an internal Other. To do so, the authors explore the inter-ethnic relations in Rebreanu’s novel, concluding that, in the nineteenth and twentieth centuries, Romanian identity was generally defined in contrast to the Hungarian majority and, sometimes, the German minority, but never the Romani or Jewish populations. However, these marginalized communities are envisioned and depicted as the bearers of fundamental, intrinsic difference, so that their inferiority in the Transylvanian society can constitute a stepping stone for aspiring landowners like Ion. Not only does the racialization of the Romani musicians or the Jewish innkeeper help establish Ion’s whiteness, but his claim to legal property, accumulation and social status is in stark contrast with the plight of Romani people, who are condemned to social stagnation and are constantly dependent on others for income: “Ion’s right to social mobility is predicated on his presumed racial superiority vis-à-vis Roma, the internal colonial Others whose geographical mobility after emancipation did not lead to social mobility.”⁷⁵ Ultimately, the widespread internal discrimination of Romani and Jewish people even in the absence of proper colonialism is an argument in favor of the mutual dependence between modernity and racialization. According to Boatcă and Parvulescu, “Rebreanu’s brand of modernism fails to recognize the contradiction between modernity and the ‘tradition’ of racializing Roma and, in fact, seems to dwell in the contradiction.”⁷⁶

5. Linguistic Creolization, Polyglottism, Interglottism

This also applies to language. First, Boatcă and Parvulescu argue that “Transylvanian interglottism constitutes the most central manifestation of the region’s inter-imperial afterlife in the *longue durée*.”⁷⁷ Not only was the region home to multiple languages – Hungarian, German, Romanian, as well as Romani, Yiddish, Armenian – but their imbrications and competitive deployment both mirrored and enacted the negotiations of power and agency at the crossroads of several empires. In this sense, *Ion* is read through the prism of the linguistic choices made by the author and the characters alike. The mere fact that it is a Transylvanian novel written in Romanian amounts, in Boatcă and Parvulescu’s view, to “an anti-imperial statement.”⁷⁸ Then, a myriad of details also reflect the inter-imperial predicament of Transylvanian Romanians: the peasants speak about

“our land” using words derived from Hungarian; the priest refuses to use the Hungarian language, which he is quite familiar with, as a form of “resistance to the gradual imposition of Hungarian as the language of imperial administration and education;”⁷⁹ generally speaking, Hungarian appears in Rebreanu’s novel as “the language of domination” rather than an enlightened, official language⁸⁰ – for example, Titu prides himself on having learned the dominant language, echoing the manner in which colonized subjects often internalized the predicated “superiority” of the colonial culture, language and lifestyle.

However, in terms of methodological choices, perhaps the most relevant contribution made by Boatcă and Parvulescu to the project of creolizing theory is the very concept of “interglottism.” From the very start, the authors differentiate between linguistic creolization and interglottism, showing that “the unequal power relations at work in this and other inter-imperial contexts and the corresponding linguistic hierarchies echo but are not the same as or reducible to the creolization of languages in the colonial context of enslavement and the plantation economy.”⁸¹ In other words, interglottism is *a form of creolization*, but it is also defined by specific coordinates pertaining to the Transylvanian context. For instance, the Austro-Hungarian Empire had its own strategy for using language as an imperial tool, which does not apply to British, French or Spanish colonialism.⁸² Emperor Joseph II introduced certain language reforms at the end of the nineteenth century, replacing Latin as the official language and promoting German instead; this led to the marginalization of the languages of ethnic groups with a nationalist agenda (Romanian included) and the double silencing of the minorities which were seen as lacking such political ambitions (the Jewish, Romani and Armenian communities).

Even more importantly, Boatcă and Parvulescu distinguish between polyglottism and interglottism. The former was theorized and practised by the journal *ACLU*, the first comparative literature publication in the world, edited by Sámuel Brassai and Hugó Meltzl between 1877 and 1888, and was meant to represent “a polycentric mix of multiple but equal languages.”⁸³ On the contrary, the phenomenon of interglottism was a result of inter-imperial inequality, tensions and power struggles, having to do more with the linguistic negotiation of identities under the constant threat of uniformization. Thus, Boatcă and Parvulescu exemplify the difference between plurality – a historical situation in which multiple ethnicities, languages and religions find themselves in close proximity to and/or competition with each other – and pluralism, understood as the equal representation of groups engaging in actual productive dialogue (in this case, this would be polyglottism). More often than not, inter-imperial contexts produced the former scenario, with the struggle for equality and agency generating an

overwhelming variety of strategies and forms of self-expression, both in society and literature.

6. Transnational Connections

Finally, the creolization of theory has a fundamentally transnational character, not only because creolization itself was first theorized in the Caribbean and Latin America, but also because the site-specific analysis of social and literary systems ultimately reveals unlikely connections and structural similarities between far-flung spaces. In fact, linguistic and religious creolizations have also occurred in the Indian Ocean and Africa, with these cases informing contemporary research into East European history. As Boatcă and Parvulescu put it, “relational counter-mapping ideally uncovers the colonial and imperial entanglements between as well as within the peripheries and semiperipheries of the world-system, commonly constructed as fixed and unrelated locations on imperial maps.”⁸⁴

As with the other methodological updates made by Boatcă and Parvulescu, this transnational reach can also be found in other theoretical texts exploring inter-peripheral connections. In his article on the depiction of the Tatars in Romanian literature, Andrei Terian argues that it was the recognition of “structural similarities” between Romanians and Tatars – two small nations – which eventually fostered a sense of solidarity between the two peoples, simultaneously mediating the transition from vilifying fictional representations to a more positive perspective; from the “Bad Muslim” to the “Good Muslim” who is granted admission into a potential “transnational community.”⁸⁵ In his turn, Ștefan Baghiu embarks on a mission to “site” or “locate” World Literature in his chapter from *Theory in the “Post” Era*, discussing the thematic and formal parallels between the depictions of poverty in Communist-era Romanian prose and what he calls the literary system of “the Global Southeast.”⁸⁶ Due to the transnational scope of the analysis, geocritique (the critique of geocriticism) makes visible an imaginary which was previously underresearched and highlights

the phenomenon of “worlding through poverty,” as seen in places such as Romania, Italy and the United States at the end of World War II.

The same focus on inter-peripheral connections and their theoretical value plays a critical role in Boatcă and Parvulescu’s approach to inter-imperiality. Not only is the overlap between various empires a widespread occurrence (in spaces like the Caribbean, Taiwan, South Sudan, the Philippines), but the transnational study of different peripheries also requires theoretical and methodological imports, as seen above, thus shedding light on aspects of Transylvania’s history which were rarely discussed before the adoption of these instruments. For example, Boatcă and Parvulescu show that Moldovan legislation regulating the marriage and sexuality of enslaved people resulted in the stereotype that Romani women were generally promiscuous, just like the enslaved women on Caribbean plantations, who were seen in a similar light.⁸⁷ Likewise, the political debates on the subject of the official language, which were dividing the Budapest parliament in the second half of the nineteenth century, generated identical policies to those enforced in St. Domingue in the eighteenth century; namely, subaltern people, who were not part of the political body (just like the slaves and the non-whites in most colonies) were simply not included in the nation and could not participate in any decisional processes.⁸⁸ Ultimately, many of the measures taken in the European East in the nineteenth century to control the lives of local racialized populations actually mimicked those which had been adopted in British, German and French colonies throughout the previous centuries.⁸⁹ Hence, the need to analyze imperialism and colonialism as competing, convergent and intersecting forms of domination and dependence. By recognizing and harnessing this transnational methodological drive, Boatcă and Parvulescu see the “inter-imperial, multilingual locale” as a “world-historical phenomenon,”⁹⁰ thus diversifying and greatly refining our theoretical instruments for the study of East European and – more particularly – Transylvanian modernity.

Notes:

1. Manuela Boatcă and Anca Parvulescu, *Creolizing the Modern: Transylvania Across Empires* (Ithaca & London: Cornell University Press, 2022).
2. See, for instance, Maria Todorova, *Imagining the Balkans* (Oxford University Press, 2009), 8–10; Homi K. Bhabha, “Difference, Discrimination, and the Discourse of Colonialism,” in *The Politics of Theory*, ed. F. Barker, P. Hulme, M. Iversen and D. Loxley (Colchester: University of Essex Press, 1983), 200; Megan Vaughan, “Colonial Discourse Theory and African History, or Has Postmodernism Passed Us By?” *Social Dynamics* 20, no. 2 (1994): 3.
3. Manuela Boatcă and Anca Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 5.
4. Maria Todorova, “Balkanism and Postcolonialism or On the Beauty of the Airplane View,” in *Scaling the Balkans. Essays on Eastern European Entanglements* (Leiden & Boston: Brill, 2019), 93.
5. Maria Todorova, “Balkanism and Postcolonialism,” 98.

6. Gayatri Chakravorty Spivak, "In Memoriam: Edward W. Said," *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 23, no. 1&2 (2003): 6-7.
 7. Dušan Bjelić, "Introduction: Blowing Up the 'Bridge,'" in *Balkan As Metaphor: Between Globalization and Fragmentation*, ed. Dušan Bjelić and Obrad Savić (Cambridge, Mass: The MIT Press, 2002), 6.
 8. Maria Todorova, "Balkanism and Postcolonialism," 101.
 9. *Ibid.*, 100.
 10. "For structuralists of any kind, the Spanish empire is not much different from the Roman, the Ottoman, the British, the Russian, etc. In a way, they are all empires and they are colonial." *Ibid.*, 100.
 11. Maria Todorova, *Imagining the Balkans* (Oxford University Press, 2009), 8.
 12. Maria Todorova, "Balkanism and Postcolonialism," 94-95.
 13. Maria Todorova, *Imagining the Balkans*, 11.
 14. *Ibid.*, 14.
 15. *Ibid.*, 16.
 16. Henry F. Carey and Rafal Raciborski, "Postcolonialism: A Valid Paradigm for the Former Sovietized States and Yugoslavia?" *East European Politics and Societies* 18, no.2 (2004): 200.
 17. *Ibid.*, 231.
 18. These societies appear to him as "extraordinarily postcolonial." David Chioni Moore, "Is the Post- in Postcolonial the Post- in Post-Soviet? Toward a Global Postcolonial Critique," *PMLA* 116, no. 1 (2001): 114.
 19. *Ibid.*, 115.
 20. *Ibid.*, 124.
 21. Katherine Verdery, "Nationalism, Postsocialism, and Space in Eastern Europe," *Social Research* 63, no. 1 (1996): 77-95.
 22. Jill Owczarzak, "Introduction: Postcolonial studies and postsocialism in Eastern Europe," *Journal of Global and Historical Anthropology* no. 53 (2009): 5.
 23. D.C. Moore, "Is the Post- in Postcolonial the Post- in Post-Soviet?," 112.
 24. *Ibid.*, 118.
 25. Andrei Terian, "Is There an East-Central European Postcolonialism? Towards a Unified Theory of (Inter)Literary Dependency," *World Literature Studies* 4, no.3 (2012): 26.
 26. *Ibid.*, 30.
 27. *Ibid.*, 23.
 28. Boatcă and Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 6-7.
- It should be noted that the authors solve this terminological and paradigmatic quandary quite early in the book, precisely because they are providing a method (a mode of reading), much like Terian, rather than a mere "yes or no" answer to the hypothesis of a postcolonial Eastern and Southeastern Europe.
29. *Ibid.*, 6.
 30. Walter D. Mignolo and Catherine E. Walsh, *On Decoloniality. Concepts, Analytics, Praxis* (Durham & London: Duke University Press, 2018), 9.
 31. Alex Cistelean, "Critica rațiunii decoloniale," *CriticAtac* (2016), accessed October 22nd, 2022, <https://www.criticatac.ro/critica-ratiunii-decoloniale/>.
 32. Walter Mignolo, *Dezobediința epistemică. Retorica modernității, logica colonialității și gramatica decolonialității*, trans. Ovidiu Țichindeleanu (Cluj: Idea, 2015), 25-26, 43.
 33. „[U]rmare a fundamentului lor idealist, orice astfel de încercare de proiectare a unei axe practice, efective, aterizează tot pe terenul subiectiv și aprioric al epistemicului” (my translation). Cistelean, "Critica rațiunii decoloniale."
 34. Boatcă and Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 6-7. See Cornel Ban's review article in this issue, in which he evaluates the concept of "inter-imperiality" from the point of view of political economy. Ban argues that, while this central notion enables the authors to distinguish between external colonies based on racial hierarchies and internal colonies based on ethnic hierarchies, it should be used primarily in a longue durée perspective, since Transylvania did not actually experience inter-imperial rivalry between 1683 and 1918. See also Imre József Balázs's plea for a more nuanced discussion of Transylvanian inter-imperiality. Balázs shows that the landownership plot, central to Rebreanu's *Ion*, cannot be reduced to its ethnic dimension, as certain segments of the Hungarian population, such as the Szeklers, were also marginalized by the post-1867 regulations.
 35. Lorna Burns, *Postcolonialism after World Literature: Relation, Equality, Dissent* (Bloomsbury Publishing, 2019), 1.
 36. Manuela Boatcă, *Laboratoare ale modernității: Europa de Est și America Latină în (Co)relație* (Cluj: Idea, 2019), 19. „chiar dacă nu a fost niciodată colonizată formal, România a intrat în modernitatea europeană pe ușa din spate – colonialitatea” (my translation).
 37. Laura Doyle, *Inter-imperiality: Vying Empires, Gendered Labor and the Literary Arts of Alliance* (Durham & London: Duke University Press, 2020), 4.
 38. Aditya Nigam, *Decolonizing Theory: Thinking across Traditions* (Bloomsbury, 2021), xvi.

39. Revathi Krishnaswamy, "Towards World Literary Knowledges: Theory in the Age of Globalization," *Comparative Literature* 62, no. 4 (2010): 402.
40. *Ibid.*, 401.
41. Alex Goldiș, "Eastethics: The Ideological Shift in Narratology," in *Theory in the "Post" Era: A Vocabulary for the Twenty-First-Century Conceptual Commons*, ed. Alexandru Matei, Christian Moraru and Andrei Terian (Bloomsbury, 2022), 74.
42. Laura Doyle, *Inter-imperiality*, 4-5.
43. Boatcă has written on this topic before. In 2019, she gave a presentation at the 14th European Sociological Association conference (Manchester) entitled "Europe Otherwise. On Decolonization, Creolization, and Inter-Imperiality." *Creolizing the Modern* was also preceded by an article published in 2020: Manuela Boatcă and Anca Parvulescu, "Creolizing Transylvania: Notes on Coloniality and Inter-Imperiality," *History of the Present. A Journal of Critical History* 10, no. 1 (2020): 9-27.
44. Édouard Glissant, *Poetics of Relation*, trans. Betsy Wing (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2010).
45. Manuela Boatcă and Anca Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 4.
46. *Ibid.*, 4.
47. Snejana Ung describes this interdisciplinary aspect as dependent on the collaborative nature of the work: "Thus, an inter-imperial reading of a larger area and corpus of texts is a collaborative effort, where collaborative stands for both collective and interdisciplinary." See Snejana Ung, "Rethinking Romanian Literature Collectively: The Inter-imperial Modern Novel," *Transilvania*, no. 10 (2022): 55-61.
48. Stuart Hall, "Créolité and the Process of Creolization," in *Creolization Reader*, ed. Robin Cohen and Paola Toninato (London: Routledge, 2010), 29; Manuela Boatcă and Anca Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 4.
49. Françoise Lionnet and Shu-mei Shih, eds., *The Creolization of Theory* (Durham, NC: Duke University Press, 2011).
50. See Boatcă and Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 62; Robert B. Pynsent, "Czech Feminist Anti-Semitism The Case of Božena Benešová," in *History of the Literary Cultures of East-Central Europe*, vol. IV, ed. Marcel Cornis-Pope and John Neubauer (Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2010), 348; Ladislau Gyémánt, *Evreii din Transilvania în epoca emancipării / The Jews of Transylvania in the Age of Emancipation (1790-1867)* (Bucharest: Editura Enciclopedică, 2000), 391-392.
51. Ioan Slavici, *Novela. Vol. 2: O viață pierdută; Moara cu noroc; Norocul; Comoara* (Bucharest: Editura Librăriei Socec, 1896), 168, 177.
52. *Ibid.*, 96-97.
53. The inter-ethnic conflicts are constantly visible. For example, when Mara's children run away in a boat after the boy is beaten up by an older classmate, the bystanders judge the situation ethnically: the teacher missed school on that specific day and left the children unattended *because* it was a Romanian school, and the Romanians were incapable of observing rules and order. Ioan Slavici, *Mara* (Budapest: Luceafărul, 1906), 39.
54. *Ibid.*, 32.
55. The authors argue for the importance of rereading the canonical texts of so-called small literatures, because, despite the small geographical space in which they exert their influence, their canonicity has "world-historical implications." Not to mention that, since literary historians have often perceived the canon as a homogenous, national product, Boatcă and Parvulescu's methodological update also redefines the concept, seeing the canon as a permanently disputed, multilingual and inter-imperial construct.
- Manuela Boatcă and Anca Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 12.
56. Homi K. Bhabha, *The Location of Culture* (London & New York: Routledge, 1994), 66-85.
57. Ania Loomba, *Colonialism/Postcolonialism* (London & New York: Routledge, 1998), 145.
58. Homi K. Bhabha, *The Location of Culture*, 2.
59. *Ibid.*, 112.
60. Roberto Fernández Retamar, "Caliban, Notes Towards a Discussion of Culture in Our America," *Massachusetts Review* 15, Winter/Spring (1974): 27.
61. Ania Loomba, *Colonialism/Postcolonialism*, 149-150.
62. Manuela Boatcă and Anca Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 4.
63. Of course, there is an important and productive debate surrounding this issue. On the one hand, postcolonial scholars support the hypothesis of multiple modernities. On the other, theorists such as Fredric Jameson and the members of WReC argue that, by abandoning the framework of a single modernity, postcolonial scholars also erase the central role played by capitalism and its globalization in the development of social life in colonial contexts. Regardless of their priorities, all these theorists are interested in the matter of inequality and how best to analyze its causes and mechanisms.
- See Susan Stanford Friedman, "Periodizing Modernism: Postcolonial Modernities and the Space/Time Borders of Modernist Studies," *Modernism/Modernity* 13, no. 3 (2006): 425-443; Fredric Jameson, *A Singular Modernity: Essay on the Ontology of the Present* (London and New York: Verso, 2000); WReC, *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World-Literature* (Liverpool: Liverpool University Press, 2015).
64. See Valer Simion Cosma, "Virtus Romana Rediviva: Latinitatea naționalismului ardelean între identitate națională, strategie

- politică și loialitate dinastică,” *Transilvania*, no. 10 (2022): 26-39.
65. Manuela Boatcă and Anca Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 21.
66. *Ibid.*, 4-5.
67. *Ibid.*, 28.
68. *Ibid.*, 53.
69. Andrei Terian, “Is There an East-Central European Postcolonialism,” 28-29.
70. Maria Todorova, “Balkanism and Postcolonialism,” 101.
71. Manuela Boatcă and Anca Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 32.
72. As Doyle explains, aesthetic innovation often derives from an inter-imperial predicament (in places such as the Caribbean, Vietnam, Indonesia, the Maghreb).
Laura Doyle, *Inter-imperiality*, 187.
73. Stephen Tötösy de Zepetnek, *Comparative Literature: Theory, Method, Application* (Amsterdam and Atlanta: Rodopi, 1998).
74. Andrei Terian, “Cultural triangulation in Romanian travelogues to China under Communism,” *World Literature Studies* 11, no. 2 (2019): 19.
75. Manuela Boatcă and Anca Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 86.
76. *Ibid.*, 84.
77. *Ibid.*, 92.
78. *Ibid.*, 92.
79. *Ibid.*, 95.
80. *Ibid.*, 106.
81. *Ibid.*, 93.
82. *Ibid.*, 93-94.
83. *Ibid.*, 92.
84. *Ibid.*, 27.
85. Andrei Terian, “From frontier Orientalism to transnational communities: Images of the Tatars in modern Romanian literature,” *World Literature Studies* 10, no. 1 (2017): 59.
86. Ștefan Baghiu, “Geocritique: Siting, Poverty, and the Global Southeast,” in *Theory in the “Post” Era: A Vocabulary for the Twenty-First-Century Conceptual Commons*, ed. Alexandru Matei, Christian Moraru and Andrei Terian (Bloomsbury, 2022), 235-250.
87. Manuela Boatcă and Anca Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 75.
88. *Ibid.*, 97.
89. *Ibid.*, 117-118.
90. *Ibid.*, *Creolizing the Modern*, 3.

Bibliography:

- Baghiu, Ștefan. “Geocritique: Siting, Poverty, and the Global Southeast.” In *Theory in the “Post” Era: A Vocabulary for the Twenty-First-Century Conceptual Commons*, edited by Alexandru Matei, Christian Moraru and Andrei Terian, 235-250. New York: Bloomsbury, 2022.
- Ban, Cornel. “Inter-imperiality: A Political Economy Reading.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 15-22.
- Balázs, Imre József. “New Scales for Regional Studies in *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires*.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 23-25.
- Bhabha, Homi K. “Difference, Discrimination, and the Discourse of Colonialism.” In *The Politics of Theory*, edited by F. Barker, P. Hulme, M. Iversen and D. Loxley, 194-211. Colchester: University of Essex Press, 1983.
- Bhabha, Homi K. *The Location of Culture*. London & New York: Routledge, 1994.
- Bjelić, Dušan. “Introduction: Blowing Up the ‘Bridge’.” In *Balkan as Metaphor: Between Globalization and Fragmentation*, edited by Dušan Bjelić and Obrad Savić, 1-23. Cambridge, MA: The MIT Press, 2002.
- Boatcă, Manuela, and Anca Parvulescu. “Creolizing Transylvania: Notes on Coloniality and Inter-Imperiality.” *History of the Present. A Journal of Critical History* 10, no. 1 (2020): 9-27.
- Boatcă, Manuela. *Laboratoare ale modernității. Europa de Est și America Latină în (Co)relație*. Cluj: Idea, 2019.
- Burns, Lorna. *Postcolonialism after World Literature: Relation, Equality, Dissent*. New York: Bloomsbury Publishing, 2019.
- Carey, Henry F., and Rafal Raciborski. “Postcolonialism: A Valid Paradigm for the Former Sovietized States and Yugoslavia?.” *East European Politics and Societies* 18, no. 2 (2004): 191-235.
- Cistelean, Alex. “Critica rațiunii decoloniale.” *CriticAtac*, April 5, 2016, <https://www.criticatac.ro/critica-ratiunii-decoloniale/>.
- Cosma, Valer Simion. “Virtus Romana Rediviva: Latinitatea naționalismului ardelean între identitate națională, strategie politică

- și loialitate dinastică.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 26-39.
- Doyle, Laura. *Inter-imperiality: Vying Empires, Gendered Labor and the Literary Arts of Alliance*. Durham & London: Duke University Press, 2020.
- Friedman, Susan Stanford. “Periodizing Modernism: Postcolonial Modernities and the Space/Time Borders of Modernist Studies.” *Modernism/Modernity* 13, no. 3 (2006): 425-443.
- Glissant, Édouard. *Poetics of Relation*. Translated by Betsy Wing. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2010.
- Goldiș, Alex. “Eastethics: The Ideological Shift in Narratology.” In *Theory in the “Post” Era: A Vocabulary for the Twenty-First-Century Conceptual Commons*, edited by Alexandru Matei, Christian Moraru, and Andrei Terian, 73-91. Bloomsbury, 2022.
- Gyémánt, Ladislau. *Evreii din Transilvania în epoca emancipării* [The Jews of Transylvania in the Age of Emancipation (1790-1867)]. Bucharest: Editura Enciclopedică, 2000.
- Hall, Stuart. “Créolité and the Process of Creolization.” In *The Creolization Reader: Studies in Mixed Identities and Cultures*, edited by Robin Cohen and Paola Toninato, 26-38. London: Routledge, 2010.
- Jameson, Fredric. *A Singular Modernity: Essay on the Ontology of the Present*. London and New York: Verso, 2000.
- Krishnaswamy, Revathi. “Towards World Literary Knowledges: Theory in the Age of Globalization.” *Comparative Literature* 62, no. 4 (2010): 399-419.
- Lionnet, Françoise, and Shu-mei Shih, eds. *The Creolization of Theory*. Durham, NC: Duke University Press, 2011.
- Loomba, Ania. *Colonialism/Postcolonialism*. London & New York: Routledge, 1998.
- Mignolo, Walter D., and Catherine E. Walsh. *On Decoloniality. Concepts, Analytics, Praxis*. Durham & London: Duke University Press, 2018.
- Mignolo, Walter. *Dezobediința epistemică. Retorica modernității, logica colonialității și gramatica decolonialității*, translated by Ovidiu Țichindeleanu. Cluj: Idea, 2015.
- Moore, David Chioni. “Is the Post- in Postcolonial the Post- in Post-Soviet? Toward a Global Postcolonial Critique.” *PMLA* 116, no. 1 (2001): 111-128.
- Nigam, Aditya. *Decolonizing Theory: Thinking across Traditions*. New York: Bloomsbury, 2021.
- Owczarzak, Jill. “Introduction: Postcolonial Studies and Postsocialism in Eastern Europe.” *Journal of Global and Historical Anthropology*, no. 53 (2009): 3-19.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. *Creolizing the Modern: Transylvania Across Empires*. Ithaca & London: Cornell University Press, 2022.
- Pynsent, Robert B. “Czech Feminist Anti-Semitism: The Case of Božena Benešová.” In *History of the Literary Cultures of East-Central Europe*, vol. IV, edited by Marcel Cornis-Pope and John Neubauer, 344-366. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2010.
- Retamar, Roberto Fernández. “Caliban, Notes Towards a Discussion of Culture in Our America.” *Massachusetts Review* 15 (1974): 7-72.
- Slavici, Ioan. *Mara*. Budapest: Luceafărul, 1906.
- Slavici, Ioan. *Novele. Vol. 2: O viață pierdută; Moara cu noroc; Norocul; Comoara*. Bucharest: Editura Librăriei Socec, 1896.
- Spivak, Gayatri Chakravorty. “In Memoriam: Edward W. Said.” *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 23, no. 1-2 (2003): 6-7.
- Terian, Andrei. “Cultural Triangulation in Romanian Travelogues to China under Communism.” *World Literature Studies* 11, no. 2 (2019): 16-30.
- Terian, Andrei. “From Frontier Orientalism to Transnational Communities: Images of the Tatars in Modern Romanian Literature.” *World Literature Studies* 10, no. 1 (2017): 50-62.
- Terian, Andrei. “Is There an East-Central European Postcolonialism? Towards a Unified Theory of (Inter)Literary Dependency.” *World Literature Studies* 4, no.3 (2012): 21-36.
- Todorova, Maria. *Scaling the Balkans: Essays on Eastern European Entanglements*. Leiden & Boston: Brill, 2019.
- Todorova, Maria. *Imagining the Balkans*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Tötösy de Zepetnek, Stephen. *Comparative Literature: Theory, Method, Application*. Amsterdam & Atlanta: Rodopi, 1998.
- Ung, Snejana. “Rethinking Romanian Literature Collectively: The Inter-imperial Modern Novel.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 55-61.
- Vaughan, Megan. “Colonial Discourse Theory and African History, or Has Postmodernism Passed Us By?” *Social Dynamics* 20, no. 2 (1994): 1-23.
- Verdery, Katherine. “Nationalism, Postsocialism, and Space in Eastern Europe.” *Social Research* 63, no. 1 (1996): 77-95.
- WReC. *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World-Literature*. Liverpool: Liverpool University Press, 2015.

INTER-IMPERIALITY: A POLITICAL ECONOMY READING

Cornel BAN

Copenhagen Business School
E-mail: cba.ioa@cbs.dk

INTER-IMPERIALITY: A POLITICAL ECONOMY READING

Abstract: The concepts of “creolization” and “inter-imperiality” proposed in Anca Parvulescu and Manuela Boatcă’s *Creolizing the Modern* are superb interventions in the study of society in Europe’s semi-peripheries. These concepts usefully complicate conventional readings in orthodox, decolonial and postcolonial studies at both the conceptual and methodological level. From a historically-minded political economy approach, the book is an opportunity to ask further questions about the scope of inter-imperiality in early 20th century Transylvania, the paucity of analysis of the British-managed Gold Standard finance in shaping the political economy of late Habsburg Transylvania and the ambiguous foundations of ethnic and class relations in this part of Europe.

Keywords: Transylvania, Habsburg Empire, Gold Standard, Saxons, Hungarians, Romanians

Citation suggestion: Ban, Cornel. “Inter-imperiality: A Political Economy Reading.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 15–22. <https://doi.org/10.51391/trva.2022.10.02>.

Rereading *Ion*

The novel *Ion* by Liviu Rebreanu is as canonical as it gets. It is core to any high school curriculum and its screening into an equally iconic feature film in 1980 ensured, perhaps more than the novel itself, the self-perpetuating nature of this impeccably realist story from 1920 that strips Romanticism from the rural life in an Eastern periphery of the late Habsburg Empire. Boatcă and Parvulescu’s *Creolizing the Modern* rereads *Ion* with an original analytical framework that turns this novel into a piece of world literature and world history at the same time. I am interested in this book as a specialist on comparative historical development, with a focus on political economy, an area that this book intersects with quite frequently.

At its basis, *Creolizing the Modern’s* demarche is steeped in the attempt to enrich the decolonial agenda with the concept of ‘creolizing’ European modernity, whereby creolization means “a mode of transformation premised on the unequal power relations that characterize modernity/coloniality—dispossession, colonization, and enslavement.”¹ These unequal power relations that underpin Transylvania’s modernization saturate this book’s multi-layered attempts to retrieve subaltern histories and experiences. Reading novels in

this historically rich and socially critical way should be a game-changer, indeed.

The book’s pages are rich, amply documented and stylistically captivating. Its thematic span is ambitious, ranging from political economy to gender issues and rights a historical wrong: the neglect, by postcolonial studies, of places such as Transylvania, Ireland, Galicia, or Bosnia that do not fit the boundaries of either Third World or the textbook postcolonial timeline.² The main argument of the book is clear and the concepts that make a difference are tractable and, I wager, highly likely to be deployed in scholarship looking at similar inter-imperial contexts.

Overall, *Creolizing the Modern* opens many analytical windows into historically-anchored comparative literature and sociology. As a comparative political economist drawing on economic history in my work, I am fascinated by the multi-faceted uses of the core terms ‘creolization’ and ‘inter-imperiality’ that the authors bring to a rich interdisciplinary tradition looking at canonical literary works as codes of macro-historical processes. While I find the term ‘inter-imperiality’ compelling, I also found it to be slightly overstretched at times, in contrast to the more tightly operationalized concept of creolization. But before delving into the review itself, a personal note is in order.

Ion as a Personal Encounter

It is not without some emotion that I write this review, being born and raised in the rural community that sits at the center of Liviu Rebreanu's *ur*-novel. Mostly spared combat, atrocities and the violent collectivization of land during the 1950s, the village of Prislop (now, of course, renamed as Liviu Rebreanu) also lived into an extended 19th century during my childhood and teenage years. Indeed, during the 1970s and 1980s, land was worked entirely by hand and beast. Ion could have been one of my older uncles risking it all for a few extra acres of land. Cow and, less often, horse-towed wagons with wooden wheels were the norm for freight and human transportation. The entire food chain and, one may add, the marriage chain was no more than several kilometers long. My father, born less than 80 kilometers away, was seen as an immigrant for decades.

Our great grandparents wore mostly home-made clothes made from three fabrics: hemp, wool, and sheepskin. Relatively large, tall, quaint and, to the heritage architect's eye, quite beautiful houses were erected in vernacular style using locally made bricks, beams and chiseled stones, with the whole street contributing labor and materials. Litigation over a few hectares of land and contentious successions generated endless legal feuds sorted out by Chekavian lawyers partly paid in veal meat and sour cream subscriptions. The local priest and the local teacher, as per the novel, carried more respect than the state. The work ethic was straight out of Max Weber's opus. Solidarity for those in hard times was unconditional. Yet at the same time, patriarchy ruled supreme and anti-Roma racism was structural.

Snow-rich winters were straight out of postcards. But the rest of the year was so inundated by ceaseless and repetitive toil that it took me decades to notice that I had shared with Rebreanu's characters a natural paradise. Its loved and hated multicolored strips of land have meanwhile been largely rewilded during the 2010s, when mass migration, industrial food, urban lifestyle and a massive reindustrialization powered by the country's integration into Western European industrial supply chains turned farming into little more than a hobby for highly motorized local retirees. It was only the communists' healthcare, education and urban employment for our parents' generation that snatched the community from its century old routines, gender roles, and low social mobility. By the late 1980s the place was a palimpsest of life in rural Habsburgia and Eastern Bloc clichés. Today it is about to become a suburb of the messy sprawl that is the deregulated urbanism of Nasaud, the historical epicenter of the Somes Valley.

As a villager myself, I often witnessed the cringeworthy politics of memorializing Liviu Rebreanu and turning his memorial house into a totem for cultural tourism. This happened most often to the astonishment of the

relatively prosperous locals who have instead gleefully replaced every single vernacular house with 150-200 square meter mortar, PVC, and metal mansions worthy of any deregulated East European suburban sprawl development. When the villagers, most of them without a high school degree and therefore unexposed to the novel, would be marched off by the local communist party secretary to watch, yet again, the film adaptation of the novel (us kids followed in tow, having been a visually starved lot by dreary 2 hours a day of TV during the socialist republic), they rarely expressed local pride. Indeed, most felt outraged that the various brutalities of village life were too realistically portrayed and therefore felt anything but pride. Hence the indifference that apathy that the authors of this book encountered when asking locals about the 'lived experience' of this literary hit.

Rebreanu definitely got the villagers right, stripping away the much beloved Romantic doxa of the country's classical cultural history while honoring their labor and their land. *Creolizing the Modern* also got things right regarding the current politics of memory related to this Romanian literary icon than anyone graduating from high school in the old country is expected to read.

Inter-imperiality as Method

Parvulescu and Boatcă's book really carries weight in the concepts of creolization and inter-imperiality. But while creolization is tightly defined and operationalized, inter-imperiality is an opportunity for further clarification. The book deploys a bespoke operationalization of Laura Doyle's concept of inter- (as opposed to post- or de-) imperiality, hereby understood as the legacy of tensions between Habsburg, Ottoman, and Russian imperial formations that had shaped the history of Transylvania as a territory too weak to be a self-standing state and too distinctive to be easily digested by stronger political formations (p. 10).

Creolizing the Modern builds on the world system-rooted Latin American literature on decoloniality but prudently avoids a mere translation of it for the Transylvanian context. Instead, it goes further and develops Laura Doyle's notion of inter-imperiality, a concept forged at the intersection of world literature and world history and applied to the *longue durée* effects of imperial entanglements on given subaltern territories. The inter-imperial approach better enables the authors to differentiate between external colonies based around overtly racial categories and the internal colonies based around ethnic and class hierarchies. In Laura Doyle's original formulation, the "inter" in inter-imperial refers "both to multiple interacting empires and to the multiple subject positions lived within, between, and against empires." In turn "these relations structure the larger force field within which all populations must operate—creating specific kinds of inter-imperial positionality

and burdens for each community and person.”

From the very beginning the authors clarify that in practice the time frame for the inter-imperial method entails looking at such effects and at the mechanisms of their reproduction, over centuries, from the 1400 onwards. Transylvania is argued to be an ideal terrain for the study of these inter-imperial interactions due to “its location at the crossroads of several empires” and its provision of “an entry point into the creolization of the dominant notion of Europe as a geographically, culturally, religiously, and racially coherent entity” (p. 6). More concretely put, the authors aim to “examine the constant tension between Habsburg, Ottoman, Austro-Hungarian, and Russian imperial formations as inter-imperial rivalries. We resist, however, the reification inherent in the assumption that empires interact with each other only *as* state formations by revealing connections, exchanges, and mobilizations *across* empires as well as *below* the state level” (p. 6).

The deployment of the inter-imperial method enables the authors to masterfully unpack and then organize the dizzying complexities of politics, economics, class, gender and ethnicity constituting Transylvanian life in mostly rural (but also small town) Austria-Hungary on the eve of the Great War, a European disaster that terminated over two centuries of Habsburg and almost 900 years of Hungarian aristocratic rule over those lands. However, as showed below, the analysis can leave one wanting for more conceptual clarity and this may have less to do with *Creolizing Transylvania* and more to do with the at times too loose specification of the mechanisms that reproduce the consequences of inter-imperial entanglements across centuries in Doyle’s initial work.

The Merits of Inter-imperiality in the Case of Transylvania

How does “the constant tension between Habsburg, Ottoman, Austro-Hungarian, and Russian imperial formations as inter-imperial rivalries” manifest itself in the Transylvania of the 1910s? At the micro-level, the authors are right to point out at myriad forms of inter-imperiality such as peasants fleeing feudal oppression in Transylvania and the ensuing negotiations between Transylvanian lords and the powers that be in Russian-dominated Moldavia and Ottoman-dominated Wallachia disciplined these flows until late in the 18th century. The same can be said of the mobility of the Jewish community within Austria-Hungary and from the Russian Empire to Austria-Hungary.³ These were not social facts that mattered in *Ion*, per se, but they matter for underpinning the concept of inter-imperiality historically.

Also, many macro-level features of Transylvania are born from inter-imperial struggles, so Transylvania is surely eligible for this key term. Most notably, as the authors show, young men in *Ion*’s parts served

as imperial soldiers and, as such, took part in the continent’s major wars, with their feats in the Napoleonic wars still memorialized with pride. But also notable for its interimperiality is the strong dominance of Protestantism in Transylvanian life would have been unfathomable without the autonomy of Transylvania during the Ottoman’s century of domination of Hungary and the influence exercised by Swedish and Prussian elites.⁴ This is also the case with the more archaic form of Transylvanian feudalism, conserved by the region’s autonomy thanks to the Ottomans. Again, these social facts do not carry weight in *Ion*, where neither Protestants, nor archaic medieval lords appear, but it is a strong case of inter-imperiality that can be accommodated by the book’s historical excursus.

However, if one takes anything less than a *longue durée* perspective on the issues present in *Ion* at the macro level the answer is: inter-imperiality has a much weaker grasp. Most historians would agree that Transylvania had not seen actual inter-imperial rivalry since 1683, when the Ottoman Empire lost inter-imperial rivalry with the Habsburgs and Poland over Central Europe, an event that enabled a chain of events whereby Transylvania eventually got to be ruled by Vienna. Or, Vienna’s control over Transylvania remained absolutely unrivalled there until 1918, when the empire fell apart. The only instance of inter-imperial interaction in Transylvania was in 1848, when the united forces of Vienna and Moscow, in coordination with the troops of nationalist Romanians (fiercely loyal to their imperial capital), quashed the liberal Hungarian Revolution. But rather than pass the test of inter-imperial rivalry set by the authors, this was a one-off event remarkable for conservative inter-imperial concord in smashing a liberal-nationalist revolts, and, therefore, not an obvious candidate for inter-imperiality. While the Ottoman Empire clashed with the Habsburg Empire in Bosnia and the Russian one in Crimea, there is no evidence (in this book or the wider historical literature) that these historical events proximate enough to speak more directly to the realities of the 1910s, had any impact on developments in Transylvania. Neither is there evidence of Ottoman or Russian “connections, exchanges, and mobilizations *across* empires as well as *below* the state level” that would be significant enough to actively bear on the realities of the 1910s. Is *Ion*, then, more of a case of a particular kind of inter-imperiality, rather than a representative case thereof? Indeed, readers hostile to *longue durée* would have found it easier to see full-fledged rather than a very indirect inter-imperiality at work in a novel set in, say, Bosnia-Herzegovina during the late 19th century, when the rivalry between Austria-Hungary and the Ottoman Empire in that part of Europe was very much alive. Or in the Galicia of the mid 19th century.

Indeed, some would wonder if a better literary setting for studying inter-imperiality would not be novels set in

early 20th century Kingdom of Romania. There, one would not have to go back centuries to work out *longue durée* effects because Russo-Ottoman-French inter-imperiality manifested itself quite directly as late as 1877, when Romania (then still not an internationally recognized state) joined a Russian invasion of the Ottoman Empire, an act which, with French support, granted Romania internationally recognized sovereign status in the 1878 Treaty of Berlin. The country was also a complicated ethnic mix at all levels, with most towns and extensive rural areas dominated by non-ethnic Romanians, in which Ottoman legacies, French modernity, and Russian administrative influences layered in interesting ways. To use the author's term, this was a much more "creolized" and inter-imperial place, than early 20th century Transylvania was. But, as entertaining as this theoretical possibility is, it would be less compelling between one would be hard pressed to find a modern novel of similar prowess and attention to detail as *Ion*.

If one can talk about meaningful rivalries of relevance for Transylvania in the 1910s, they concern the competition between Austria-Hungary and the Romanian Kingdom. The authors do a superb job here showing how nationalist claims in Transylvania are organized below the state level, with literary and financial networks crossing the Carpathians, under the rather permissive eye of Hungarian authorities, one may add. Yet this is not a case of inter-imperiality unless we see Romania as a puppet state of the French empire, which Romania was not (witness Romania joining the German-led Triple Alliance). Romania (a state recognized as such only in 1878) was also not an empire, only an expansionist nation state with a recent decolonization experience matched by aggressive territorial expansionism at the expense of surrounding empires. Despite being in a public military alliance with Austria-Hungary for decades, in 1916, Romania sent the first invading army in Transylvania since the last raid Crimean Tartars in 1717. Romania may have entertained imperialist fantasies, as the authors point out, but as a country with very regressive neo-feudal social structures and whose GDP per capita gap with peripheral Transylvania in 1910 was comparable to the one between Romania and Italy in 2020,⁵ it had little in the way of wherewithal to back those fantasies with, so that the Romanian invasion became a massive rout within weeks.

Finally, to this political economist a surprising and significant omission was that the book missed on the role of the British Empire in the Victorian and Edwardian era as the paramount source of financial connections with Austria-Hungary both across and below the state level. Why look for inter-imperiality with Russia and the Ottomans when the elephant is in the room? As the custodian of the Gold Standard, the Bank of England played a systemic role in the management of Austro-Hungarian finances, with financial crises in Vienna triggering periods of extended austerity that slowed down the economy of this multinational

economy. Austria-Hungary dodged many harsh automatic adjustments imposed by the Gold Standard system,⁶ yet British banks played a key role in financing the railroad system in the region as well as the real estate boom in public buildings in particular that Budapest engineered for three decades between the late 1880s and the early 1910s. Most importantly, perhaps, London was a geopolitical rival to Vienna and Budapest in the imperialist balancing of the late 19th and early 20th century, with its financial inter-imperial connections colored by security concerns, one would presume. These are much more relevant connections and exchanges for *Ion*'s context than anything that the Ottomans or the Turks could ever have done in Transylvania, with *Ion*'s Banca Aurora perhaps feeling the heat from the global financial system managed by London even it was the most privileged peripheral economy in the Gold Standard system.⁷ It is true that the book elaborates with precision on financial integration as an aspect of coloniality and semi-peripheral status, including by highlighting the role of ethnic banking in nationalist mobilization, but does not speak to Victorian-Habsburg inter-imperiality as one would have expected. Examining the significance of this particular inter-imperial *courte durée* is a missed opportunity in the book.

***Ion*'s Saxon-Romanian Tensions and the *Longue Durée* of Inter-imperiality**

So far, the discussion has been largely about inter-imperial *courte durée*. How about *longue durée* inter-imperiality, though? The authors would point out that inter-imperiality is mostly about *the longue durée* and in this case anything of relevance since the 1400s. At times, the book's claims seem to go in this direction, albeit not in explicit ways. To take one example: "Though not a serf himself, *Ion* carries the memory of his ancestors' living in the long shadow of serfdom. In an inter-imperial framework, he does so in relation to Hungarians and Saxons, who own proportionally more land than Romanians, and in relation to Jews and Roma, who each, in their own way, have historically been at times excluded from landownership" (p. 31). A somewhat strong case for inter-imperiality can be made for relations between Saxon and Romanian peasants. If a *longue durée* (as in half a millennium *durée*) for inter-imperiality is adopted, the relations between land-poor Romanians and land richer (rather than rich) independent Saxon farmers living in the Nosnerland area bordering on *Ion*'s village were inter-imperial, indeed. Most settlements of Saxon farmers (mostly of Luxembourgish and Rhenish origin) by Hungarian kings had already been in place by the 12th and 13th centuries and the historical consensus is that these communities delivered effective protection against Ottoman-backed raids of the eastern borders of the Kingdom of Hungary. This led the Hungarian monarchs to renew the settlement deals, as pointed out

in the book. Clearly, while Saxon settlement predated the modern period, they were a clear manifestation of the Hungarian–Ottoman inter-imperial struggle whose mechanisms had been reproduced across centuries by the economic and military benefits of the fortified Saxon towns and villages, a form of military-economic organization that Romanian or Hungarian settlements did not master, in part due to their greater vulnerability to feudal immiseration. Half a millennium later, in Ion's village, the long defunct Hungarian–Ottoman rivalry still had consequences in terms of unequal land ownership. Otherwise put, Ion's land scarcity problem pays for inter-imperial rivalries going back centuries.

This is a plausible claim if one takes a very long view. But from a political economy of development perspective, it may have a problem of monocausality. In addition to the long legacies of medieval privileges giving them good land, autonomy and tax exemptions, Saxon farmers also benefited from micro-structural endowments that are less obviously connected to inter-imperiality: strong village level communitarian institutions that socialized essential labor and reduced levels of intra-community inequality, a strong division of labor between craftsmen and farmers that enabled a high level of development of capital goods in the Saxon's fortified villages, agricultural technique upgrading via long-run German speaking networks spanning the most technologically developed parts of Europe and, most importantly, Europe's earliest literacy campaigns for all children thanks to a particular version of the mission of the Protestant church. Land is not everything in rural societies.⁸ Communitarian organization, farming techniques, tools, education and storage spaces matter even more. At the level of high culture, also, Transylvania was indeed, part of the German imperial influence and cultural milieu until late in the early 20th century, as highlighted by the authors. In an empire in which high culture was an important form of capital, one would expect Saxons to benefit extensively from these transnational flows of insignia of prestige.

Finally, the text's creolization of Transylvania is perhaps insufficient: the dominant Saxon/Hungarian versus the subordinate Romanian contrast is less clear-cut in Transylvania in general⁹ and the area around Ion's village of Pripas in particular. Certainly, most Saxons were independent farmers there. But some Saxon communities (in Chirales/Kirjeles/Kerles and Posmus/Paszmos/Puespesch) had been cashcroppers on Hungarian landed estates (the closest one to Pripas being count Bethlen's and count Teleki's), and lived, like Ion, with the dilemmas grown in the long shadow of serfdom.

Hungarians, Political Economy, and Inter-imperiality

If the essence of inter-imperiality is rivalry between empires over a certain territory, it is not clear what makes the relationship between Romanians and Hungarians

in Transylvania a manifestation of such rivalry. Given that the *only longue durée* inter-imperial rivalry of serious impact in Transylvanian history was between the Ottoman Empire and Hungary/Habsburgs, and that this rivalry happened prior to the idea of nation taking shape in the modern sense, one wonders how the disenfranchised Orthodox Romanian peasants were impacted by Ottoman interventions in Transylvania. In this regard the authors correctly point out that the exclusion of Romanians was on religious, not ethnic grounds and by the time Ion's story unfolds, religious discrimination had long been scrapped by Vienna's attempts at extracting political ideas from the Enlightenment. More could have been said about the fact that this exclusion was mitigated, not eliminated by the emergence of the Greek Catholic Church, an imperial creation meant to ensure loyalty while it also co-constituted nationalism (see Cosma's article in this special issue).¹⁰ One wonders, however, what the status of Romanians would have been had they been incorporated into Transylvanian Protestantism before the Habsburgs ruled supreme, as attempted, with little success, by Transylvanian elites during the 16th and 17th centuries.¹¹

The book sees in struggles over language rights as an instance of coloniality and inter-imperiality. If there was a real tension between Romanian peasants and 'Hungarians' in Ion's almost wholly Greek-Catholic hill country, it concerned mostly the language politics of the Hungarian half of the Habsburg Empire. Vienna used to mandate the use of all local languages in government offices¹² (something nationalist Romanian history conveniently omits) so, when Herdelea senior, the local teacher, agonizes over the Hungarian school inspector's visit, he does so because he had lived for decades in an education system in which not teaching the language of the state was allowed, a particular Viennese institutional legacy of 'interglottism' highlighted in the book. However, at what turned out to be the immense cost of alienating non-Hungarians such as this largely Romanian part of Transylvania Rebreanu describes, after 1867 and particularly after 1907, Budapest pushed for requiring Hungarian to be used as the sole language in the school, justice and administrative systems. Still, rather than represent a Hungarian peculiarity or some inter-imperial rivalry, these policies were inspired as much in Budapest as in Bucharest by French centralizing modernism, the difference being that Hungarians faced a non-Hungarian majority population at a time of nationalist mobilization throughout Central Europe.¹³ The collective language rights were maintained in the Austrian half of the Empire (including the largely Romanian speaking Banat and Bucovina) in what was a major exception of European modernity, with national language supremacy characterizing all other European nation states at the time (as well as the USA). If Vienna ruled imperially, it did so in a multinational way that few contemporary democracies can measure up to while

Budapest followed a more conventional, if extremely repressive, highly ineffectual¹⁴ and self-defeating (given the Romanian ethnic majority in Transylvania) approach characteristic of modern European states.

Bringing in Rebreanu's *Bildung* is important here and the book does a good job at that. As a young man, he was a model citizen of the Empire: he went to an elite military school in Hungary and his earliest literary works were written in Hungarian. But his personal politics matter just as much. Even as a star of the Bucharest literati of the interbellum, he was hardly your cliché Romanian nationalist writer and was always keen to highlight the differences between the Hungarian authorities and Transylvanian Hungarians, despite losing a brother to a Hungarian martial court during the war. His *Pădurea spânzuraților* [*Forest of the Hanged*] pits a Romanian-Hungarian couple against the absurdity of the war and in *Ion* he subjects to withering sarcasm the maudlin Romanticism and naivete of the nationalist Romanian intelligentsia represented by his sister's schoolmaster husband and by his own literary alter ego in *Ion*, the loitering, sinecure-hunting Titu. As such, and in support of Boatcă and Parvulescu's rejection of methodological nationalism, Rebreanu's politics and literary universe are permeated with a Romanian-Hungarian interculturalism that often gets sidelined by canonical readings.¹⁵

But whether this interculturalism, doubled by a proud interglottism, is truly an underexplored facet of inter-imperiality is less obvious. The authors write that Rebreanu's 'interglottism was very much a function of survival and aspirational social mobility in an inter-imperial local situation shot through with the possibility of social mobility on a worldly scale' (104). Is there a risk here, perhaps, of stretching the term inter-imperial to also mean simply "practical" or "cosmopolitan"? Wouldn't the average Romanian intellectual in 1910 Romanian Kingdom learn French to make credible claims to cultural capital? Hungarian peasant children had the structural privilege of speaking the language of the state but even the ultra-privileged offspring of provincial Saxon craftspeople or Czech industrialists in late Habsburgia, hardly in danger of not enjoying survival and social mobility, would have to practice interglottism because interglottism was a language of belonging in cultural and economic terms rather than the obligatory manifestation of inter-imperiality.

Generally, one gets the sense that nothing can exist outside inter-imperiality, whether it is the priests' crass manipulation of land deals using medieval practices ("Belciug is selling forgiveness for one's sins; the anti-Catholic theme functions as an inter-imperial, ironic motif," p. 178) or classism pure and simple ("Naïve peasants, as this inter-imperial classism has it, cannot be trusted to know what they want; they need intellectuals to whisper their own desires to them", p. 173). There may be a sense of inter-imperiality as a pervasive and

omnipresent social phenomenon,¹⁶ but I am perhaps too linear a political economist to embrace it.

Conclusions

Creolizing the Modern is a book which may stand to be a fork in the road for many strands of scholarship and particularly for literary studies. One can quibble on the margins with its historical details, goodness of fit of early 20th century Transylvania for the concept of inter-imperiality or the porous boundaries of this key term. One could also, perhaps, imagine how the book would have benefited from a more explicit debate with the newer historical literature on capitalism, society and the state the late Habsburg Empire such as the work of Mate Rigo, Steven Beller, Larry Wolff, and Pieter Judson,¹⁷ whose archival research brings to the fore a more complex and at times revisionist picture of the Habsburg empire. For example, Judson's work on the co-constitutive nature of imperial practices of rule and nationalist revival or his deconstruction of the thesis that Habsburg Empire was a "prison of nations" may stand at odds with the authors' take on the mechanics of Transylvanian Romanians' ethnonationalist struggle or the nature of imperial management of Europe's most ethnically diverse state (in its history, perhaps). Rigo's work on the budding Romanian bourgeoisie and its relations with the Transylvanian economy would have highlighted more the materialist underpinnings of nationalist struggles, very much in line with Rogozanu's review in this special issue. There is clearly an analytical distance between the historical understandings of the Habsburg empire coming out of Judson's work and from *Creolizing the Modern* and it would be wonderful to have a more explicit debate at some point on this issue.

Overall, however, such issues hardly dent this book's value as a door opened for social sciences and the humanities. But importantly, this book is a splendid act of good citizenship. For the approximately 1400 high schools in Romania for which *Ion* is an iconic reference for the baccalaureat, Boatcă and Parvulescu's diversification of the canonical reading frame away from pure hermeneutics, ethnonationalist history, and literary history and towards comparative history, comparative sociology and comparative political economy in a global context of semi-peripheries is an extremely valuable public good if one truly wants more reflexive and critically-minded generations of students than those produced by the educational status quo. As things stand in the mass politics of Romania and other European countries, this is no small matter. Doing this conceptual and normative feat, as the authors do, in a major university press book that is being translated into Romanian is something that deserves our celebration and a great deal of gratitude.

Note:

1. Anca Parvulescu and Manuela Boatcă, *Creolizing the Modern: Transylvania Across Empires* (Ithaca & London: Cornell University Press, 2022), 5. For the Romanian audience, until a translation will fully be available for the book, see Anca Parvulescu and Manuela Boatcă, “Creolizarea modernității,” *Transilvania*, no. 5 (2022): 53–56. <https://doi.org/10.51391/trva.2022.05.07>.
2. See the discussion on postcolonialism and inter-imperiality in Maria Chiorean, “Adapting to Survive: Postcolonial Studies Today and the Emergence of the Inter-imperial Reading Method,” *Transilvania*, no. 10 (2022): 1–14.
3. I thank T. Szabó Csaba for this insight.
4. I thank Sorin Gog for this remark.
5. Cornel Ban, “Organizing Economic Growth: Romania and Transylvania on the Eve of the Great War,” *Acta Musei Porolissensis* 42 (2020): 16–30.
6. Clemens Jobst, “Market Leader: The Austro-Hungarian Bank and the Making of Foreign Exchange Intervention, 1896–1913,” *European Review of Economic History* 13, no. 3 (2009): 287–318; Barry J. Eichengreen, *Golden Fetters: The Gold Standard and the Great Depression, 1919–1939* (NBER series on long-term factors in economic development, 1996); Steven Bryan, *The Gold Standard at the Turn of the Twentieth Century: Rising Powers, Global Money, and the Age of Empire* (New York: Columbia University Press, 2010).
7. Matthias Morys, “Discount Rate Policy under the Classical Gold Standard: Core Versus Periphery (1870s–1914),” *Explorations in Economic History* 50, no. 2 (2013): 205–226.
8. K. Gündisch and M. Beer, *Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen* (Bonn: Langen-Müller, 1998); Glynn Custred, “Voluntary Associations and Ethnic Survival among the Saxons of Transylvania,” *Anthropology of East Europe Review* 9, no. 2 (1990): 47–55.
9. David Prodan, “The origins of Serfdom in Transylvania,” *Slavic Review* 49, no. 1 (1990): 1–18. Sorin Mitu, “Local Identities from Transylvania in the Modern Epoch,” *Transylvanian Review* 22 (2013).
10. Valer Simion Cosma, “Virtus Romana Rediviva: Latinitatea naționalismului ardelean între identitate națională, strategie politică și loialitate dinastică,” *Transilvania*, no. 10 (2022): 26–39.
11. Levente Nagy, *Reforma la români. Un fenomen de transfer cultural în secolele XVI–XVII* (Bucharest: Ratio et revelatio, 2021).
12. Pieter M. Judson, *The Habsburg Empire: a new history* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016).
13. Cosma, Valer Simion. “Imaginea „neamțului” în sensibilitatea intelectualității năsăudene.” *Caiete de Antropologie Istorică* 12–13 (2008): 187–207.
14. Berecz, Ágoston. “The languages of village governments in the eastern stretches of dualist Hungary: rights and practices.” *The Slavonic and East European Review* 99.1 (2021): 1–30.
15. See how Costi Rogozanu analyzes these readings in Costi Rogozanu, “Rebreanu, creatorul reprezentării literare mic-burgheze a țărănimii,” *Transilvania*, no. 10 (2022): 40–45. He describes the “nationalist lingering” as a “simplistic interpretation, often encouraged by Rebreanu himself in several public interventions.”
16. Described by Ștefan Baghiu as *static inter-imperiality* in comparison to the *exploratory inter-imperiality* of Romanian feminist author Sofia Nădejde’s novels. See Ștefan Baghiu, “Liviu Rebreanu și Sofia Nădejde ca world literature: geopolitică, interimperialitate și descoperirea lumii în romanul modern,” *Transilvania*, no. 10 (2022): 46–54.
17. See also Larry Wolff, *Woodrow Wilson and the Reimagining of Eastern Europe* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2020); Judson, *The Habsburg Empire*; Máté Rigó, *Capitalism in Chaos* (Ithaca & London: Cornell University Press, 2022); Steven Beller, *The Habsburg Monarchy 1815–1918*, vol. 55 (Cambridge: Cambridge University Press, 2018).

Bibliography:

- Baghiu, Ștefan. “Liviu Rebreanu și Sofia Nădejde ca world literature: geopolitică, interimperialitate și descoperirea lumii în romanul modern” [Liviu Rebreanu and Sofia Nădejde as World Literature: Geopolitics, Inter-imperiality, and the Discovery of the World in the Modern Novel]. *Transilvania*, no. 10 (2022): 46–54.
- Ban, Cornel. “Organizing Economic Growth: Romania and Transylvania on the Eve of the Great War.” *Acta Musei Porolissensis* 42 (2020): 16–30.
- Beller, Steven. *The Habsburg Monarchy 1815–1918*, vol. 55. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- Berecz, Ágoston. “The Languages of Village Governments in the Eastern Stretches of Dualist Hungary: Rights and Practices.” *The Slavonic and East European Review* 99, no. 1 (2021): 1–30.
- Bryan, Steven. *The Gold Standard at the Turn of the Twentieth Century: Rising Powers, Global Money, and the Age of Empire*. New York: Columbia University Press, 2010.
- Chiorean, Maria. “Adapting to Survive: Postcolonial Studies Today and the Emergence of the Inter-imperial Reading Method.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 1–14.
- Cosma, Valer Simion. “Imaginea ‘neamțului’ în sensibilitatea intelectualității năsăudene” [Imagining the German in Năsăud

- Intellectuals' Sensibility] *Caiete de Antropologie Istorică* 12-13 (2008): 187-207.
- Cosma, Valer Simion. "Virtus Romana Rediviva: Latinitatea naționalismului ardelean între identitate națională, strategie politică și loialitate dinastică." *Transilvania*, no. 10 (2022): 26-39.
- Custred, Glynn. "Voluntary Associations and Ethnic Survival among the Saxons of Transylvania." *Anthropology of East Europe Review* 9, no. 2 (1990): 47-55.
- Eichengreen, Barry J. *Golden Fetters: The Gold Standard and the Great Depression, 1919-1939*. NBER series on long-term factors in economic development, 1996.
- Gündisch, K., and M. Beer. *Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen*. Bonn: Langen-Müller, 1998.
- Jobst, Clemens. "Market Leader: The Austro-Hungarian Bank and the Making of Foreign Exchange Intervention, 1896-1913." *European Review of Economic History* 13, no. 3 (2009): 287-318.
- Judson, Pieter M. *The Habsburg Empire: A New History*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016.
- Mitu, Sorin. "Local Identities from Transylvania in the Modern Epoch." *Transylvanian Review* XXII, Supplement no. 2 (2013): 239-250.
- Morys, Matthias. "Discount Rate Policy under the Classical Gold Standard: Core Versus Periphery (1870s-1914)." *Explorations in Economic History* 50, no. 2 (2013): 205-226.
- Nagy, Levente. *Reforma la români. Un fenomen de transfer cultural în secolele XVI-XVII* [The Reform for Romanians: A Cultural Transfer Phenomenon in the 16th and 17th Centuries]. Bucharest: Ratio et revelatio, 2021.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. "Creolizarea modernității" [Creolizing the Modern]. *Transilvania*, no. 5 (2022): 53-56. <https://doi.org/10.51391/trva.2022.05.07>.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. *Creolizing the Modern: Transylvania Across Empires*. Ithaca & London: Cornell University Press, 2022.
- Prodan, David. "The origins of Serfdom in Transylvania." *Slavic Review* 49, no. 1 (1990): 1-18.
- Rigó, Máté. *Capitalism in Chaos*. Ithaca & London: Cornell University Press, 2022.
- Rogozanu, Costi. "Rebreanu, creatorul reprezentării literare mic-burgheze a țărănimii" [Rebreanu, the Creator of the Petit Bourgeois Literary Representation of Peasantry]. *Transilvania*, no. 10 (2022): 40-45.
- Wolff, Larry. *Woodrow Wilson and the Reimagining of Eastern Europe*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2020.

NEW SCALES FOR REGIONAL STUDIES IN CREOLIZING THE MODERN: TRANSYLVANIA ACROSS EMPIRES

Imre József BALÁZS

Babeş Bolyai University of Cluj-Napoca, Lucian Blaga University of Sibiu
E-mail: lutraro@yahoo.com

NEW SCALES FOR REGIONAL STUDIES IN
CREOLIZING THE MODERN: TRANSYLVANIA ACROSS EMPIRES

Abstract: This review article tries to formulate some general remarks about the most innovative elements of *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires*, published by Anca Parvulescu and Manuela Boatcă in 2022 at Cornell University Press, findings that most probably will open up for future research new directions in conceptualizing Transylvanian identities. It also tries to identify some of the problematic aspects of the overview offered by the volume. ‘Worlding’ Transylvania is a double-edged strategy that may edit out nuances that could be important for local communities.

Keywords: inter-imperiality, Transylvania, Romanian literature, Hungarian literature, modernism.

Citation suggestion: Balázs, Imre József. “New Scales for Regional Studies in Creolizing the Modern: Transylvania across Empires” *Transilvania*, no. 10 (2022): 23-25.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.10.03>.

In the context of the planetary turn of literary studies, it is necessary to reevaluate our knowledge about our most familiar concepts, methods, and even some of our everyday realities. The coauthors of *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* propose a creative rereading of Transylvania as a cultural construct, through a single major novel of Romanian literature: *Ion* by Liviu Rebreanu. Seen through the silenced voices of the novel, the unwritten stories of secondary characters and plotlines, and recontextualizing the best-known elements of the narrative, this innovative approach to *Ion* highlights many unexpected aspects that can be connected to the novel. By claiming equal relevance to absence and presence in the narrative, the authors succeed in telling a story of Transylvania that may be accessible to international scholars. Interestingly enough, while the methodology of the book is based on very close interpretations of some passages from *Ion*, the result is nevertheless an adaptation of Transylvania for a distant reading - that is, translating previous discussions about Transylvania for a planetary audience.

As a scholar with expertise in 20th-century and contemporary Transylvanian Hungarian literature, and in some of the transcultural aspects and imagology

of Transylvanian (Romanian, German, Hungarian) literatures, I will formulate in the following paragraphs some general remarks about the most innovative elements of the volume, findings that most probably will open up for future research new directions in conceptualizing Transylvanian identities. Next, I will try to also identify some of the problematic aspects of the overview offered by the volume, generalizations, and homogenizing strategies that I connect precisely to the ‘distant reading’ paradigm that Transylvania is translated for in the book. ‘Worlding’ Transylvania is a double-edged strategy that may edit out nuances that could be important for local communities.

To begin with the positive sides of the volume, we should welcome the collaborative effort that lays behind it. As the authors point out in their introduction, the divide between hard and soft sciences somewhat overshadows another divide within soft sciences themselves □ between the humanities and the social sciences. While recent conceptualizations of world culture as a flow of information and cultural products on one hand, and those that amplify the oneness of the world-system on another, seem to exemplify opposite directions of study, there are also many shared opinions that facilitate

cooperation between the fields. Sociological and literary analyses reformulate, from an interdisciplinary perspective, the connections and contexts that *Ion* may dynamize during a creative reading process.

While the issues raised in *Ion* may seemingly form only a microsystem of a fictional story, the chapters of the volume convincingly show how entanglements and connections at a much larger scale emerge from phrases and silenced voices of the novel. More generally, the interdisciplinary framework offers an impressive number of arguments in favor of a contextual approach of literary texts, reaffirming the necessity of carefully analyzing socio-historical references of the novel. *Creolizing the Modern* constitutes in this sense a possible model of discussing literature's social history.

As a consequence of the interdisciplinary approach, the authors convincingly highlight the networked structures behind social practices previously seen as traditional - offering a new scale for interpreting the local, not only in the circulation of goods like blue print (149) -, but also when discussing the possible role of the Ottoman Empire in protecting religious diversity in Transylvania. (159) Another objective of the book, positioning the East Central European region, and within it, Transylvania in particular, as a space where inter-imperial dynamics can be observed as clearly as in a laboratory, is achieved through discussing various topics, among them, religious diversity. In this sense, Transylvania becomes a condensed model for diversity, although this variety is still a limited one, due to the historical power structures that marginalize some of the religions of Transylvanian communities. Transylvania does not offer a wide range of racial differences that would equal the ones described in postcolonial societies, but through religious and national differences, and also racial marginalization of Jews and Romani people, it constitutes a space of diversity in the *longue durée* of history. Although Rebreanu's focus in *Ion* is centered around national differences and marginalizations, racial and gendered peripheries are also visibly present in the narrative. Through these, Parvulescu and Boatcă realize a quite generous overview of Transylvanian society during the late 19th and early 20th centuries.

A careful and fair representation of geographical and settlement names in three languages (Romanian, Hungarian, German) is methodologically relevant for the book. While 'worlding' Transylvania, the authors are consequent in going beyond methodological nationalism by offering a diverse image of Transylvania, including the speech act of referencing place names. Deconstructing the power structures of the Austro-Hungarian empire means for the authors also to deconstruct any other essentializing efforts of the official culture. Peripheries, minor elements like women's rights in a patriarchal, rural society, can become agents of an inter-imperial negotiation precisely through such conceptualizations, opened up for real diversity.

Another aspect to be acknowledged refers to a

critical approach towards previous, seemingly narrow conceptualizations of modernism. This criticism means for the authors reconsidering the role of religion in the age of modernity and questioning the universal notion of secularization. The authors argue that many instances of the so-called modernization, in the colonies and elsewhere, implied a religious, Christian background, so identifying modernization with a clearly and exclusively secular worldview may offer a false picture. Modernity as a prototype of secularism may be a Eurocentric construct but seen from a planetary perspective it is quite relevant to consider it in its antagonism with religion and with rural values. Although such an approach may lead to an excessive broadening of the concept of modernity, it is nevertheless quite necessary to question the exclusively Eurocentric views on modernization in a global discussion of the topic. Through highlighting female marginalization, lack of Romani and Jew rights in the European context, the authors convincingly show that even in the Eurocentric world, there were many problematic aspects and blind spots that unmasked any attempts of universalization as claims for a false and only partial universalism.

Now I will turn to formulate also some critical remarks about the volume written by Parvulescu and Boatcă, a volume that, as I have shown above, opens up new perspectives for literary studies in many respects. Among the negative aspects we may identify the strategy of taking for granted the categorization of *Ion* as a 'modern' novel - explanations of this aspect are absent or are mixed with elements that render the novel as 'traditional' in many ways in its content. Previous interpretations insisted on stylistic aspects when describing *Ion* as a modern novel, an aspect that resonates in the current interpretation with identifying the naturalist and somewhat ironical aspects of the narration. However, in the authors' approach, style is rather secondary. *Pădurea spânzuraților* [The Forest of the Hanged] may have been much more 'modern' than *Ion* in this sense, with the constant reformulations of the desires and views of the protagonist. Another frequent categorization of *Ion* refers to 'objective realism', which is something quite different from modernism in a narrative sense. Although the authors attempt to deconstruct this paradox by referring to creolizations of modernism with realist techniques on the planetary scale, my opinion is that the claims that *Ion* is a modern novel in the current sense (and not only according to Romanian literary critic Eugen Lovinescu's view) would have needed a much clearer argumentation.

As a critic who formulates his observations inclusively through the perspective of the current Hungarian minority from Romania, I must refer also to some elements of discussing the Hungarian connections and contextualizations of *Ion*. In this sense, the most important remark would be that the volume seems to overgeneralize the post-1867 imperial situation in Transylvania, which is quite relevant for the novel *Ion* itself, but constitutes only a particular part of

Transylvanian history. Historically, in a *longue durée* perspective, the 1867–1918 period is just another episode that is preceded by other types of power structure and state authority in Transylvania. This is one of the aspects of the book that I referred to in the introductory remarks of my review, that is, as a homogenizing strategy of the volume to make Transylvania more intelligible for a ‘distant reading’ perspective. In this sense, the analysis of Parvulescu and Boatcă tends to homogenize the Transylvanian ethnic groups in their power relations. The example of landownership, central to the plot of *Ion* cannot be seen exclusively in its ethnical dimensions – Szeklers themselves, as regional segments of the Hungarian population, being in many respects marginalized by the new, post-1867 landownership regulations. This does not question, of course, the multi-layered marginalization of Romanians, women, Jews and Romani people, described by the authors of the book, just offers an argument that the inter-imperial power structures discussed by the authors were not homogeneous throughout the centuries of Transylvanian history. All these relations meant a constant need to negotiate and renegotiate identities within this territory.

Another debatable argument of the book refers to the case of ACLU – the first review of comparative literature, edited in Cluj/Kolozsvár/Klausenburg by Hugó Meltzl and Sámuel Brassai. Parvulescu and Boatcă tend to present their efforts towards a linguistic diversity as a selective and exclusivist strategy.² In current, postcolonial terms this remark is perfectly valid, of course. The question is whether during the Hungarian nation-building process of the 19th century, Meltzl’s and Brassai’s attempt to create a new discipline and a plural cultural network system could be considered an early alternative to methodological and not only methodological nationalism. As Levente T. Szabó’s articles about ACLU convincingly pointed out, the deconstruction of the framework of national literatures in Meltzl’s and Brassai’s review can be argued through their consequent thematization of regionalisms, of vernacular languages, of folklore texts. ACLU constantly highlights literary productions below the ‘national’ level, and pays special attention to minority or contested

cultures like Occitania, Ireland, or the Romani culture of the region. In this respect, a deeper reflection could be made on the fact that the linguistic politics of the journal and of comparative literature itself go very much against the nationalistic views of the Hungarian politics of the time. In this sense, ACLU is not typical for the Hungarian cultural field, but a rather interesting and innovative exception. This representation of ACLU is most probably the effect of speaking to a presumably global audience: in this sense, the failure of the journal to represent the global cultural diversity is relevant, and can be described as a Eurocentric approach with local consequences. However, it is perhaps important to notice the innovative efforts of the editors, that attempted precisely to subvert the exclusivist perspectives of national culture and high culture, characteristic for the period. In this sense, ACLU is much more interesting and subversive than the imperial logic itself that was very much on display at the time in Transylvania.

Another minor observation concerning the volume’s strategy targeting cultural translation would refer to the fact that sometimes the explanations offered in the volume seem superfluous, discussing some obvious everyday realities. One example could be the supervision by the Romanian priest of the fieldwork, which seems quite logical from a local, but also from a global capitalist perspective. The authors present this aspect as something extraordinary, something that must be explained for a global audience. I personally doubt that such practices need a very careful explanation, precisely because of the globalized logic of such community relations. In this particular case therefore the close reading strategy seems to go too close to the text.

To conclude, we should emphasize once again the innovative character of the collaborative effort. Even if some nuances of the Transylvanian experiences had to be omitted from the overview, Anca Parvulescu and Manuela Boatcă offered a generous and contemporary model to discuss aspects of Transylvanian culture. Creolization and inter-imperiality as globally recognizable analogies for the historical interconnectedness of Transylvanian cultures become in the volume functional theoretical suggestions to further discuss relevant aspects of Transylvanian literatures.

Notes:

1. Anca Parvulescu and Manuela Boatcă. *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* (Ithaca and London: Cornell University Press, 2022).
2. See on this topic Levente T. Szabó, “International Exhibitions, Literary Capitalism, and the Emergence of Comparative Literature,” *Journal of World Literature* 7, no. 3 (2022): 332–347. Levente T. Szabó, “Negotiating the Borders of Hungarian National Literature the Beginnings of the Acta Comparationis Litterarum Universarum and the Rise of Hungarian Studies (Hungarologie),” *Transylvanian Review* 22 (2013): 47–61.

Bibliography:

- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires*. Ithaca and London: Cornell University Press, 2022.
- Szabó, Levente T. “International Exhibitions, Literary Capitalism, and the Emergence of Comparative Literature.” *Journal of World Literature* 7, no. 3 (2022): 332–347.
- Szabó, Levente T. “Negotiating the Borders of Hungarian National Literature the Beginnings of the Acta Comparationis Litterarum Universarum and the Rise of Hungarian Studies (Hungarologie).” *Transylvanian Review* 22 (2013): 47–61.

VIRTUS ROMANA REDIVIVA: LATINITATEA NAȚIONALISMULUI ARDELEAN ÎNTRE IDENTITATE NAȚIONALĂ, STRATEGIE POLITICĂ ȘI LOIALITATE DINASTICĂ

Valer Simion COSMA

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Lucian Blaga University of Sibiu
E-mail: simion.cosma@ulbsibiu.ro

VIRTUS ROMANA REDIVIVA: THE LATINITY OF THE ARDEAL NATIONALISM BETWEEN NATIONAL IDENTITY,
POLITICAL STRATEGY, AND DYNASTIC LOYALTY

Abstract: This article discusses the ways in which the elites of Transylvanian Romanians living in the Habsburg Empire deployed claims to Roman heritage as both a key ingredient of nation building processes as well as a political instrument to secure political rights in a state in which Roman heritage enjoyed high symbolic value. Specifically, the article shows that several generations of intellectuals initially institutionalized in the Uniata (Greek-Catholic) Church, a politically well-situated institution, emphasized Romanians' Roman (rather than Dacian) heritage to define the boundaries of the nation. Furthermore, they used the same ethnogenesis story to highlight Romanians' prestigious status in the geocultural hierarchies of the empire following centuries of marginalization formulated in “civilizational” terms. At the same time, the choice for the Roman heritage also made sense from the perspective of political mobilization strategies to claim political rights denied to Romanians by the imperial status quo while expressing loyalty to the same imperial state itself until the moment it collapsed in the fall of 2018. In short, claims to Roman heritage were instrumentalized to serve nation building, political emancipation, and dynastic loyalty.

Keywords: Roman heritage, nation building, Transylvanian nationalism, inter-imperiality, peasants, Romanians, nationalist elites

Citation suggestion: Cosma, Valer Simion. “Virtus Romana Rediviva: Latinitatea naționalismului ardelean între identitate națională, strategie politică și loialitate dinastică.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 26-39
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.10.04>.

Sunt rare lucrările care pornind de la problematici românești să suscite dezbateri academice relevante la nivel internațional și să deschidă șantiere de analiză și interpretare a trecutului și prezentului pe mai multe fronturi disciplinare.¹ Publicată în această toamnă la prestigioasa editură Cornell University Press din SUA, lucrarea *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* de Anca Parvulescu și Manuela Boacă se încadrează din plin în această categorie și crează premisele unei dezbateri de maximă importanță pentru înțelegerea modernității românești și a ruralității ca

parte din această modernitate. Creolizarea² și inter-imperialitatea sunt două concepte care fundamentează această lucrare și prin care este examinată și explicată Transilvania începutului de secol XX, pornind de la romanul *Ion*, publicat în 1920 de Liviu Rebreanu și considerat primul roman modern românesc. Naționalismul românilor ardeleni, a căror identitate s-a dezvoltat într-un spațiu semi-periferic inter-imperial, reprezintă o temă recurentă a lucrării, fiind menționată importanța latinității în această construcție identitară, ca modalitate de a opta pentru o noțiune „albită” a Europei și

de a respinge una creolizată (Parvulescu, Boatcă, 2022: 21).

Pornind de la conceptul de inter-imperialitate teoretizat de Laura Doyle (2012), Anca Parvulescu și Manuela Boatcă dezvoltă un cadru de analiză pentru regiunile care pe parcursul epocilor premodernă și modernă au fost sub controlul mai multor puteri coloniale și imperiale. În opinia lor, moștenirile politice, culturale și economice ale conflictelor inter-imperiale au marcat profund atât formele de organizare socio-economică, cât și autodefinirea/ conceptualizarea grupurilor sociale, plasându-le într-un raport diferit cu Europa occidentală decât în cazul fostelor colonii din Americi. Dacă *diferența colonială* a fost profund marcată de ierarhiile rasiale, etnice și de clasă dezvoltate în colonii, ierarhii mai puțin explicit rasiale, mai pronunțate etnic și în privința clasei sociale pot fi observate în cazul *diferenței imperiale* în rândul imperiilor europene și a foștilor lor supuși. În paralel cu construcția diferenței coloniale peste mări s-a dezvoltat o dublă diferență în Europa, cu extindere spre Asia. Pe de o parte, o diferență externă între nucleul capitalist în curs de dezvoltare din Peninsula Iberică și imperiile tradiționale Otoman și Țarist, de credință islamică și ortodoxă. Pe de altă parte, o diferență internă între nuclee capitaliste noi și vechi, în principal între Anglia și Spania. Momentul divergenței dintre diferența imperială și cea colonială a generat cel puțin două tipuri de subalterni europeni față de modelul hegemonic de putere și apariția unei prime hărți imperiale a Europelor multiple: o auto-proclamată Europă „eroică în nord-vest, o Europă «decadentă» în sud și o Europă constant înapoiată și «epigonică» în est (Boatcă, Parvulescu, 2020: 11-14).

Excelentul volum al lui Parvulescu și Boatcă subliniază importanța latinității în configurația identității naționale și în mobilizarea națională a românilor transilvăneni. Pornind de la această idee și de la generoasele deschideri teoretice și interpretative furnizate de lectura acestei lucrări, urmăresc în acest articol să discut mai în adâncime modurile în care latinitatea a fost utilizată în trei strategii suprapuse: conturarea identității naționale, câștigarea de drepturi politice în efortul de obținere a egalității politice în raport cu etniile dominante și, nu în ultimul rând, formarea loialității dinastice.

Chiar dacă în contribuția de față mă voi concentra asupra românilor transilvăneni³, trebuie subliniat că în pofida apartenenței la configurații imperiale diferite⁴ și cu o dinamică inter-imperială mult mai intensă în cazul Moldovei și Valahiei,⁵ dezvoltarea și consolidarea identității naționale moderne a românilor pe parcursul secolului al XIX-lea a depășit granițele imperiale și au avut ca fundament comun latinitatea și țărănul (și cultura țărănească) (Cosma, 2019). Țărănul este descris ca păstrător al latinității izvorătoare de noblețe și al „specificului național” în pofida ocupațiilor succesive, de o întregă tradiție istorică, etnografică și literară dezvoltată în contextul și ca parte din procesul de construire a identității naționale moderne într-o

perioadă în care Europa de Sud-Est și Balcanii intră pe orbita capitalismului și a competiției globale între puterile imperiale și coloniale.

Dorința de apartenență la lumea Europei Occidentale reprezintă una dintre coordonatele esențiale pe care s-a desfășurat procesul de construire a națiunii moderne (*nation-building*) în cazul românilor, încă din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea. Chiar dacă înspre sfârșitul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea curentul europeanist este puternic contrabalansat de reacții autohtoniste de factură nationalist-etnicistă (Marino, 2005: 41), idealul unei națiuni europene, a „intrării în Europa” rămâne o constantă a vieții culturale și politice până în zilele noastre (Matei, 2004: 57). Această coordonată a procesului de construire a identității naționale moderne presupune în cazul românilor o dublă mișcare. Pe de o parte, implică ieșirea dintr-un „Orient” aflat în plin proces de cartografiere și circumscriere de către Europa Occidentală (Said, 1978; Wolff, 1994; Todorova, 1997; Boatcă, 2013), pe de altă parte, implică descoperirea europenității interioare a românilor și depășirea condiției de popor de țărani aflat în mare ecart cultural, politic și economic. Soluția constă în punerea în lumină a latinității românilor și transformarea acesteia în fundament al discursului identitar, cu puternice valențe mobilizatoare în sensul reînvierii virtuților romanității (*Virtus Romana Rediviva*).

Însă, procesul acesta are la bază o contribuție esențială venită nu doar dinspre intelectualitatea românească din Transilvania habsburgică, ci și dinspre autoritățile imperiale interesate să-și consolideze poziția în teritoriu și să extindă baza de impozitare în detrimentul nobilimii transilvănene, în acord cu nevoile de finanțare ale unui stat modern în plină construcție și expansiune (Prodan, 1989: 7-8). Acest efort imperial implica pe lângă confruntarea privilegiilor nobilimii transilvănene, ridicarea stării economice și sociale a țărănimii iobage și jelere și transformarea acesteia în cetățeni loiali, autonomi și utili ai imperiului. În acest context este esențial să avem în vedere că spre deosebire de cazul mișcării naționale maghiare, dezvoltată și consolidată pe o tradiție anti-imperială și care reunește treptat aristocrația și burghezia, în cazul românilor ardeleni este mult mai fezabil un scenariu explicativ precum cel dezvoltat de istoricul Pieter Judson în lucrarea *The Habsburg Empire: A New History* (2016), care susține că în pofida tensiunilor și fricțiunilor, statul habsburgic și mișcările naționale din imperiu erau în multe aspecte mutual constitutive. Fără a romantiza imperiul și administrația sa, acesta chestionează narațiunea hegemonică despre deficitul de încredere în stat și destrămarea inevitabilă a imperiului spre a face loc statelor naționale. Judson arată că modurile în care instituțiile statului imperial, practicile sale administrative și programele sale culturale și infrastructurale ample au contribuit la dezvoltarea

societăților locale cel mai adesea animate de naționalism în paralel cu implicarea societăților și liderilor locali în eforturile dinastiei de a construi un stat imperial unificat și unificator (Judson, 2016: 4). În plus, destrămarea Imperiului Austro-Ungar nu a însemnat depășirea caracterului multicultural, multiethnic și multiconfesional specific majorității teritoriilor înglobate de defuncta monarhie și de alte structuri imperiale care le-au modelat de-a lungul secolelor, ci includerea acestora în noi formațiuni statale construite în jurul unor majorități naționale, cum a fost și cazul României mari. Această transformare a implicat deopotrivă o recalibrare a identităților naționale, o regândire a strategiilor politice aferente și o reconfigurare a ordinii loialităților pentru multe din popoarele cuprinse în cadrul fostului imperiu central-european. În sialul cadrului de analiză judsonian și stimulat de lucrarea recentă publicată de Anca Parvulescu și Manuela Boatcă, consider necesară redeschiderea discuției despre latinitate ca fundament al identității naționale românești în strânsă legătură cu procesul de loializare dinastică și construire a statalității imperiale în Transilvania habsburgică.

Procesul de folosire a latinității de către elitele românilor ardeleni pentru a imagina națiunea și a cere drepturi s-a intersectat și a fost influențat de folosirea latinității de către statul imperial pentru a obține loialitate și coeziune pe parcursul a aproximativ două secole. Cele două procese convergente s-au desfășurat într-un spațiu multiethnic, multilingvistic și multiconfesional, catalogat corect de autoare drept reprezentativ pentru condiția inter-imperială a multor regiuni ale lumii aflate la intersecția unor puteri imperiale sau sub dominații imperiale succesive (Parvulescu, Boatcă, 2022: 3-4).

Români în Imperiul Habsburgic

Când Transilvania a devenit parte a Imperiului Habsburgic în 1698, românii⁶, deși reprezentau cea mai numeroasă populație de pe cuprinsul principatului⁷, aveau un statut inferior celorlalte populații conlocuitoare. Acest statut inferior era derivat din condiția de țărani, iobagi sau jeleri, specifică majorității românilor și din apartenența la creștinătatea răsăriteană, ortodoxă (Prodan, 1989: 7-28). Împărțirea puterii politice între cele trei „națiuni feudale” sau „națiuni de stări” (*Unio Trium Nationum* – diferite de sensul etnicist și/sau democratic al națiunii moderne) s-a impus în secolul al XV-lea, după răscoala țărănească de la Bobâlna din anii 1437-1438 (Pascu, 1963) și a fost completată de *Tripartitum*-ul lui Werboczi de după răscoala din 1514, condusă de micul nobil secuieci Makfalvai Dózsa György. Puterea politică se împărțea între nobilime (*natio Hungarica*), care grupa toți nobilii, indiferent de etnie sau limbă, aceștia adăugându-i-se elitele sașilor (*natio saxonica*) și secuilor (*natio siculica*). *Tripartitum*-ul lui Werboczi definește șerbia în termeni punitivi, în legătură cu „trădarea” țăranilor răsculați⁸ și

face o separație categorică între nobil și nenobil, între *populus*, care e poporul nobiliar și *plebs*, masa supușilor, masa neprivilegiaților. Doar categoria privilegiaților au calitatea de cetățeni ai țării (*regnicolae*), plebea fiind exclusă (Prodan, 18989: 355).

În urma Reformei religioase, această ordine juridică a fost completată în secolul al XVI-lea cu sistemul celor patru religii recepte (*recepta religio*) – reformată, evanghelică, unitariană și catolică –, confesiunea ortodoxă și religia iudaică erau tolerate, dar adepții lor nu aveau acces la puterea politică. Această ordine juridică s-a perpetuat până la revoluția din 1848 (Bernath, 1994: 31-37; Pál, 2012: 18; Pop, 2012: 19; Lendvai, 2013: 96-98). Trebuie subliniat că deși ortodoxia nu a fost o religie receptă (mai precis o confesiune), încă nu a fost depistată vreă sursă documentară care să sugereze că s-ar putea vorbi de o persecuție sistematică a ortodocșilor, discriminarea românilor fiind, în primul rând, de ordin social și juridic (Nagy, 2021: 9-11).

Pe de altă parte, consolidarea în timp a acestui statut inferior din punct de vedere juridic și social a avut o influență capitală în elaborarea stereotipurilor etnice despre români și religia lor. Geneza imaginii moderne a românilor datorează extrem de mult percepției și descrierilor din vremurile anterioare, elaborată atât în contextul conviețuirii cu maghiarii, secuieci și sașii, cât și în contextul misiunilor apostolice în vederea extinderii catolicismului și a încercărilor de impunere a reformei religioase asupra românilor (Heitmann, 1995: 44-45; Grancea, 2002:12-13). După cum observase istoricul clujean Sorin Mitu, cu referire la formarea imaginii moderne a românilor în cultura maghiară, acest proces s-a derulat cu precădere în prima jumătate a secolului al XIX-lea, implicând „topirea și remodelarea unor clișee tradiționale”, cu rădăcini în Evul Mediu, „în creuzetul unei noi imagini etnice”. Ruralitatea și alteritatea religioasă întruchipate de români, atât la nivelul folclorului, cât și al unor referințe culte precum scrierile istoriografice din secolele XVII-XVIII sau culegeri de legi, ca *Tripartitum*-ul lui Werboczy (1517), *Approbatæ Constitutiones* (1653) și *Compilatae Constitutiones* (1669), alături de diferențele culturale și de civilizație materială, reprezintă coordonatele majore pe care s-au dezvoltat aceste stereotipuri (Mitu, 2013: 353-356). Acestor trăsături li se adaugă cele cuprinse în descrierile unor observatori străini care au cutreierat aceste meleaguri în perioada premodernă și cele cuprinse în lucrarea *Descriptio Moldaviæ* a domnitorului moldovean, Dimitrie Cantemir, a cărei primă ediție apărută în limba germană în 1771 a constituit o sursă importantă de informare și suport argumentativ pentru mulți călători și observatori din straturile educate ale Europei, în special când venea vorba de religiozitatea acestora (Heitmann, 1995: 248).

Înființarea Bisericii Greco-Catolice în 1697 a reprezentat o măsură politico-religioasă cu profunde reverberații asupra comunității românești din Transilvania. Apariția

acestei biserici, o consecință a *Reconquistei* catolice în Europa Centrală și Răsăriteană, reprezintă și o expresie a suprapunerii intereselor de stat habsburgice peste prozelitismul Reformei catolice (Bernath 1994: 77; Miron 2004: 36). După aproape două secole de suzeranitate otomană și o serie de conflicte între puterile otomană și habsburgică, la care au luat parte de multe ori și armate ale unor principii sau regi din Transilvania, Polonia sau Valahia, Transilvania și apoi Banatul au fost încorporate treptat în monarhia austriacă, unirea bisericească fiind parte a acestui proces de consolidare a dominației imperiale.

Unirea cu Biserica Romei s-a făcut prin convertirea ierarhilor ortodocși transilvăneni în urma unor negocieri care garantau privilegiile și imunități menite să îmbunătățească nivelul de trai și starea socială a clericilor români. La schimb, noua biserică recunoștea patru puncte dogmatice, printre care primatul papal și *filioque*, dar păstra ritul și tradițiile răsăritene. Unirea era descrisă în termenii unei reveniri la unitatea anterioară cu Biserica Romano-Catolică și garanta noii biserici intrarea în categoria confesiunilor privilegiate (Miron, 2004: 40). În acest sens, împăratul Leopold I (1657-1705) a emis două diplome în 1699 și 1701 prin care toți preoții ortodocși care au acceptat unirea cu biserica Romano-Catolică urmau să se bucure de aceleași drepturi și privilegiile de care beneficia clerul romano-catolic. Printre aceste drepturi era și scutirea de obligațiile în muncă și de dijma față de nobilime (Hitchins 2013: 249). Pe măsură ce vestea unirii a pătruns în lumea satelor și în mediile monahale ortodoxe, în special pentru că se considera că Biserica Ortodoxă nu mai există, fiind absorbită în noua construcție confesională, au apărut și primele mișcări de revoltă. Cele mai puternice revolte au avut loc pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, sub conducerea călugărilor ortodocși Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara. Deși au fost reprimare violent de către autoritățile imperiale, aceste revolte au determinat recunoașterea existenței confesiunii și Bisericii Ortodoxe. Populația românească din Imperiul Habsburgic era astfel scindată în două mari comunități confesionale, cea ortodoxă fiind subordonată pe linie ierarhică bisericii sârbești până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (Iorga, 2012: 128-133; 297).

Dezvoltarea și consolidarea instituțională a noii biserici a urmat direcțiile principale ale Conciliului de la Trent (încheiat în 1563), acordând o importanță majoră catehezei și vizitațiilor canonice menite să ia pulsul parohiilor și să contribuie la trasarea unor sarcini cu caracter birocratic preoților. Preoții aveau obligația de a ține registre cu informații despre nașterile, căsătoriile și decesele enoriașilor (Burke 2004: 178). Aceste atribuții se vor extinde și asupra clerului ortodox, fiind foarte importante puterii imperiale interesate nu doar să-și consolideze poziția în noile teritorii cucerite, ci și să-și disciplineze și loializeze noii supuși. Acest parteneriat între biserici și stat este reflectat și de rolul major al

clerului în sprijinirea măsurilor modernizatoare ale noii administrații și în diseminarea propagandei pro-imperiale pe parcursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea (Mitu, 2000: 45; Maior, 2006: 190; Dumitran, 2007: 82-86; Cosma, 2008: 15-16).

O altă consecință importantă a unirii bisericești a fost dezvoltarea unui sistem educațional de inspirație occidentală, menit să formeze clerici mai bine școliți și să contribuie la amplul proces de disciplinare socială specific consolidării în teritoriu a puterilor imperiale moderne. Alături de bursele de studiu date unor tineri greco-catolici pentru a studia în instituțiile de învățământ catolice de la Roma sau Viena, aceste instituții educaționale au contribuit la apariția primelor generații de intelectuali români formați în tradiția epistemologică și teologică occidentală (Câmpeanu, 2008). În strânsă legătură cu aceste generații de cărturari, în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, latinitatea românilor devine o temă în jurul căreia se construiește identitatea națională a românilor, atât în scrierile intelectualității românești, cât și în politicile imperiale. Să le luăm pe rând.

Latinitatea ca fundament al identității naționale în context imperial

În primul rând, latinitatea românilor nu este o invenție a intelectualității românești din secolul al XVIII-lea, cronici și manuscrise - românești și străine - din perioade anterioare vorbind despre valahii din Transilvania, Moldova și Valahia ca despre o populație romană (Ambruster, 1993: 271; Neagotă, 2011: 12; Hitchins, 2013: 260). Episcopul greco-catolic Inochentie Micu Klein menționează argumentul descendenței directe a românilor din coloniștii romani aduși în Dacia în petițiile pe care le adresează autorităților imperiale pentru a solicita punerea în aplicare a drepturilor prevăzute în diplomele Leopoldine (Hitchins, 1999: 57). O formulare clară și argumentată a descendenței directe din romani a românilor este cuprinsă în lucrările *Despre schismaticia grecilor* (1746) și *Despre articulusurile ceale de price* (1746), scrise de Gerontie Cotore, ulterior devenit vicar al bisericii Greco-Catolice: „căci și noi avem sânge autentic de roman, din moment ce strămoșii noștri de pe vremea împăratului Traian au fost trimiși în aceste locuri” (2000: 17)

Gerontie Cotore avansează ideea declinului românilor pe parcursul Evului Mediu datorită ruperii acestora de creștinătatea occidentală și integrării acestora în biserica răsăritului. Unirea cu biserica Romano-Catolică este descrisă ca un moment al renașterii, o reafirmare a latinității inerente românilor (Cotore, 2006; Hitchins, 2013: 253-254).

Latinitatea românilor și necesitatea iluminării poporului sunt coordonatele majore pe care se articulează discursul și eforturile următoarei generații de

cărturari români, cunoscuți posterității sub denumirea de Școala Ardeleană. Deși de formație teologică, aceștia sunt animați de ideile iluminismului, în special de versiunea germană a acestuia, educația și rațiunea fiind instrumentele cheie în vederea emancipării și transformării în cetățeni a populației de țărani din rândul căreia se ridicaseră. Asumându-și rolul de elită luminată, aceștia produc pe parcursul câtorva decenii un număr impresionant de lucrări de istorie, gramatică, dicționare, teologie, morală și manual școlare, punând practic bazele unei culturi naționale moderne (Tóth, 2001; Hitchins, 2013: 259; Duțu, 1968: 296-326; Neumann, 2006: 143-146). Dacă scrierile catehetice au contribuit la întărirea controlului bisericii asupra pietății populare și la profilarea noii identități confesionale, lucrările dedicate istoriei și limbii românilor au pus bazele discursului identitar și au marcat primele intervenții menite să prelucreze limba în acord cu viziunea cultivată.

Principalii artizani ai acestui proces sunt Samuil Micu (1745-1806), Gheorghe Șincai (1754-1816) și Petru Maior (1756-1821). Pentru aceștia limba și istoria erau principalele elemente care distingeau o națiune de altele și-i configurau pedigree-ul (Hitchins, 1999: 128). În cele patru volume care alcătuiesc *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor*, Samuil Micu formulează cea mai radicală teorie a descendenței românilor din coloniștii romani, începându-și lucrarea cu fondarea Romei de către Romulus și Remus. Mai departe, creștinismul ar fi pătruns în Dacia tot pe filieră romană, avansându-se astfel un argument istoric în favoarea Bisericii Greco-Catolice. Dar partea cea mai radicală a acestei teorii vizează războaiele daco-romane, în opinia sa dacii fiind exterminați de către romani (Hitchins, 2003: 259).⁹ O astfel de interpretare relevă atât dorința de a sublinia noblețea românilor și astfel îndreptățirea de a revendica drepturi politice în calitate de urmași ai Romei, cât și preocuparea pentru îndepărtarea oricărei legături cu dacii, întru chipare a barbariei. Teoria lui Samuil Micu, cu diferite nuanțări, modificări și adăugiri, a fost împărtășită și de către alți autori contemporani, precum Gheorghe Șincai¹⁰ sau Petru Maior¹¹.

Puritatea latinității românilor este probată de Samuil Micu și alți cărturari și printr-o serie de obiceiuri și credințe ale țăranilor descrise ca fiind similare cu cele ale strămoșilor din peninsula Italică (Bîrlea, 1974: 33-49; Neagoț, 2011: 13-14)¹². Dacă scrierile istorice au contribuit la luarea în posesie a trecutului național și la scoaterea românilor din categoria „popoarelor fără istorie” (Țichindeleanu 2015: 7; Mignolo 2015: 76), lucrările lor în domeniul filologiei și lingvisticii au reprezentat o intervenție asupra prezentului, în sensul purificării și latinizării limbii române. Prin lucrări precum *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (Viena, 1780) sau *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum* (Buda, 1825) aceștia au făcut mai mult decât să pună bazele teoretice ale studiului limbii române. Pentru că vedeau

limba română ca o versiune alterată a latinei clasice, au purces la o revenire cât mai apropiată de forma ei originală și la standardizarea acesteia.

Cea mai radicală măsură a fost înlocuirea cu alfabetul latin a alfabetului chirilic folosit până atunci¹³. Pe lângă această schimbare de mare impact, au inaugurat folosirea unui sistem de transcriere latină și o ortografie mai degrabă etimologică decât fonetică (Șăineanu, 1895: 4-5; Hitchins, 2003: 261-262). Acest proces de latinizare a limbii române, în special prin adoptarea alfabetului latin, evidențiază și dorința de desprindere de lumea răsăriteană, slavonă, fiind un pas înainte către „revenirea” în lumea civilizată, occidentală. Alături de convertirea la greco-catolicism și ca o consecință a acesteia, cultivarea latinității de către elita intelectuală este și un proces de dez-orientalizare a românilor. „Căderea în Orient” ca urmare a succesivelor invazii migratoare și a intrării românilor în sfera creștinismului răsăritean este privită de către acești cărturari și mai apoi de alte generații de intelectuali drept o cauză a înapoierii românilor și a condiției lor de primitivi, după cum ilustrează o astfel de formulare: „Astfel se introduce în stat și în Biserică limba slavă, care stăpânește toată viața noastră intelectuală, tot sufletul nostrum, ținându-l în cătușele înădușitoare ale unui întunec de aproape opt veacuri” (Păclișanu, 1910: 30)¹⁴

Deși erau profund preocupați de educarea și civilizarea țăranilor care alcătuiau majoritatea covârșitoare a națiunii române, deși obiceiurile și credințele populare erau folosite ca argument al latinității românilor, elita intelectuală și clericală a acestei perioade nu-și putea imagina țăranii ca făcând parte din națiunea politică pentru a căror drepturi militau (Hitchins, 1999: 131). Petițiile pe care le-au inițiat, dintre care cea mai faimoasă este *Supplex Libellus Valachorum* din 1781, revendicau drepturi în virtutea unei moșteniri aristocratice și negau faptul că românii ar fi un neam de țărani (Prodan, 1967: 493-510; Drace-Francis, 2013: 44). Considerându-i ignoranți și superstițioși, așa cum erau catalogați țăranii peste tot în Europa acelor timpuri, aceștia vedeau ca necesară o lungă perioadă de tutelaj înainte ca țăranii să fie în stare să participe integral și într-un mod rațional în afacerile publice (Hitchins, 1999: 131). Dacă prin educarea în școlile greco-catolice și romano-catolice din Transilvania, Viena și Roma, o minoritate reușește să se cupleze la modernitatea occidentală și să se integreze într-un alt univers cultural, dobândind statutul de subiect capabil să raționeze, marea masă a populației țărănești rămâne în continuare în afara modernității, avînd în continuare calitatea de obiect al cunoașterii, descrierii și al politicilor civilizatoare exercitate de elitele intelectual-clericale și de autoritățile imperiale. Celebrarea țăranului ca depozitar al „ființei neamului” și revalorizarea sa și a culturii țărănești în cadrul culturilor naționale urma să se petreacă într-o nouă fază culturală și cu o nouă generație de cărturari.

În contextul Romantismului ce cuprinde spațiul

european în debutul veacului al XIX-lea, în linia lui Herder și a fraților Grimm, și care pătrunde în lumea românească pe la mijlocul secolului, cântecele și poveștile populare, credințele și obiceiurile „străbune” specifice comunităților țărănești, încep să fie percepute într-o altă optică. Odată îmblânzită perspectiva iluministă care le cataloga drept superstiții și semne ale înapoierii și primitivismului, acestea apar ca fiind mai mult decât depozitare ale unei înțelepciuni ancestrale, având puternice valențe identitare. O mare parte din practicile și obiceiurile ce animau lumea țărănească încep să fie privite și recuperate ca parte a unei culturi populare, naționale, adevărate păstrătoare ale „ființei naționale”, exprimând particularitățile și specificul acesteia.

Dacă un Herder sau un Goethe căutau în folclor, sub diversitatea ipostazelor, unitatea lui *genus humanum*, Romanticismul, cu precădere romantismul micilor națiuni din Răsărit, pune accent tocmai pe latura particulară, pe ceea ce e specific și ireductibil. Literatura orală și anonimă, ignorată sau disprețuită de opinia savantă, capătă o funcție exponențială: misiunea ei devine relevarea identității sufletești a popoarelor, conferirea de legitimitate și justificarea pretenției la autodeterminare; aceasta servește drept reconfortare și argument; ajunge obiect de studiu, dar și un mijloc de prozelitism extrem de eficace (Cornea, 1972: 499). Conceptul de folclor a apărut în Europa în secolul al XIX-lea și presupunea la origine: tradiția, obiceiuri arhaice, festivaluri care au supraviețuit, cântece și povestiri străbune, imposibil de datat, mituri arhaice, legende, fabule, proverbe etc. Folclorul implica, de asemenea, și „iraționalul”: credințe în fantome, spirite și demoni, utilizarea de amulete și talismane. Din perspectiva literaților urbani, adică a celor care au elaborat ideea de folclor, aceste două atribute majore – tradiția și iraționalitatea – se potrivesc numai societăților țărănești sau primitive, astfel că apare o a treia calitate majoră: ruralitatea. Această triadă a dominat conceptul de folclor multă vreme, uneori chiar și azi. În timp o altă calitate majoră s-a alăturat triadei, comunalitatea/colectivismul, devenind un atribut central. (Ben-Amos, 2005:10-11).

A doua jumătate a secolului al XIX-lea aduce un amplu proces de culegere a diferitelor tipuri de materiale folclorice. Gazetele românilor transilvăneni deschid rubrici de folclor și tradiții, de prezentare a diferitelor materiale culese din lumea satului și lansează apeluri pentru conservarea acestora, pentru păstrarea nealterată. Cea dintâi publicație românească în care se poate observa o preocupare sistematică pentru valorificare creației orale, componentă fundamentală a folclorului țărănesc, este *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (1838-1865) (Cornea, 1972: 506). Apetitul pentru cunoașterea și stocarea zestrei țărănești crește constant și se răspândește pornind de la intelectuali de anvergură precum Timotei Cipariu sau Gheorghe Bariț, înspre *intelligentsia* micilor așezări urbane sau cea rurală,

determinând un entuziasm al organizării și al inițiativelor în diferite forme. Multe din societățile literare înființate în entuziasmul pre și post pașoptist pun bazele unor publicații precum revista *Filomela* – organ publicistic al *Societății de lectură a elevilor din clasele superioare de la Blaj* (Florea, 1994: 66-72), în care sunt și secțiuni largi dedicate folclorului. Publicații periodice precum *Telegraful Român* tipărit de Mitropolia Ortodoxă de la Sibiu, *Gazeta de Transilvania*, *Familia*, *Amicul Familiei* și alte reviste pledează constant pentru necesitatea culegerii folclorului. Cei mai mulți culegători de folclor sunt preoții și învățătorii (G. Constantinescu, 1998), aspect deloc surprinzător având în vedere faptul că pentru românii ardeleni multă vreme bisericile au reprezentat singurele instituții care coordonau activitatea educațională, culturală și politică (Hitchins, 2000:16).

Din categoria textelor menite să mobilizeze intelectualitatea românească în vederea culegerii de materiale folclorice amintesc contribuția lui George Barițiu. În *Foaia literară* din 7 mai 1838 acesta lansează un apel pentru culegerea de material din „gura” poporului, și anume: „feliurimi de obiceiuri vechi, povestiri, care ar avea ceva înșămnare istorică și arheologică și care ar vădi trăsuri de caracter pentru noi, precum și cântece populare, de care la noi sunt foarte multe și interesante, și iarăși unele frasure, proverbur, ziceri originale românești, care ar fi mai puțin cunoscute sau numai într-un dialect obicinuite”. De asemenea comentează în 29 ianuarie 1839; „Dorul inimii noastre, mai de multe ori descoperit, este că doar pe încetul se vor scula bărbați care nu-și vor pregeta a culege odată cântecele osianilor și a barzilor românești, originale, neschimbate, neatinsse, cum se află în gura poporului, în munți, în văi, la șesuri și oriunde. Să vedem care nație se va întrece cu aceste. Cine nu știe cum că în cântecele, în povestirile, în jocurile, obiceiurile, ceremoniile unei nații se află mai cu deosebire trăsăturile adevăratului caracter?” (Cornea, 1972: 508).

Evidențierea latinității românilor prin documentarea unor sărbători, credințe și practici populare este fundamentală în studiul folclorului de la începuturile sale până în secolul al XX-lea, după cum probează activitatea unor folcloriști precum Atanasie M. Marienescu (Bîrlea, 1974.) Evidențierea latinității reprezintă mai mult decât o paradigmă specifică unei perioade a cercetării folclorice românești sau o direcție de cercetare. Este vorba de un principiu care a influențat atât selectarea materialelor folclorice, prelucrările acestora, atunci când a fost cazul, precum și maniera de elaborare a discursului descriptiv sau analitic, fiind parte din luptele politice duse în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în cadrul monarhiei habsburgice. O analiză aprofundată a ideii romane și a comparatismului latinizant găsim la Bogdan Neagotă, într-un studiu publicat în 2011.

Dacă în cazul primelor generații de cărturari români, latinitatea oferea în primul rând noblețe și legitimitate într-un context politic în care drepturile politice,

libertățile și privilegiile se fundamentau pe statut și descendență, pentru generațiile ulterioare latinitatea probează pe lângă noblete și continuitate, unitatea românilor. Chiar dacă se subliniază bogăția folclorului, diversitatea sa, se caută o dimensiune unitară, se accentuează românitatea acestuia, diversitatea nefiind privită ca diferență în sens esențial, ci ca o variațiune pe o temă, chipuri ale aceluiași conținut spiritual și etnic. Importanța unității și rolul major al acestui criteriu în selectarea materialului și în organizarea discursului despre latinitatea culturii române tradiționale, reiese din dezbaterile legate de tipul de costum național reprezentativ pentru românii ardeleni și, prin urmare, potrivit pentru a fi purtat.

Această idee a costumului național și dezbaterile aferente reprezintă una dintre multele tentative de sincronizare a intelectualității românești cu ceea ce se petrecea în mediile altor naționalități transilvănene, în acest caz cu inițiativa elitei maghiare care se străduia să pună în valoare costumele țărănești în garderoba burgheziei. Dar pentru români, optarea pentru un model unic de costum național s-a dovedit a fi o întreprindere fără sorti de izbândă. În această dezbateri, Ioan Pușcariu a sugerat că un asemenea costum ar trebui să îndeplinească două cerințe: ar trebuie să evidențieze cu precădere ceea ce particularizează portul românesc în raport cu portul celorlalte nații și ar trebui să valorifice ceea ce este comun, în plan vestimentar, tuturor românilor. Legat de a doua cerință, acesta considera că moștenirea romană este elementul comun tuturor costumelor tradiționale, indiferent de regiune. În cadrul aceleiași dezbateri, Athanasie Marienescu a căzut de acord cu ipoteza originii romane a costumelor tradiționale și afirmă că acest tip de costum s-a păstrat în toate regiunile locuite de români, însă atunci când încearcă să schițeze un tipar standard al acestui costum, asociază elemente variate din diverse regiuni. Eforturile sale n-au reușit să convingă opinia publică, în primul rând datorită eliminării unor caracteristici regionale considerate importante. În viziunea acestuia, costum ideal poate fi elaborat numai prin „civilizarea” diferitelor modele regionale, metodă folosită de el și în editarea colecțiilor sale de folclor literar și care presupunea alcătuirea dintr-un mare număr de balade a unui prototip ce se dorea a fi versiunea originală a tuturor variantelor.

O contribuție importantă în această dispută are și George Barițiu care organizează în 1862 la Brașov prima expoziție etnografică românească. Alături de alți apologeti ai portului național, acesta consideră că prin costumul național românii au o dovadă a originii latine. Admite că e greu de stabilit care dintre costumele românești au fost aduse de coloniștii romani și care dintre cele din Moldova sunt împrumuturi de la italienii genovezi ce au dominat multă vreme Marea Neagră. Stabilește și un număr de zece costume principale, „necorcite”. (Marica, 1977: 247-256).

Latinitate și loialitate dinastică

Anterior încorporării în Imperiul Habsburgic și în sfera creștinătății occidentale, prin calitatea lor de țărani, ortodocși și rezidenți ai unui spațiu aflat în afara lumii civilizate, românii făceau obiectul unei multiple expulzări în afara modernității. Conform narativei identitare și modernizatoare inaugurată de prima generație de cărturari români, marea masă țărănească a ieșit parțial din această stare de multiplă excludere, ajungând la statutul de „primitivi” din interiorul/de la marginea lumii civilizate, în calitatea lor de supuși greco-catolici ai Imperiului Habsburgic.⁵ Însă, discuțiile despre latinitatea românilor care le legitimează dreptul la o condiție juridică, socială și economică mai bună, nu au fost doar o consecință a înființării Bisericii Unite.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, autoritățile imperiale demarează un amplu proces de cartografiere și „lizibilizare” (Scott, 2007: 18) a noilor teritorii cucerite și a populațiilor aferente unui teritoriu disputat multă vreme cu Imperiul Otoman și principii ai Transilvaniei, precum Francisc Rákóczi al II-lea. Acest proces ambițios de cartografiere, definitoriu pentru modernitate/colonialitate (Parvulescu, Boatcă, 2022: 26), a fost prefațat de câteva încercări succesive de conscripții de dare, începând cu 1713, după înfrângerea rezistenței militare a menționatului principe transilvănean (Prodan, 1989: 8). Pe urmele conscripțiilor fragmentare, Conscripția generală din 1750 evidențiază problema iobăgiei ca fiind fundamentală pentru noua administrație imperială, țărănimia fiind baza fiscală a statului în această provincie, în condițiile în care nobilimea era scutită de plata impozitelor iar orașele, în virtutea diferitelor privilegii, aduceau prea puțin în vistieria imperială. Creșterea veniturilor statului nu se putea face doar prin creșterea numărului contribuabililor, a populației, fiind necesară producerea unei schimbări radicale în direcția ridicării bunăstării supusului plătitor de dări. „Țărănimia, ca cea mai numeroasă clasă a cetățenilor, care e temeliea statului și astfel și cea mai mare a lui putere, să fie ținută într-o astfel de stare ca să se poată hrăni pe sine și familia sa și pe lângă aceasta în pace și în război să poată plăti dările publice” afirma împărăteasa Maria Tereza în legătură cu reglementarea urbarială din Silezia, citatul fiind redat de istoricul David Prodan în faimoasa sa lucrare despre iobăgia transilvăneană (1989: 24).

Începe o lungă dispută între administrația imperială și nobilimea transilvăneană în privința iobagilor și jelerilor, problema țărănimii devenind o importantă problemă politică. În cuvintele istoricului David Prodan,

„în concurența dintre stat și nobilime în exploatarea iobagului, statul trebuie să-i deplaseze acestuia ostilitatea dinspre sarcinile publice înspre cele senioriale, să apară ocrotitorul lui, să-l atragă de partea lui, să-i îndrepte ostilitatea împotriva nobilimii. Atrăgând pe iobag de partea sa, regimul n-avea să se mai teamă de

solidarizarea lui cu nobilimea în vreo mișcare racoșiană. Îl va putea, dimpotrivă, utiliza de câte ori are nevoie ca o amenințare pentru nobilimea recalcitrantă, va putea-o constrânge mai ușor la fidelitate. Trebuie cultivată deci conștient, ca o constantă politică, simpatia țărănimii, credința ei în împăratul ocrotitor.” (Prodan, 1989: 24)

Întreg secolul al XVIII-lea este o perioadă de eforturi multiple ale noii administrații imperiale de a remodela societatea transilvăneană atât de neomogenă sub aspect confesional, juridic, lingvistic și etnic, în vederea întăririi controlului imperial și de a impune în toate teritoriile ocupate de monarhie un set comun de instituții (Judson, 2016: 5). Din perspectiva populației românești, intervenționismul imperial este resimțit pe mai multe planuri, începând cu scindarea confesională în vederea înființării Bisericii Greco-Catolice, succesivele conscripții urbariale și înființarea regimentelor de graniță de la Orlat și Năsăud. Aceste intervenții au stârnit reacții de rezistență din partea populației românești, fiind reprimare brutal de către administrația imperială, după cum probează cazul țăranilor năsăudeni răsculați în 1763 sub conducerea lui Tănase Todoran, în contextul înființării regimentelor de graniță (Șotropa, 1925). În acest context, latinitatea a reprezentat o punte esențială între țărănimia românească și administrația imperială, aceasta din urmă având o contribuție esențială în descoperirea, validarea și cultivarea latinității românilor în vederea integrării acestora în noua structură imperială. Cazul populației din cele 44 de sate năsăudene militarizate în contextul funcționării Regimentului II de graniță românesc în perioada 1762-1851 este ilustrativ pentru modul în care latinitatea a fundamentat deopotrivă procesul de loializare dinastică și de construire a identității naționale moderne.

În 1771, Consiliul militar al Curții vieneze solicită feldmareșalului-locotenent von Preiss, general-comandant al zonei, o „descriere completă” a Marelui principat al Transilvaniei. Această descriere se bazează pe conscripția din 1760-1762 (Bernath, 1994: 209-213) și a avut un rol important atât în formarea unei imagini despre această populație, cât mai ales în elaborarea unor măsuri și reforme care să ducă la transformarea românilor în cetățeni utili și loiali Imperiului. O altă descriere a Transilvaniei, realizată tot de un funcționar imperial pe nume Thoman, este *Beschreibung von Siebenbürgen* (1781). După cum a subliniat istoricul Mathias Bernath, în prezentarea „firii românilor” este vizibilă legătura dintre „descriere” și tendința moralizatoare, în sensul unei pedagogii de stat. Cele două descrieri spun că valahii „ar trăi după simțurile și înclinațiile lor, ar fi dedați băuturii, ușuratici, răzbunători, tentați să emigreze în principatele extracarpatiche”. În descrierea sa, Thoman face legătura între caracterul românilor și condiția lor de oprimați (Bernath, 1994: 212).

Privirea imperială civilizatoare observă sub stratul de barbarie și sălbăticie latinitatea românilor și implicit

compatibilitatea cu civilizația europeană datorită acestei descendențe. Cele două descrieri subliniază originea nobilă a românilor – „o rămășiță și urmași ai vechilor colonii romane” – și faptul că, în pofida superiorității numerice și a vechimii sunt lipsiți de drepturile constituționale (Bernath, 1994: 213). Latinitatea românilor este evidențiată și de scrierea cu caracter literar *Poëmation de secundae legione Valachica sub Carolo barone Enzenbergio* a ofițerului imperial Anton Cosimelli, care descrie populația românească din ținutul Năsăudului de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în contextul pacificării zonei și organizării graniței imperiale sub conducerea lui Carol Enzenberg: „Locuitorul de pe Someș (...) izolat de aproape orice societate omenească, avea imprimată pe frunte, sălbăticia primitivă, și îmbrăcat cu veșminte de rând și nelucrate, era neîngrijit pe tot corpul.” (Bichigean, 1925: 14).

Această nobilă descendență din legiunile romane este cultivată în rândul grănicerilor năsăudeni de către autoritățile imperiale în cadrul proiectului de loializare a populației prin organizarea regimentului năsăudean sub egida *Virtus Romana Rediviva*. Acest simbol era scris pe drapelele celor două batalioane, pe drapelul Institutului militar năsăudean și era gravat pe toate sigiliile oficiale ale Regimentului. Deviza primului batalion de infanterie era: *Pro Imperatore, honor et gloria* iar cel de-al doilea batalion: *Perpetua Fides*. Aceste devize erau scrise cu litere de aur pe eșarfa drapelelor (Onofreiu, Bolovan, 2006: 81). În 13 noiembrie 1789, *Wiener Zeitung* apreciază calitățile noilor trupe intrate în componența armatei imperiale, în urma unor conflicte, făcând iarăși referire la „latinitatea” acestora, ca sursă a virtuților războinice a recent militarizaților țărani, precum și „răspunderea” derivată din această descendență nobilă: „Este de dorit ca cel de-al II-lea Regiment grăniceresc român transilvănean să aibă mereu posibilitatea de a face dovada virtuților sale de război, deoarece într-un asemenea caz lumea s-ar convinge că simbolul *Virtus Romana Rediviva* – care a fost dat regimentului, este adevăratul și neîndoielnicul simbol al acestei națiuni” (Onofreiu, Bolovan, 2006: 81).

Contribuția administrației imperiale la procesul de construire a identității naționale a românilor reprezintă o parte a procesului de întărire a dominației asupra noii provincii și asupra populațiilor băștinașe. Pe de altă parte, demersurile care vizau emanciparea românilor, dincolo de demofilismul împăratului Iosif al II-lea, erau și o consecință a strategiilor de extindere a administrației imperiale și de contrabalansare a puterii de aristocrației maghiare și a celorlalte stări transilvănene (sașii și secuii) (Verdery, 1983; Bernath, 1994: 76-85).

Această privire imperială reiese din multe descrieri ale românilor produse în secolele XVIII-XIX de către funcționari și reprezentanți ai administrației imperiale. Un alt exemplu, cât se poate de sugestiv pentru a ilustra *diferența imperială* în raport cu românii, găsim

în însemnările arhiducelui Joseph Rainer de Habsburg privind călătoria sa de documentare din 1810, în Maramureș și Bucovina:

„luați la un loc, acești români sunt adevărați copii ai naturii, prin urmare buni, deschiși și liniștiți; ei sunt mult mai buni decât confracții lor de la Dunăre, de pe Olt și Mureș, rareori dispuși la furt, însă deosebit de neciopliți, cea mai mare vină purtând-o nespusa ignoranță a preoților lor care nu se deosebesc de ei decât că pot să le citească liturghia, încât nu le pot da nicio instrucție. Prin formarea de clerici instruiți (și) prin înființarea de școli s-ar putea crea cetățeni folositori date fiind talentele lor. [...] Sunt puține regiuni ale Europei care sunt [ca în Bucovina] atât de sălbatice [încât], trecând prin acestea, te crezi strămutat în America prin aceea că imaginea, din însemnările călătorilor, a regiunilor sălbatice de acolo se potrivește întocmai cu a celor de aici.”¹⁶

Pentru legitimare, în secolul al XVIII-lea Habsburgii și-au atribuit rolul de împărați creștini, insistând asupra originilor antice în construcția și diseminarea mitului imperial. Punctul de convergență dintre descendența „romană” a familiei de Habsburg și cea a românilor a reprezentat nucleul politicii de loializare. Apelul la originea romană a Casei de Habsburg s-a accentuat în perioada înființării graniței militare, rețeaua de școli apărută în această perioadă a promovat intensiv tradiția romană. Mitul împăratului Traian revine în forță odată cu Școala Ardeleană, fiind constant popularizat prin intermediul instituțiilor bisericești și școlare (Maior, 2004: 21), având loc o analogie cu mitologia imperială habsburgică și contribuind la eforturile de transformare a țăranilor români în „cetățeni folositori” pentru Imperiu. Latinitatea românilor este evidențiată și validată și în contextul vizitelor imperiale ale lui Iosif al II-lea și a lui Francisc I, influențând toponimia locală într-o manieră reprezentativă pentru ceea ce înseamnă utilizarea istoriei pentru a crea sens și legitimitate în acele timpuri, cu puternice reverberații în durată lungă.

„Cu ocaziunea uneia din călătoriile sale în Ardeal, împăratul Iosif al II-lea (1773, 1783 și 1786) încredințându-se că Românii sunt latini a exclamat: *Salve sis tu parve Romuli nepos* – adică «mântuit să fii micule nepot a lui Romul» exclamațiune pe care marele filoromân maiorul Cosimelli a eternizat-o, numind satul Lunca Vinului: Parva; satul Vărarea: Nepos; satul Strâmba: Romuli; iar satul Salva, de lângă Năsăud, cu acest nume existând încă din vechime”. (Moisil, 1938-1939: 450)

Intervenția imperială în toponimia locală s-a impus dincolo de geografie și administrație, devenind parte din mitologia locală care avea să hrănească memoria colectivă și să genereze peste generații un complex de superioritate pe care unii istorici recentți au ajuns să-l numească „mentalitate grănicerească”¹⁷ Povestea

schimbării numelor celor patru localități în urma vizitei imperiale s-a fixat în folclorul local și s-a transmis peste generații, fiind reprezentativă pentru ceea ce înseamnă moștenirea imperială habsburgică în plan cultural. Însă intervenția imperială în vederea modelării și transformării comunităților țăranesti militarizate s-a petrecut pe mai multe planuri, modificând profund structura satelor și peisajul, adică universul material și imaterial al grănicerilor năsăudeni. Pe lângă consolidarea militară a frontierelor, începând din vremea Mariei Tereza s-a pus la punct o rețea de extragere a resurselor naturale din regiune și transportare spre centrul imperiului, extinsă pentru prima dată până la marginile acestuia (Turnock, 1990). În acest context, prin munca țăranilor-grăniceri îndrumați de ofițeri și ingineri imperiali, a fost curățat Someșul, umplut de grinzi și nisip, reamenajat pentru transportul sării, precum și a plutelor venite pe Someșul Mare cu lemne și minereuri din Munții Rodnei. Pe lângă regularizarea râului, s-au construit poduri și s-au aliniat casele de-a lungul apei și uliței centrale. Acest efort de modernizare și raționalizare a fost un amplu efort de supunere și capitalizare a naturii, cum se poate citi și din oda închinată lui Carol baron de Enzenberg de maiorul Cosimelli (Herța, Cosma, 2020: 58), fiind ilustrativ pentru complexitatea dominației imperiale în regiune.

Legătura strânsă dintre loialitatea dinastică și dezvoltarea identității naționale a fost reflectată din plin în timpul revoluției de la 1848, când grănicerii năsăudeni au luptat împotriva revoluției maghiare (Andrei, 1996: 85-87). Conflictele militare purtate în zonă în contextul revoluției au asociat la nivelul memoriei colective trauma distrugerilor și violențelor provocate de armatele maghiare, cu lupta românilor loiali dinastiei pentru apărarea identității naționale în cadrul monarhiei.

După desființarea regimentului grăniceresc în 1851, sloganul *Virtus Romana Rediviva — Patria-Națiunea* a împodobit, alături de tabloul împăratului, Gimnaziul Român Francisc Iosefian înființat la Năsăud în 1863 (Șotropa, Drăganu, 1913: 154). Inscricțiunea „Patria-Națiunea”, este relevantă pentru concepția națiunii în rândul grănicerilor năsăudeni conform căreia desăvârșirea națională a românilor trebuia să se petreacă în cadrul Imperiului Habsburgic. Aceasta ne duce cu gândul la observația istoricului Sorin Mitu, conform căreia conceptul de „patrie” la românii ardeleni, în special în prima jumătate a secolului al XIX-lea nu se suprapunea peste cel de „națiune”. Patria avea un înțeles strict teritorial iar în cuprinsul ei puteau coabita mai multe națiuni, în timp ce națiunea avea un înțeles etnic (Mitu 2006: 120). Loialitatea românilor a fost construită și cultivată pe nivele multiple, patrie, națiune, împărat.

Încă din perioada consolidării graniței militare, administrația imperială a acordat o importanță crescută construirii și extinderii rețelei școlare, învățământul fiind unul dintre instrumentele principale de cultivare a loialismului și atașamentului față de Casa de Habsburg

și față de Imperiu, fiind în același timp și mijlocul cel mai eficace al germanizării elitelor (Andrei, 2006: 260). După desființarea graniței militare și dezamăgirea aferentă acestui fapt, sistemul educațional s-a transformat treptat într-un nucleu de rezistență și propagare a ideilor naționale, înregistrându-se o mutație spre loialitatea națională. Evoluția învățământului românesc în zonă reflectă destul de clar aceste mutații și mutarea atenției burgheziei intelectuale în creștere către consolidarea identității naționale, având loc treptat o atenuare a rolului habsburgilor în viața românilor. Pe lângă păstrarea drepturilor „grănicerești” și a unor proprietăți și bunuri materiale, înființarea în 4 octombrie 1863 a liceului de la Năsăud (*Gimnaziului român Francisc Iosefian*) și păstrarea districtului ca entitate teritorială distinctă, fără a fi realipit districtului săsesc bistrițean, au reprezentat principalele lupte ale intelectualității năsăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (Cosma, 2008: 189).

Deși a avut viață scurtă, regimul liberal a avut drept consecință debutul unui dezgheț politic general, resimțit și de românii din Transilvania. Burghezia intelectuală năsăudeană, dezvoltată în secolul al XIX-lea pe filieră clericală, militară și administrativ-juridică, s-a implicat tot mai mult în mișcarea națională, urmărind în principal două direcții majore. Prima direcție presupunea participarea la toate marile evenimente și luări de poziții „românești”, iar a doua viza apărarea intereselor locale, proprii (Onofreiu, 2005: 65). De la Viena, acum liberală, fruntașii grănicerilor, încadrându-se direcției ce cuprinse întreaga elită românească, încercau să obțină drepturi considerate necesare dezvoltării unei națiuni moderne. Argumentația ce stă la baza petițiilor adresate puterii imperiale evidențiază deopotrivă noile raporturi cu puterea imperială, cât și evaluarea propriei identități în cadrul imperiului. Sunt cuprinse aprecieri general-românești, regional-transilvănene și habsburgo-centrice, unitatea românească fiind exprimată în termenii unei „Români austriece” (Cârja, 1998: 249). În logica loialității dinastice îndelung exersată și deja internalizată de elita intelectuală năsăudeană, argumentul principal pe care reprezentanții năsăudenilor mizau era lupta sub flamura negru-galbenă, lupta pentru împărat fiind echivalentă de multe ori cu lupta pentru națiune (Cârja, 1998: 255). Având în vedere că apelul la identitatea proprie reprezintă argumentul fundamental, istoricul Ion Cârja desprinde câteva caracteristici din discursul fruntașilor, schema identității având trei timpi: **trecut** – popor cu origine ilustră, fidelitate seculară față de dinastie; **prezent** – dovezi indiscutabile ale fidelității față de împărat, merite excepționale în timpul revoluției; și, în consecință, un **viitor** pe măsura acestor mărețe antecedente (Cârja, 1998: 249). În fond legitimarea pretențiilor grănicerești își are fundamentul în politica imperială din secolul al XVIII-lea și primele decenii ale secolului al XIX-lea, când originea

latină a românilor a fost una dintre direcțiile principale ale discursului propagandistic austriac, evidențiindu-se virtuțile pe care românii aveau misiunea să le reînvie în cadrul monarhiei habsburgice.

Concluzii

Pentru românii transilvăneni, încorporați în Imperiul Habsburgic la sfârșitul secolului al XVII-lea, latinitatea devine biletul de intrare în lumea civilizată, fiind temelia procesului de construire a națiunii moderne (*nation-building*), la care contribuie din plin elita intelectuală indigenă, administrația imperială și Biserica Greco-Catolică rezultată din desprinderea de creștinătatea răsăriteană a unei părți din cler și a enoriașilor pe care aceștia-i păstoreau. Acest proces se petrece sub semnul civilizării și întoarcerii în Europa întruchipată de creștinătatea occidentală și de monarhia habsburgică, care-l subsumează intereselor imperiale de consolidare a statalității și a loialității dinastice. Latinitatea ca argument al nobleței și al europenității românilor conține pe lângă ideea ieșirii dintr-o stare de înapoiere și decădere datorată ocupațiilor succesive de către maghiari și otomani, legitimitatea revendicării de drepturi politice în efortul îndelungat de ameliorare a decalajelor față de națiunile privilegiate ale Transilvaniei.

Procesul de naționalizare a unei populații se desfășoară prin instituții precum școala și armata (Quiroga, 2013: 24-26) fiind coordonat de statul național, însă în cazul românilor transilvăneni, bănățeni și bucovineni, instituțiile în cauză țineau de administrația imperială iar forjarea conștiinței identitare era parte a procesului de transformare a țăranilor în cetățeni folositori și loiali Imperiului și a edificării și consolidării statalității imperiale în Transilvania devenită semi-periferie a economiei capitaliste globale (Parvulescu, Boatcă, 2022: 49). Acest triplu proces – de construire a identității naționale, de „civilizare” a țăranilor și de loializare a populației românești – s-a ancorat în ideea latinității românilor și reprezintă punctul de plecare pentru paradigma europenității și dez-orientalizării. Miza politică a latinității este vizibil mai mare pentru românii ardeleni, după cum se observă în ultimele decade ale monarhiei austriece, când loialitatea dinastică este dublată de rezistența/opoziția față de administrația maghiară reinstaurată în Transilvania ca parte a puterii imperiale, în configurația dualismului austro-ungar. Autohtonismul dacic care se dezvoltă peste munți în ultimele decade ale secolului al XIX-lea și care are o vizibilă dimensiune anti-imperială și anti-colonială, nu are priză la intelectualitatea ardeleană, unde se petrecere o vulgarizare a ideilor latiniste prin intermediul clerului și al învățătorimii, în strânsă legătură cu opoziția față de administrația budapestană.

Note:

1. Acest articol are ca punct de pornire textul conferinței „The Birth of Romanian Nation Revisited” susținută la Universitatea din Granada, Spania, în cadrul workshopului *Decolonizing Identities: Belonging and Rejection of/from the Global South*, 11-12 nov. 2016. O versiune în limba spaniolă a textului conferinței a fost publicat cu titlul „El nacimiento de la Nación Rumana Reexaminado. Una Mirada Decolonial” în volumul Chiara Olivieri, Antonio Ortega Santos, eds., *Decolonizando Identidades. Pertencia y Rechazo de/desde el Sur Global*, (Granada: Universidad de Granada/Instituto de Migraciones, 2017). Câteva idei și scurte fragmente referitoare la legătura dintre latinitate și politicile imperiale de loializare a românilor au fost integrate în studiul „Inventing the Romanian Peasant in Transylvania during the Nineteenth Century” din volumul Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass, eds., *Ruralism and Literature in Romania* (Berlin: Peter Lang, 2019), 165-190. De asemenea, câteva idei și scurte fragmente referitoare la dezvoltarea științelor folclorului în cultura română transilvăneană au fost integrate în studiul „Népismeret a társadalomszabályozás folyamata és a nacionalizmus között. A román klerikusok és a néprajzkutatás kezdetei a 19. századi Erdélyben” în Keszeg Vilmos, Szász István Szilárd, Zsigmond Júlia, eds., *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 22: Néprajzi intézmények, kutatások, életpályák* (Kolozsvár/Cluj-Napoca, 2014), 163-184.
2. Anca Parvulescu și Manuela Boatcă oferă o descriere a conceptului în introducerea lucrării lor, pornind de la folosirea inițială pentru a descrie procesele de amestecare rasială, culturală și lingvistică în Caraibe și evidențiind evoluția acestui termen care a ajuns treptat să definească un mod de transformare bazat pe relații de putere inegale care caracterizează modernitatea/colonialitatea și care implică deposedarea, colonizarea și înrobirea. Spre deosebire de termeni precum hibridizarea sau transculturația cu care este adeseori comparat, creolizarea nu se referă la mixarea unor elemente egale. Așa cum a fost articulată de o literatură critică în creștere, folosirea conceptului de creolizare contestă ideea de Europă ca entitate coerentă din punct de vedere geografic, cultural, religios și rasial. În cazul acestei lucrări, așa cum subliniază autoarele, proiectul implică creolizarea uneia dintre formațiunile subalterne ale Europei, Transilvania, prin înlocuirea oricărei lentile etnice care revendică regiunea pentru un proiect național, cu cadrul unei entități multi-etnice și multilingve dezvoltată prin integrarea succesivă în mai multe structuri imperiale. Acest exercițiu se bazează în mod necesar pe creolizarea teoriei prin recuperarea istoriilor și experiențelor subalterne atât în cadrul coloniilor, cât și al imperiilor și reinscrierea lor în teoria literară și socială. Parvulescu, Boatcă, 2022: 4.
3. Pentru o discuție despre dezvoltarea culturii române și a identității naționale în Principatele Dunărene, vedeți lucrarea *The Making of Modern Romanian Culture: Literacy and the Development of National Identity*, de Alex Drace-Francis (2006), tradusă în 2016 în limba română. Vezi Alex Drace-Francis, *Geneza culturii române moderne. Instituțiile scrisului și dezvoltarea identității naționale 1700-1900* (Iași: Polirom, 2016)
4. Din 1718 (Tratatul de la Passarowitz), pentru aproape douăzeci de ani, Oltenia (*Kleine Walachei*) a fost parte din Imperiul Habsburgic, iar din 1774, o parte din Principatul Moldovei, mai precis din Țara de Sus a Moldovei, a fost anexată de același imperiu, devenind Bucovina.
5. Vezi în sensul acesta și explicația oferită de Cornel Ban în acest număr dintr-o perspectivă geopolitică.
6. Până pe la mijlocul secolului al XIX-lea, când începe să se impună etnonimul „român”, atât în referirile românilor la ei înșiși, cât și în referirile externilor, denumiri exonymice precum „valahi”, „vlahi”, „blachi” sau „oláh” în maghiară erau utilizate pentru a denumi populațiile romanizate din Europa de Est și Sud-Est (Gherghel 1920: 4-6). În spațiul lingvistic german până în anii cincizeci ai secolului al XIX-lea, când se impune denumirea germană modernă, termeni precum „moldovean” sau „valah” erau folosiți în referirile la acest popor sud-est european (Heitmann 1995: 26). În cazul maghiarilor, românii apar sub denumirea „oláh” tot până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, denumire care ajunge să fie percepută de către intelectualitatea română din menționatul veac ca fiind peiorativă datorită înțelesului secundar de „păstor”, „cioban” (Mitu 2013: 355, 393). Însemnările de călătorie ale britanicilor John Paget (1850) și D. T. Ansted (1862) reflectă faptul că printre călătorii veniți din capătul occidental al continentului, termenul valah era încă în uz la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea.
7. Recensămintele operate de administrația habsburgică în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea arată că românii reprezentau peste 50% din populație, ajungând pe la mijlocul secolului al XIX-lea la 50%. Peste 90% dintre români erau țărani, dintre aceștia trei sferturi fiind dependenți de nobili sau zilieri, abia un sfert fiind țărani liberi (Hitchins 2013: 247). De asemenea, faptul că românii reprezintă mai mult de jumătate din totalul populației Transilvaniei este evidențiat în descrierea din 1775 produsă de administrația imperială (Bernath 1994: 212).
8. Textul dietei e cât se poate de categoric: „pentru ca amintirea acestei trădări a lor (a țăranilor) și pedeapsa vremelnică să se întindă și să treacă și asupra urmașilor, și ca toate veacurile să cunoască cât de mare nelegiuire e a te ridica împotriva domnilor: de acum încolo toți țăranii locuitori oriunde în această țară, pierzându-și prin această vinovăție a necredinței libertatea potrivit căreia aveau puțința să se mute dintr-un loc într-altul, să fie supuși domnilor lor de pământ printr-o deplină și veșnică șerbie (*dominis ipsorum terrestribus mera, et perpetua rusticitate sunt subjecti*). *Rusticitas* aci sinonim cu *servitus*. Și să nu aibă mai mult puțința să se mute dintr-un loc într-altul și să se așeze statornic împotriva voinței și învoirii domnilor.” (Prodan, 1989: 350)
9. La polul opus, dacismul reprezintă una dintre versiunile radicale ale reacției autohtoniste care se profilează în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și care culminează în propaganda național-comunistă a lui Nicolae Ceaușescu din ultimele două decenii

- ale regimului său. Această teorie minimalizează pînă la negare efectele romanizării, accentuând continuitatea dintre daci și români.
10. În cele trei volume care compun *Hronica românilor* (1805-1812), acesta prezintă numeroase izvoare istorice pentru a dovedi teoria descendenței din romani a românilor și continuitatea locuirii teritoriilor care au alcătuit fosta provincie Dacia.
 11. *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* (1812) reprezintă una dintre cele mai populare și influente scrieri ale perioadei pe această temă.
 12. Menționez în acest sens scrieri precum *Scurtă cunoștință a istorii românilor* (Buda, 1792-1796), de Samuil Micu, *Despre obiceiurile populare de înmormântare la români* (Viena, 1817) de Vasile Popp sau *Anticele românilor* (Buda, 1832-1833), de Damaschin Bojincă.
 13. Pînă în secolul al XVI-lea limba slavonă era folosită în scrierile bisericești destinate românilor transilvăneni. În contextul Reformei protestante care a cuprins Principatul Transilvaniei provocând profunde schimbări confesionale, apar primele scrieri în limba română, însă cu alfabet chirilic. Din punct de vedere juridic Biserica Ortodoxă era supusă superindendentului calvin iar o serie de hotărâri ale principilor transilvăneni obligă clerul ortodox să predice în limba română pentru ca credincioșii să poată avea acces la cuvântul lui Dumnezeu. Totuși, în practică pînă în primele decenii ale secolului al XVIII-lea sunt întâlniți preoți care nu se conformau acestei cerințe (Iorga, 2007: 37; Furtună, 1915: 109). Alfabetul latin se impune abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.
 14. O altă teorie autohtonistă apărută către sfîrșitul secolului al XIX-lea și extrem de influentă în prima jumătate a secolului al XX-lea plasează ortodoxia și biserica Ortodoxă ca fundament al identității naționale, deși asumă ideea latinității poporului român. Conform acestei teorii, apariția bisericii Greco-Catolice reprezintă o rătăcire a unei părți a națiunii române, datorată dominației maghiare și habsburgice și înstrăinării elitei intelectuale de poporul reprezentat de țărani loiali ortodoxiei și tradițiile ancestrale (Șaguna, 1860; Iorga, 2009: 26).
 15. Conform teoriei lui Walter Mignolo care afirmă că „locuitorii rurali sunt considerați a fi în afara spațiului modern reprezentat de marile orașe” (2015: 78).
 16. *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, vol. I, ed.. Georgeta Filitti (București: Editura Academiei Române, 2004).
 17. Ilustrativ în acest sens este următorul fragment: „Dar cea mai importantă consecință a militarizării a fost nașterea așa-numitei «mentalități grănicerești», care a rezultat din conștiința apartenenței la o unitate administrativă și teritorială strict delimitată, bazată pe similitudinea drepturilor și a libertăților induse de statutul militar, dar și din comunitatea intereselor economice și a aspirațiilor culturale. Foștii grăniceri, care au luat contact cu marile civilizații europene cu prilejul participării la războaiele în care a fost implicată monarhia austriacă la începutul secolului al XIX-lea, și-au creat o viziune proprie asupra statutului lor și au dezvoltat o superioritate atitudinală față de cei din alte zone ale Imperiului” (Sabău, 2015: 37).

Bibliography:

- Ambruster, Adolf. *Romanitatea românilor. Istoria unei idei* [The Romanity of Romanians: The History of an Idea]. Bucharest: Editura Enciclopedică, 1993.
- Andrei, Mirela. “Aspecte privind mitul ‘Bunului Împărat’ în sensibilitatea colectivă țărănească din Ardeal la 1848” [Some Aspects Concerning the Myth of the “Good Emperor” in the Collective Peasants’ Sensibility in Ardeal at 1848]. In *Identitate și Alteritate. Studii de imagologie*, edited by Nicolae Bocșan and Valeriu Leu. Reșița: Banatica, 1996.
- Andrei, Mirela. *La granița Imperiului. Vicariatul Rodnei*. Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2006.
- Ban, Cornel. “Inter-imperiality: A Political Economy Reading.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 15-22.
- Ben-Amos, Dan. “The Idea of Folklore: An Essay.” In *Folklore*, vol. 1, *From Definition to Discipline*, edited by Alan Dundes. London and New York: Routledge, 2005.
- Bernath, Mathias. *Habsburgii și începuturile formării națiunii române* [The Habsburgs and the Beginnings of the Formation of the Romanian Nation]. Cluj-Napoca: Dacia, 1994.
- Bichigean, Vasile. “Poëmation de secundae legione Valachica.” *Arhiva Someșană*, no. 2-3 (1925): 13-19; 39-65.
- Bîrlea, Octavian. *Istoria folcloristicii românești* [The History of Romanian Folkloristics]. Bucarest: Editura Enciclopedică Română, 1974.
- Boacă, Manuela, and Anca Parvulescu. “Creolizing Transylvania: Notes on Coloniality and Inter-imperiality” in *History of the Present: A Journal of Critical History* 10, no. 1 (2020).
- Boacă, Manuela. “Multiple Europes and the Politics of Difference Within.” In *Uneasy Postcolonialisms: Worlds and Knowledges Otherwise* 3, no. 3 (Durham Center for Global Studies and the Humanities, Duke University), 2013, <https://globalstudies.trinity.duke.edu/projects/wko-uneasy-postcolonialisms>.
- Burke, Peter. *O istorie socială a cunoașterii* [A Social History of Knowledge]. Iași: Institutul European, 2004.
- Câmpeanu, Remus. *Elitele românești din Transilvania veacului al XVIII-lea* [Romanian Elites in Transylvania during 18th Century]. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2008.

- Cârjă, Ion. "Românii ardeleni și puterea imperială austriacă în perioada 1849-1851. Considerații privind ideologia mișcării petiționare românești" [Romanians in Ardeal and Imperial Power Between 1849-1851]. In *Identitate și alteritate. Studii de imagologie II*, edited by Nicolae Bocșan, Sorin Mitu, and Toader Nicoară. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 1998.
- Constantinescu, Grigore. *Preoți și învățători folcloriști și contribuția lor la dezvoltarea folcloristicii românești (rezumat teză de doctorat)*, București, 1998.
- Cornea, Paul. *Originile romantismului românesc* [The Origins of Romanian Romanticism] Bucharest: Editura Minerva, 1972.
- Cosma, Valer Simion. "'Rădicarea din întunecata prostie'. Imaginea *neamțului* la nivelul clerului năsăudean în prima jumătate a secolului al XIX-lea" ["Rising from the Dark Dumbness"]. In *Arhiva Someșană VII*, no. 3 (2008).
- Cosma, Valer Simion. "El nacimiento de la Nación Rumana Reexaminado. Una Mirada Decolonial." In *Decolonizando Identidades. Pertencia y Rechazo de/desde el Sur Global*, edited by Chiara Olivieri, and Antonio Ortega Santos. Granada: Universidad de Granada/Instituto de Migraciones, 2017.
- Cosma, Valer Simion. "Imaginea *neamțului* în sensibilitatea intelectualității năsăudene" [The Image of the German in the Intellectual Sensibility]. *Caiete de Antropologie Istorică VII*, no. 1-2 (2008): 187-207.
- Cosma, Valer Simion. "Inventing the Romanian Peasant in Transylvania during the Nineteenth Century." In *Ruralism and Literature in Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, and Maria Sass, 165-190. Berlin: Peter Lang, 2019.
- Cosma, Valer Simion. "Népismeret a társadalomszabályozás folyamata és a nacionalizmus között. A román klerikusok és a néprajzkutatás kezdetei a 19. századi Erdélyben." In *Kriza János. Néprajzi Társaság Évkönyve 22: Néprajzi intézmények, kutatások, életpályák*, edited by Keszeg Vilmos, Szász István Szilárd, and Zsigmond Júlia, 163-184. Kolozsvár/Cluj-Napoca, 2014.
- Cotore, Gheorghe Gherontie. *Despre articulusurile ceale de price* [About the Articles Responsible] [1746]. Alba Iulia, 2000.
- Cotore, Gheorghe Gherontie. *Istoria despre schismăciia grecilor* [History of the Schism of the Greeks] [1746]. Cluj-Napoca: Argonaut, 2008.
- Doyle, Laura. "Modernist Studies and Inter-imperiality in the Longue Durée." In *The Oxford Handbook of Global Modernisms*, edited by Mark Wollaeger, 669-96. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Drace-Francis, Alex. *The Making of Modern Romanian Culture: Literacy and the Development of National Identity*. London & New York: Tauris Academic Studies, 2006.
- Drace-Francis, Alex. *The Tradition of Invention: Romanian Ethnic and Social Stereotypes in Historical Context*. London & Boston: Brill, 2013.
- Duțu, Alexandru. *Coordonate ale culturii românești în secolul al XVIII-lea (1700-1821)* [Coordinates of the Romanian Culture in the 18th Century]. Bucharest: Editura pentru Literatură, 1968.
- Florea, Virgiliu. *Folcloriști ardeleni. Colecții inedite de folclor* [Folklorists from Ardeal]. Cluj-Napoca: Transilvania Press, 1994.
- Furtună, Dumitru. *Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea. Starea ei culturală și material* [Romanian Preasts in the 18th Century]. Vălenii de Munte, 1915.
- Georgeta Filitti, ed. *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea* [Foreign Travelers about the Romanian States in XIXth Century], vol. I. Bucharest: Editura Academiei Române, 2004.
- Grancea, Mihaela. *Călători străini prin Principatele dunărene, Transilvania și Banat (1683-1789). Identitate și alteritate* [Foreign Travelers in the Danube Principalities, Transylvania, and Banat (1863-1789): Identity and Alterity]. Sibiu: Editura ULBS, 2002.
- Heitmann, Klaus. *Imaginea românilor în spațiul lingvistic german* [The Image of the Romanians in the German Linguistic Space]. Bucharest: Editura Univers, 1995.
- Herța, Andrei, and Valer Simion Cosma. "Extragere, transformare și comodificare a naturii în context imperial și post-imperial. Incursiuni preliminare în istoria căii ferate Salva-Vișeu" [Extraction, Transformation, and Commodification of Nature in Imperial and Post-Imperial Context]. *Acta Musei Porolissensis XLII* (2020): 53-67.
- Hitchins, Keith. *A Nation Discovered: Romanian Intellectuals in Transylvania and the Idea of Nation 1700-1848*. Bucharest: The Encyclopedic Publishing House, 1999.
- Hitchins, Keith. *Românii 1774-1866* [The Romanians 1774-1866]. Bucharest: Humanitas, 2013.
- Iorga, Nicolae. *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor* [The History of Romanian Church and Religious Life of Romanians], vol. II. Bucharest: Saeculum, 2012.
- Iorga, Nicolae. *Sate și preoți din Ardeal* [Villages and Priests in Ardeal]. Bucharest, 1902.
- Judson, Pieter. *The Habsburg Empire: A New History*. Cambridge MA: Harvard University Press, 2016.
- Lendvai, Paul. *Ungurii* [The Hungarians]. Bucharest: Humanitas, 2013.
- Maior, Liviu. *Habsburgi și Români. De la loialitatea dinastică la identitatea națională* [Habsburgs and Romanians: From Dynastic Loyalty to National Identity]. Bucharest: Editura Enciclopedică, 2006.
- Maior, Liviu. *Românii în armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați* [Romanians in the Habsburg Army: Forgotten Soldiers and Officers]. Bucharest: Editura Enciclopedică, 2004.
- Marica, George M. *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea* [Studies of History and Sociology of Romanian Culture in Ardeal during the 19th Century], vol. I. Cluj-Napoca: Dacia, 1977.
- Marino, Adrian. *Pentru Europa. Integrarea României. Aspect ideologice și culturale* [For Europe: The Romanian Integration:

- Ideological and Cultural Aspects]. Iași: Polirom, 2005.
- Matei, Sorin Adam. *Boierii minții. Intelectualii români între grupurile de prestigiu și piața liberă a ideilor* [The Boyars of the Mind: Romanian Intellectuals Between Prestige Groups and the Free Market of Ideas]. Bucharest: Compania, 2004.
- Mignolo, Walter. *Dezobediința epistemică. Retorica modernității. Logica colonialității și gramatica decolonialității* [Desobediencia epistémica]. Cluj-Napoca: Idea, 2016.
- Miron, Greta-Monica. *Biserica greco-catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697-1782)* [The Greek-Catholic Church in Transylvania (1697-1782)]. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2004.
- Mitu, Sorin. *Imagini europene și mentalități românești din Transilvania la începutul epocii moderne* [European Images and Romanian Mentalities in Early Modern Transylvania]. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2000.
- Mitu, Sorin. *Transilvania mea. Istorie, mentalități, identități* [My Transylvania: Histories, Mentalities, Identities]. Iași: Polirom, 2013.
- Moisil, Iuliu. "Biografia lui Anton Cosimelli" [Anton Cosimelli's Biography]. *Arhiva Someșană*, no. 25, Năsăud, October 1938 – March 1939.
- Neagotă, Bogdan. "Ideea romană și comparatismul genetic latinizant în studiile de folclor românesc" [The Roman Idea and Latinizing Genetic Comparatism in Romanian Folklore Studies]. *ORMA. Revistă de studii etnologice și istorico-religioase*, no. 16 (2011).
- Neumann, Victor. *Tentația lui homo europaeus. Geneza ideilor moderne în Europa Centrală și de Sud-Est* [The Temptation of *Homo Europaeus*: The Genesis of Modern Ideas in Central and Southeast Europe]. Iași: Polirom, 2006.
- Onofreiu, Adrian, and Ioan Bolovan. *Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean* [Documentary Contributions in respect to the History of the Border Regiment in Năsăud]. Bucharest: Editura Enciclopedică, 2006.
- Onofreiu, Adrian. "Aportul districtului Năsăud la mișcarea națională românească din Transilvania (1861-1876)" [The Importance of the Năsăud District in the Romanian National Movement in Transylvania (1861-1876)]. *Arhiva Someșană* IV, Cluj-Napoca, 2005.
- Păclișanu, Zenovie. *Biserica și românismul* [1910] [The Church and Romanianness]. Târgu-Lăpuș: Galaxia Gutenberg 2005.
- Pál, Judit. "Integrarea Transilvaniei în Imperiul Habsburgic la sfârșitul secolului al XVII-lea" [The Integration of Transylvania in the Habsburg Empire at the End of the 17th Century]. In *Austrian Influences and Regional Identities*, edited by François Bréda, Valentin Trifescu, Luminița Ignat-Coman, and Giordano Altarozzi. Bratislava: Ab Art, 2012.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires*. Ithaca & London: Cornell University Press, 2022.
- Pascu, Ștefan. *Bobîlna*. Bucharest: Editura Științifică, 1963.
- Pop, Ioan-Aurel. *Biserică, societate și cultură în Transilvania secolului al XVI-lea. Între acceptare și excludere* [Church, Society, and Culture in 16th Century Transylvania: Between Acceptance and Exclusion]. Bucharest: Editura Academiei Române, 2012.
- Prodan, David. *Problema iobăgiei în Transilvania 1700-1848* [The Problem of Serfdom in Transylvania 1700-1848]. Bucharest: Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
- Prodan, David. *Supplex Libellus Valachorum*. Bucharest, 1967.
- Quiroga, Alejandro. "La nacionalización en España. Una propuesta teórica." *Ayer. Revista de Historia Contemporánea* 90, no. 2 (2013).
- Sabău, Septimia Claudia. „Și ne-au făcut din grănițeri, țărani...” *Mentalități colective în satele năsăudene foste grănicerești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea* [Collective Mentalities in Năsăud Border Villages in the Second Half of the 19th Century]. Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015.
- Șaguna, Andrei. *Istoria bisericii ortodoxe resaritene universale* [The History of the Universal Eastern Orthodox Church]. Olmutz, 1860.
- Said, Edward. *Orientalism*. New York: Vintage Books, 1979.
- Șăineanu, Lazăr. *Istoria filologiei române, cu o privire retrospectivă asupra ultimelor decenii (1870-1895): Studii critice* [The History of Romanian Philology]. Bucharest: Editura Librăriei Socec & Co., 1895.
- Scott, James C. *În numele statului. Modele eșuate de îmbunătățire a condiției umane*, translated by Alina Pelea. Iași: Polirom, 2007.
- Șotropa, Virgil, and Nicolae Drăganu. *Istoria școalelor năsădene: scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani de existență (1863-1913) a gimnaziului superior fundațional din Năsăud* [The History of Năsăud Schools]. Năsăud, 1913.
- Șotropa, Virgil. "Regimentul Grăniceresc Năsăudean" [The Năsăud Border Regiment]. *Arhiva Someșană*, no. 2, Năsăud (1925): 1-11.
- Țichindeleanu, Ovidiu. "Prefață" [Preface]. In Walter Mignolo, *Dezobediința epistemică. Retorica modernității. Logica colonialității și gramatica decolonialității* [Desobediencia epistémica]. Cluj-Napoca: Idea, 2016.
- Todorova, Maria. *Imagining the Balkans*. Oxford & New York: Oxford University Press, 1997.
- Tóth, Zoltán I. *Primul secol al naționalismului românesc ardelean (1697-1792)* [The First Century of Romanian Nationalism from Ardeal]. Bucharest, 2001.
- Turnock, D. "Transport for Romania's Carpathian Forests: Improved Accessibility through Technological Change." *GeoJournal* 22, no. 4 (1990): 409-428.
- Verdery, Katherine. *Transylvanian Villagers: Three Centuries of Political, Economic, and Ethnic Change*. Los Angeles: University of California Press, 1983.
- Wolf, Larry. *Inventing Eastern Europe: The Map of the Civilization on the Mind of the Enlightenment*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1994.

REBREANU, CREATORUL REPREZENTĂRII LITERARE MIC- BURGHEZE A ȚĂRĂNIMII

Costi ROGOZANU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Lucian Blaga University of Sibiu
E-mail: costel.rogozanu@ulbsibiu.ro

REBREANU, THE CREATOR OF THE PETIT BOURGEOIS LITERARY REPRESENTATION OF PEASANTRY

Abstract: Anca Parvulescu and Manuela Boatcă's *Creolizing the Modern: Transylvania Across Empires* provides a restructured reading grille for the canonical novel *Ion* by modernist-realist Romanian writer Liviu Rebreanu. Overall, the inter-imperial theoretical frame and method put forth by Parvulescu and Boatcă is fit to the task of decoding relevant aspects of the social representations of the peasantry in late Habsburg Transylvania. However, there are good reasons to suggest that “peripheral realism” would have been a more effective analytical tool. While some of the claims of the book have been discussed by literary critics at the time of publication of the novel, a re-reading of the novel in inter-imperial context lends those claims the comparative dimension that was conspicuously absent in the literary analysis of the novel following its publication.

Keywords: .

Citation suggestion: Rogozanu, Costi. “Rebreanu, creatorul reprezentării literare mic-burgheze a țărănimii.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 40-45.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.10.05>.

Creolizing the Modern: Transylvania across Empires de Anca Parvulescu și Manuela Boatcă este o binevenită smulgere a unui roman clasic românesc, *Ion* al lui Rebreanu, din izolaționism estetic sau băltire naționalistă. Izolaționismul estetic are de departe cea mai mare întindere în istoria receptării lui Rebreanu. Atât de mare încât te întrebi cum de un autor de romane sociale a putut produce reacții critice atât de obsedate de „simboluri”, arhitectură a poveștii, stil, adică orice altceva decât „social”.² Băltirea naționalistă este acea interpretare simpistă, încurajată chiar de Rebreanu în unele discursuri, prin care țăranul devine un soi de picior de sprijin al națiunii. *Ion* este însăși povestea transformării Transilvaniei de după 1 decembrie 1918. Meritul cărții *Creolizing the Modern* este că încurajează ieșirea din cercul vicios estetizant-naționalist. Iar această mișcare capătă consistență atunci când avem deopotrivă o reîntoarcere la text (și destelenirea cu metode noi a unor situații și evidențe textuale) și o recontextualizare complexă, ținând cont de ceva ce s-a uitat constant, că avem de-a face cu un roman despre

viața unor oameni în Imperiul Austro-Ungar, nu cu povești despre ancestralitatea țărănimii române.

Creolizing the Modern slalomează printr-o bibliografie imensă a postcolonialismului, feminismului, criticii afectului și aduce în centrul interpretării referințe sociologice și istorice, deschizând posibilități pentru dezbateri nepurtate până acum în jurul realismului românesc. Metoda are riscuri inevitabile. În primul rând, o prea mare deschidere și „globalizare” a bibliografiei elimină drastic istoria receptării românești a romanului *Ion* care e, totuși, și atunci când e slabă, plină de semnificații prin ratările și reușitele ei. Apoi, dorința de a atinge teme noi duce la forțarea textului și la ignorarea unor alte contexte din biografia lui Rebreanu. Nu întotdeauna textele postcoloniale pot fi adaptate realităților transilvănene, dimpotrivă. Și, mai ales, nu întotdeauna putem găsi piesele unui naționalism al lui Rebreanu fără să înțelegem atitudinea din restul textelor autorului față de naționalism, antisemitism, xenofobie etc. Nu deranjează atât spiritul temerar în lipirea unei bibliografii globalizante de un roman atât de

„localizat”, cât nevoia de a contorsiona textul și destinul lui Rebreanu pentru potrivirea lui în matrici coloniale,³ „inter-imperiale” (conceptul pe care îl propun Boatcă și Parvulescu). De altfel, în unele momente, poate tocmai dorința de a plia un text clasic românesc pe bibliografia teoretică la zi în umanioarele Vestului aduce și rezultate clar pozitive: capitolul despre Laura Herdelea, personaj ignorat istoric de posteritatea critică a romanului.

Boatcă și Parvulescu vorbesc mult despre tăceri, despre muțenia unor categorii oprimate (romi, femei).⁴ Lipsa de articulare a nemulțumirii, a revoltei lor își are o explicație și în structura romanului, dar mai ales în felul în care a fost apoi receptat romanul. Există o tăcere semnificativă asupra unei jumătăți de roman, jumătatea mic-burgheză a romanului, despre lumea rurală cu aspirații urbane, civilizatoare (dascăli, preoți, avocați etc.).⁵ Critica menționează aceste secvențe ca și cum ar fi mici pauze de respirație într-un mare roman al țărănimii. Cantitativ, avem însă de a face cu un roman perfect împărțit între zugrăvirea lumii țărănești și zugrăvirea claselor imediat superioare, a micii burghezii și, undeva în fundal, a stăpânitorului imperial. E deja o marcă a noii critici, post-2010 atenția sporită acordată reparării acestei aberații în receptare. Boatcă și Parvulescu se înscriu în acest curent de recuperare a „celeilalte jumătăți” din *Ion*.

Într-una dintre recenziile de imediat după apariția romanului, Tudor Vianu zugrăvea magistral tensiunea dintre două tablouri, dar îndemna la ignorarea dimensiunii de clasă, care n-ar fi fost relevantă pe deplin:

„Nu trebuie să facem totuși greșeala de a crede că d-l Rebreanu ne-a oferit numai un roman social, în înțelesul strict al cuvântului. Dramatismul lucrării nu privește atingerea claselor sau a națiunilor”.⁶ Vianu subliniază importanța linia psihologice, pentru ca pe final să o ia razna de tot, văzând în caracterul *Ion* o forță care asigură perpetuitatea rasei: „Siguranța și unitatea gestului care își conduce viața prin pasiune la posesiunea pământului și la posesiunea femeii are o măreție reprezentativă; e poate sinteza celor două instincte cardinale care au asigurat persistența rasei. (...) În cazul acesta, *Ion* poate fi socotită drept adevărată poezie a Ardealului”.⁷

Vianu are intuiția excelentă a echilibrului social din universul lui *Ion* și își și contrazice apoi singur teza că tensiunea de clasă ar fi secundară în roman. Spune la un moment dat că un mic-burghez din Principate simte cam aceleași apăsări ca un mic-burghez din Ardeal, în ciuda diferențelor de compoziție etnică și de administrație (imperiu vs. autonomie de stat mic). Criticul observă tensiunea specifică realismului periferic, cehovian, „destinele umile” ale acestei categorii în special stând în centrul romanului, el însuși le acordă mai mult spațiu decât povestea lui *Ion*, dar apoi îndeamnă către centralitatea interpretării psihologizante și, în

fine, centrarea pe personajul principal *Ion*, ca mostră naționalist-bărbătoasă a perpetuității neamului.

În astfel de bălbâieli inițiale stau devierile interpretărilor care au urmat. În cronicile și capitolele următoare de prin monografii, analize, istorii literare, personajul *Ion* se tot umflă simbolic și psihologic, iar jumătatea de roman care zugrăvește zbaterele destinului umile (tip învățătorul Herdelea) își pierde pentru critici relevanța. Tendința estetizantă nu e mulțumită cu accentul pe social. Tendința naționalistă nu simte nevoia să scoată în evidență filonul oportunist și demagogiei în figurile patriotice ardelenesti. Sigur că avem o lume care pare anistorică, lumea țăranilor, cu violență milenară, viol milenar, vitalitate milenară și tot blablau cunoscut. Și o lume istorică unde cetățeanul se ofilește în fața puterii, unde jocul oportunist distruge orice filon al exemplarității, orice sursă pentru un eventual eroism, unde patriotismul pare un joc pentru naivi.

Boatcă & Parvulescu redeschid această tensiune inițială, observată la început de critici, apoi făcută uitată, și bine fac. Autoarele vor să descompună romanul pe câteva direcții: naționalism, destinul femeii, destinul romilor, destinul inter-imperial al cetățenilor în funcție de etnie și gen. Chestiunea de clasă e rezervată doar nunațării din interiorul acestor probleme. Aici, autoarele se mențin în linia generală în care clasa socială e considerată nu prea relevantă în economia romanului. Se observă foarte bine că Laura și Ana, două destine ale femeii în Ardeal sunt și două destine trasate strict după clasă. Laura, femeia din mica burghezie, care are un moment de speranță la libertatea alegerii, dar apoi se autoreglează singură către un destin tipic al căsătoriilor pentru dotă. Ana, femeia fără voce din țărănime, tratată ca o piesă de schimb în interiorul unei tranzacții mai mari între Baci și *Ion*, între fostul parvenit și ambițiosul tânăr care caută averea.

Faptul că elementul de clasă este totuși ținut prea în penumbră viciază interpretarea. Mă refer chiar la această dorință de a interpreta constructul personajului *Ion* ca pe un compus patriarhal naționalist (și antiimperialist) la care aderă și Rebreanu, și de a nu observa totuși importanța construcției punctului de vedere narativ. Sunt destul rânduri în care autoarele atribuie direct niște intenții și păcate direct autorului, neinsistând asupra felului în care Rebreanu redă totuși viața acestei comunități.

Punctul de vedere este construit în bună tradiția ardelenescă pornind de la o particularitate care chiar ține de inter-imperialism: acea voce naratorială dospită într-un amestec de privire moralistă și mode literare realiste sau naturaliste, acea voce construită din amestecul de prezență a imperiului și tiranie a târgului mic, a micii comunități. Este, să zicem, vocea Slavici-Rebreanu-Agârbiceanu. O combinație fie de persoana a întâia plural cu vocea de predică moralistă a micii burghezii târgovețe, cum e la Slavici. Fie trecerea de la această perspectivă la achizițiile târzii ale naturalismului,

notația dură, competiția în scene „tari”, cum apar la Rebreanu.

O altă chestiune importantă este observarea mutațiilor pe care le suferă genul romanului naturalist la margine de imperiu Austro-Ungar. Este o mutație social-narativă, interdeterminată. Mica burghezie capătă o importanță românească teribilă pentru că ea joacă în același timp și rolul de oprimat, și rolul de ochi și urechi ai administrației imperiale. Personaje precum Belciug sau Herdelea sunt în același timp colaboratori cu „stăpânirea” și profitori din contestarea ei. În naturalismul fraților Goncourt sau chiar Zola exista o componentă voyeuristă a privirii burgheze, oricât de progresiste uneori (în cazul lui Zola) – era urmărirea „sălbaticilor” de lângă noi, însă interferența de clasă rămânea minimă, iar cinismul privirii aducea a juisare burgheză pe seama sărăciei și decăderii. În *Pământul* lui Zola, naratorul e un impasibil ochi rece care slalomează printre cruzimi țărănești, violuri, fapt divers, totul de la distanță. Rebreanu aduce modificarea periferică⁸ necesară, condiționată de tipica împărțire socială în periferie: cetățeni de ranguri inferioare variate, condiționate de rasă, etnie, gen, clasă, între care stau o clasă influentă, un coagulant și dizolvant al imperiului, în același timp, mica burghezie funcționează sprijinită prin investiții imperiale. Acest statut ambiguu al miciei burghezii face, zic eu, și mai greu de interpretat situații pe care autoarele cărții *Creolizing the Moder* le simplifică.

Punctul de vedere al miciei burghezii creează ruralul din *Ion*.⁹ Orașul, imperiul, creează satul, prin trimișii săi, prin soldații capitalismului de periferie: dascăli, preoți, avocați, ziariști, poeți etc. Indiferent că știm sau nu știm coincidențele biografice dintre Herdelea și destinul lui Rebreanu însuși, un personaj precum Titu este prin excelență mediatorul periferic. Situația lui e veșnic precară, nu are nici siguranța țaranului înstărit, nici siguranța angajatului imperial de rang întâi, destinul lui e să rezolve și să negocieze perpetuu tensiuni etnice și sociale și să supraviețuiască din compromisuri între aceste lumi. Transilvania ca „Americă internă”, după expresia lui Braudel¹⁰, este o perspectivă care deschide discuții importante în ceea ce privește esența granițelor estice ale civilizației vestice. Și ar deschide discuții interesante dacă am centra atenția asupra punctului de vedere care modelează întregul roman: lumea așa cum o vede un grup de mic burghezi din Bistrița. Țărănimea e observată prin ochii lor. Discreta burghezie și înaltă funcționărimă maghiară e văzută prin ochii lor. Și, ceea ce e cu adevărat aportul enorm al lui Rebreanu, propriile lașități și destine mici sunt redade tot de ei, fără pic de eroizare. Capitalismul Transilvaniei avea specificul periferiei pline de resurse, conservând în același timp oazele de ultramodernitate a etniei privilegiate social, nobilimea maghiară, dar și oazele de feudalism și înapoiere, iar această abordare a autoarelor ar fi ajutat tocmai la completarea extrem de utilă a observațiilor

strict estetizante despre importanța familiei Herdelea în constituirea universului din *Ion*. Această direcție nu li se pare, din păcate, prea utilă. Se observă foarte corect¹¹, și cu sprijinul unei bibliografii consistente, că există în astfel de zone un rol foarte important jucat de „agenții integrării capitaliste”, însă se pune accentul mai mult pe actori instituționali precum religia (căreia i se dedică ultimul capitol) și mai puțin pe constituirea unor subclase de agenți cu un rol ambiguu, contradictoriu adeseori (în educație, justiție sau religie).

Cărții îi dăunează centrarea pe conceptul de inter-imperialitate și lipsa contextualizărilor mai atente de comparativism literar. Prezența băncilor românești în Transilvania le este de ajuns autoarelor pentru a reconfirma faptul că aveam un sistem capitalist bine pus la punct. Însă rolul băncilor românești (din Principate) în Ardeal este și mai complex și revelator dacă punem alături *Trilogia transilvană* a lui Miklós Bánffy. Băncile românești jucau un rol de creștere a unor clase mijlocii care intrau în directă colaborare cu „stăpânitorii” (maghiari, sași etc.) în exploatarea unor zone precare rurale. De altfel, Rebreanu ne dă o idee despre acest tip de scenariu când descrie cariera lui Titu ca angajat al unui notar, martor direct la spolierea unor cetățeni din păturile inferioare. În carte este foarte bine scoasă în evidență prezența notarilor în fiecare colțisor din ținut, ei având o funcție extrem de importantă în urmărirea și reglarea regimului proprietății.¹² Însă ambiguitățile care încep din acest moment, faptul că notariatul e vârful carierei pentru unii români (alături de avocație) sau că ei sunt angajatorii românilor care reușesc să parcurgă un traseu educațional onorabil, sunt și ele grăitoare. În acest mediu zac și viitoarele dezamăgiri ale tânărului Titu.

Chestiuni sensibile precum antisemitismul unor pasaje din *Ion* privind personaje precum Avrum, cărciumarul, aduc etichete ferme unor forme clișeizate de discurs. Sigur că formulări precum „ovreiu” sau faptul că figura evreului e asociată cu „bani cu împrumut” sunt problematice. Însă mi se pare insuficient să folosim doar atât pentru diagnostice clare. Astfel de observații pe text ar trebui completate cu altele, fie contextualizante, cum se scria despre evrei în paralel în acea perioadă, în alte opere, lucru care ar scoate în evidență o atenție a lui Rebreanu de a nu agrava în niciun fel unele reflexe antisemite necondiționate ale vremii¹³. Fie, din nou, e nevoie de contextul întregii opere a autorului. *Ion* este insuficient pentru a trasa vreaun verdict legat de chestiunea evreiască și atitudinea lui Rebreanu. „Ițic ștrul dezertor”, nuvela lui Rebreanu publicată în presa vremii, în același an cu romanul *Ion* este o mostră de critică a extremismului de dreapta. De altfel, Rebreanu are constante intervenții publice, de pe poziții liberale, împotriva instigărilor venite dinspre extrema dreapta. Dar o nuvelă precum „Ițic..” ne și arată o intuiție solidă a tânărului prozator în legătură cu amenințarea antisemită¹⁴. Apoi, indirect, ar mai fi de discutat decizii

ale scriitorului privind tematica „evreului corupt și afacerist” inclusiv în romane cheie precum *Răscoala*, unde elimină orice formă de antisemitism în izbucnirea răscoalelor (un fapt real istoric, de altfel) care autorului i s-a părut irelevant¹⁵ în acea mișcare a maselor țărănești. Lua aceste decizii în plin avânt al extremei drepte în România. Este nevoie nu doar de clarificarea clișeeleor antisemite ale vremii, dar e absolut necesară poziționarea lui Rebreanu față de ele, abia aceasta fiind de discutat (alături de momente precum „Metropole”, 1931, și rânduri iresponsabile despre Italia fascistă). De altfel, această ambiguitate între denunțarea unor discursuri ale epocii și reflectarea lor în romanul realist al lui *Ion* mai apare de câteva ori în *Creolizing the Modern*, unica sursă a neînțelegerii fiind lipsa unei imagini precise de ansamblu asupra lui Rebreanu, atât ca scriitor, dar și ca figură publică.

Insensibilitatea sexistă caracterizează mare parte din receptarea critică a operelor lui Rebreanu. Este de aceea corectă întrebarea autoarelor: cum de măcar nu s-au gândit criticii să discute dacă scena de sex dintre Ana și Ion, în casa Anei, cu tatăl Anei dormind în aceeași cameră, nu e de fapt o scenă de viol? „If the critic is a version of the reader, the same applies to the figure of the literary critic. It says a lot about Romanian literary criticism and its attending professoriate that this scene in Rebreanu’s *Ion*—arguably the most canonical text in Romanian literature—has never led to a discussion of rape.”¹⁶ Acest „never” e aruncat prea ușor. Chiar în recenzia lui Vianu de care vorbeam, eticheta acelei scene de sex din partea criticului e clară: „Dorește însă pămînturile lui Vasile Baciuc care are o fată. De aici violul fetei, certurile și bătăile pentru înzestrare, căsătoria. Scopul e urmărit cu stăpînirea și preciziunea unui scelerat” (s.m.)¹⁷. În forma propusă de Pârvolescu și Boacă, se caută un vinovat în complicitatea naratorului:

„The narrator quickly dismisses Ana’s pleas: «she blabbered in his ear, crying without resisting [și-i lihai în ureche, plângătoare dar fără împotrivire]» (135, 193). This sentence is filtered through a narrator who claims access to characters’ actions, thoughts, and emotions. Victims of sexual violence are expected to resist, and crying is a mode of resistance. Therefore, the rendering of Ana’s pleas as «crying without resisting» constitutes an eloquent narrative strategy. It anticipates and placates a future charge of sexual violence. A second modality of silence thus diffuses the possibility of narrative outrage over sexual violence.”¹⁸

Rebreanu introduce mereu această notă a refuzului și cedării în scenele de sex în care sunt implicate țărani. Violul, forțarea fetei apare ca o necesitate în lumea țărănească. Putem discuta deci violul la Rebreanu ca fiind mereu tratat ambiguu și din perspectivă de clasă. O scenă aproape asemănătoare are loc între Ion și Florica, cei doi iubindu-se, dar totul arătând din nou ca un atac

în fața căruia fata nu se poate apăra. Apoi, ar mai fi de spus că înainte cu doar câteva rânduri de scena între Ion, Ana și Vasile Baciuc, are loc scena întâlnirii dintre Titu și Roza Lang, mult mai calmă și mai senzuală. Obsedat de corespondențe, Rebreanu nu ratează nici ocazia de a pune în oglindă sexul mic-burghez și sexul țărănesc, senzualitatea și violul. Sau, dacă vrem să interpretăm inter-imperial, putem folosi acele notițe pe care Rebreanu și le lua din *Viața Românească*, de unde la un moment dat aflăm că rușii văd țăranul drept o ființă blajină și filozoafă, iar Zola (vesticii) văd țăranul ca pe o brută¹⁹. Influența lui Stere, poporanismul, pe de o parte, influența naturalistilor vestici de cealaltă și, în mijloc, o figură a țăranului care aduce mai mult a brută sub atenta observație a intelectualilor ardeleni care par rude cu Cațavencu.

În vara lui 1910, Rebreanu se afla la închisoare la Gyula (după scandalul cu banii de la popotă pe care tânărul ofițer îi răstăcise cumva, scandal care îi și încheie cariera militară). Acolo scrie și primul plan al scenei erotice dintre Ion și Ileana din romanul *Zestrea*²⁰, care avea să devină scena violului de mai târziu. În prima fază, scena era concepută mai mult ca o scenă aproape comico-erotică, are un aer de farsă. Aportul de duritate vine mult mai târziu. Asta nu explică nimic din esența scenei în variantă finală, doar ne arată că în construirea scenei, referințele livrești, reperul naturalist au mereu o greutate aparte la Rebreanu. Trebuie cântărit cât din duritate aparține tiraniei ochiului mic-burghez, cât influenței naturalismului vestic.

Discuția este necesară, însă unele note ale autoarelor devin simpliste, ratându-se poate chestiuni inclusiv de laborator al romanului. Rebreanu își construia scenele „dure” în competiție cu alți scriitori realști și naturalști ai epocii. În timp ce scria *Răscoala*, de exemplu, îi scrie soției ca de pe o arenă a competiției naturaliste, vrând să întrecă în duritate anumite scene din Reymont: „Dacă ți-au plăcut scenele din Reymont e imposibil să nu te impresioneze cele din *Răscoala* mea, care, pot spune fără modestie, sânt nițelul mai puternice.”²¹ Este interesantă competiția durității între naturalști, evidentă de la Goncourt încoace. Scenele dure implicau și acea complicitate care irită și în vocea naratorului lui Rebreanu, implicau și o chestiune de artă poetică: cât mai dur înseamnă cât mai real. Din nou intrăm în chestiunea fantasmelor construcției „țărănimii sălbatice” de către observatorul mic-burghez vecin.²² Nu înseamnă că lumea dură patriarhală țărănească nu exista, că violența nu era cotidiană, înseamnă doar că modul lor de înregistrare e la fel de important.

Capitolul 6, „Feminist whims”, conține și cele mai rezistente pagini de analiză. Cum spuneam, este enorm deja că cercetătorii își amintesc încet să înlăture vâlul rural ca unic filtru pentru citirea romanului. Boacă și Pârvolescu observă chestiuni esențiale în ce privește plotul romanului despre zestrea fetei din mica burghezie.

Comparația dintre Ana și Laura, comparația dintre Laura tânără și îndrăgostită și Laura cea „serioasă” de mai târziu sunt clar de comentat și continuat în linia propusă de *Creolizing the Modern*. Tot așa cum anumite influențe trebuie revizuite și clarificate în perioada de formare a lui Rebreanu, în ceea ce privește influența vocilor unor femei intelectuale din spațiul public. S-a discutat puțin spre deloc importanța revistei *Viața românească* în formarea tânărului Rebreanu, printre figurile cu cea mai mare influență fiind și Izabela Sadoveanu, excelentă voce a criticii perioadei care oferea sinteze și recenzii despre tot ce era nou pe scena literară europeană²³.

În fine, ar mai fi de discutat concluzia că Rebreanu virilizează proiectul naționalist ardelenesc prin figura lui Ion, care apare ca soluție vitală prin opoziția cu palizii și devirilizații Herdelea, tatăl și fiul:

„Rebreanu’s text aims to change this dynamic in Titu’s generation by infusing Transylvanian Romanian men with a substantial dose of peasant virility, at the very moment in the region’s history that the peasantry is being reinterpreted as the repository of Romanianness. The node at which the novel’s documentary value is most consequential is in its dramatization of the uneasy complicity between an idealist anti-imperial intellectual and a determined but violent peasant”²⁴

Complicitatea lui Titu în planul lui Ion de a lua pământul este știută. Dar nu e o complicitate involuntară

cum am vrea să pară. Titu este cel care subtil îi livrează planul lui Ion, iar acesta îi mulțumește (planul e chiar cel violent, cu sfârșit tragic pentru Ana). Scenele caricaturale din alegeri, figura lașă a bietului învățător care nu mai știe cum să-și păstreze slujba ne arată contrapartida ironică, dezvrăjirea patriotismului ardelenesc, aici Rebreanu având clar o intenție polemică. Figura lui Ion este una virilizatoare, așa o interpretează și Vianu, oarecum, în recenzia citată. Însă Vianu arată și importanța pentru Rebreanu în descrierea patriotismului ca pe o lung șir de eșecuri și compromisuri, unde nu e nici vorbă de „lupte” și „eroism”. Deci nu mi se pare atât de clară intenția „virilizatoare”. Mai interesantă e influența pronunțată a naturalismului vestic asupra punctului de vedere din care e redată lumea țărănească, alături de tradiția unui Caragiale curățat de umor prin care e recuperată clasa fără corespondență în Vest, mica-burghezie de margine de imperiu.

Cartea *Creolizing the Modern* rupe monotonia infinit estetizantă a receptării operei lui Rebreanu. Un roman realist are măcar o miză a zugrăvirii unei tensiuni sociale, dacă nu o miză socială direct. Iar discuțiile cu care am rămas restanți din această perspectivă sunt numeroase. Cartea semnată de Parvulescu și Boatcă este un bun pretext pentru recitirea atentă a operei lui Rebreanu și pentru reinterpretarea ei având la îndemână noi sensibilități și noi antrenamente teoretice la îndemână.

Note:

1. Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* (Ithaca: Cornell University Press, 2022). Un fragment în limba română cu o introducere lămuritoare poate fi găsit în Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, „Creolizarea modernității”. *Transilvania*, nr. 5 (2022): 53-56. Urmează o traducere în Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, *Transilvania între imperii. Rebreanu și modernitatea în Ion* (Cluj-Napoca: Idea, în curs de apariție).
2. Cu excepția unora care evită direct aceste subiecte. Vezi, de exemplu, interpretarea lui Mihnea Bâlici la *Adam și Eva*: „Adam și Eva este primul dintre experimentele scriitorului care nu doar că renunță la topos-ul regionalist în favoarea Bucureștiului, ci chiar evită cu totul teme sociale și istorice care au făcut obiectul romanelor sale canonice”. Mihnea Bâlici, „Conceptul de inter-imperialitate în periferie: modelul Wallerstein și cazul romanului Adam și Eva de Liviu Rebreanu”, *Transilvania*, nr. 10 (2022): 70-77.
3. Vezi Maria Chiorean, „Adapting to Survive: Postcolonial Studies Today and the Emergence of the Inter-imperial Reading Method”, *Transilvania*, nr. 10 (2022): 1-14.
4. Chiar avanpremiera cărții a constat în publicarea unor articole extrem de puternic orientate spre aceste studii subalterne. Vezi Anca Parvulescu și Manuela Boatcă, „The longue durée of Enslavement: Extracting Labor from Romani Music in Liviu Rebreanu’s Ion”, *Literature Compass* 17, nr. 1-2 (2020).
5. Vezi o discuție mai amplă cu privire la „intelectualizarea” țaranului ca personaj de roman abia în perioada postbelică în Teodora Dumitru, „Conceptul Iovinescian de «intelectualizare» a literaturii față cu ipoteza postbelică a țaranului «intelectualizat»”, *Transilvania*, nr. 2 (2021): 31-50.
6. Tudor Vianu, *Opere*, vol. 3 (București: Minerva 1973), 193.
7. Vianu, *Opere*, vol. 3, 197.
8. Din păcate, conceptul de inter-imperialitate propus de Boatcă și Parvulescu nu-mi pare a aduce mult în plus unui termen precum „periferie”, care mi se pare mai potrivit și mai puțin ambițios.
9. Vezi o analiză recentă a rețelei personajelor din *Ion* care arată că în timp ce eliminarea lui Ion dintr-o rețea de personaje construită pe interacțiuni dintre personaje nu schimbă mult, eliminarea lui Herdelea face să colapseze mai bine de jumătate de rețea. Vezi Vlad Pojoga et al., „The Character Network in Liviu Rebreanu’s Ion: A Quantitative Analysis of Dialogue”, *Metacritic*

- Journal for Comparative Studies and Theory* 6, nr. 2 (2020): 23-47.
10. Parvulescu, Boatcă, *Creolizing*, 46.
 11. Ibid., 50.
 12. Ibid., 52.
 13. Vezi, de exemplu, analiza cantitativă efectuată pe romanele perioadei 1844-1932: „Numărul de ocurențe și recurențe al «evreilor» crește și el în perioada 1919-1932, ca și cel al «rușilor», probabil rezultat al fluctuațiilor socio-politice de după Primul Război Mondial, în vreme ce coordonatele «ungurilor» scad substanțial în aceeași perioadă”. Vlad Pojoga, Daiana Gârdan, Ștefan Baghiu, Cosmin Borza, Iunis Minculete, Denisa Frătean, „Diversitate identitară în romanul românesc (1844-1932)”, *Transilvania*, nr. 10 (2020): 33-44.
 14. Este excelentă analiza lui Andrei Corbea, „«Dezertorul» Ițic Ștrul. Comentarii pe marginea nuvelei lui Liviu Rebreanu”, *Revista de istorie a evreilor din România* 4-5, nr. 20-21 (2019-2020): 228-246.
 - 15.
 16. Boatcă, Parvulescu, *Creolizing*, 126.
 17. Vianu, *Opere*, vol. 3, 196.
 18. Ibid., 125.
 19. Articolul lui Nicolae Gheran în antologia lui Mircea Zăciu, *Liviu Rebreanu după un veac* (Cluj-Napoca: Dacia, 1985), 90.
 20. Nicolae Gheran, *Tânărul Rebreanu* (București: Albatros, 1986), 296.
 21. Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. 21. Corespondență de familie 1900-1943 (București: Academia Română, 2002), 378.
 22. Atenuată la noi abia odată cu Marin Preda, pe care l-am considerat primul „narator țaran” din literatura română: „Marin Preda innovated and conquered the audience through the literary offer of the most important historic character of the time: the proletarianized peasant. Some call them the «intellectual-peasant», but I call them «intellectual» because, finally, a social class that was silent for millennia starts to speak”. Costi Rogozanu, „The Socialist Realist Structure of Marin Preda’s *Moromeții*”, *Transilvania*, nr. 5 (2022): 76-80.
 23. Reiese asta din notele pe care scriitorul și le făcea conspectând *Viața românească*. Vezi Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. 23 (București: Academia Română, 2002), 487.
 24. Boatcă, Parvulescu, *Creolizing*, 137.

Bibliography:

- Bălăci, Mihnea. “Conceptul de inter-imperialitate în periferie: Modelul Wallerstein și cazul romanului Adam și Eva de Liviu Rebreanu” [The Concept of Inter-imperiality in the Periphery: The Wallerstein Model and the Case of the Novel Adam și Eva by Liviu Rebreanu]. *Transilvania*, no. 10 (2022): 70-77.
- Chiorean, Maria. “Adapting to Survive: Postcolonial Studies Today and the Emergence of the Inter-imperial Reading Method.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 1-14.
- Corbea, Andrei. “«Dezertorul» Ițic Ștrul. Comentarii pe marginea nuvelei lui Liviu Rebreanu” [The “Deserter” Ițic Ștrul: Comments on Liviu Rebreanu’s Novella]. *Revista de istorie a evreilor din România* 4-5, no. 20-21 (2019-2020): 228-246.
- Dumitru, Teodora. “Conceptul lovinescian de ‘intelectualizare’ a literaturii față cu ipoteza postbelică a țaranului ‘intelectualizat’” [Lovinescu’s Concept of Literature “Intellectualization” Against the Post-War Hypothesis of the “Intellectualized” Peasant]. *Transilvania*, no. 2 (2021): 31-50.
- Gheran, Nicolae. *Tânărul Rebreanu* [The Young Rebreanu]. Bucharest: Albatros, 1986.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. “The longue durée of Enslavement: Extracting Labor from Romani Music in Liviu Rebreanu’s *Ion*.” *Literature Compass* 17, no. 1-2 (2020).
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires*. Ithaca: Cornell University Press, 2022.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. *Transilvania între imperii. Rebreanu și modernitatea în Ion*. Cluj-Napoca: Idea, forthcoming.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. “Creolizarea modernității” [Creolizing the Modern]. *Transilvania*, no. 5 (2022): 53-56. <https://doi.org/10.51391/trva.2022.05.07>.
- Pojoga, Vlad, Daiana Gârdan, Ștefan Baghiu, Cosmin Borza, Iunis Minculete, and Denisa Frătean. “Diversitate identitară în romanul românesc (1844-1932)” [Diversity and Identity in the Romanian Novel (1844-1932)]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 33-44.
- Pojoga, Vlad, et al. “The Character Network in Liviu Rebreanu’s *Ion*: A Quantitative Analysis of Dialogue.” *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, no. 2 (2020): 23-47.
- Rebreanu, Liviu. *Opere* [Works], vol. 21. Corespondență de familie 1900-1943. Bucharest: Academia Română, 2002.
- Rebreanu, Liviu. *Opere* [Works], vol. 23. Bucharest: Academia Română, 2002.
- Rogozanu, Costi. “The Socialist Realist Structure of Marin Preda’s *Moromeții*.” *Transilvania*, no. 5 (2022): 76-80.
- Vianu, Tudor. *Opere* [Works], vol. 3. Bucharest: Minerva 1973.
- Zăciu, Mircea. *Liviu Rebreanu după un veac* [Liviu Rebreanu after a Century]. Cluj-Napoca: Dacia, 1985.

LIVIU REBREANU ȘI SOFIA NĂDEJDE CA *WORLD LITERATURE*: GEOPOLITICĂ, INTERIMPERIALITATE ȘI DESCOPERIREA LUMII ÎN ROMANUL MODERN

Ștefan BAGHIU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
E-mail: stefan.baghiu@ulbsibiu.ro

LIVIU REBREANU AND SOFIA NĂDEJDE AS WORLD LITERATURE:
GEOPOLITICS, INTER-IMPERIALITY, AND THE DISCOVERY OF THE WORLD IN THE MODERN NOVEL

Abstract: The article analyzes the way in which explicit inter-imperial debates are incorporated through narrative discourse and characters' discourse in two Romanian novels. Drawing on Anca Parvulescu and Manuela Boatcă's recently published book *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* (Cornell University Press, 2022), Baghiu re-reads Liviu Rebreanu's 1920 *Ion* and Sofia Nădejde's 1903 *Patimi* in a world system frame. The analysis shows that Liviu Rebreanu's novel features a form of static inter-imperiality, while Sofia Nădejde's novel engages forms of exploratory inter-imperiality. This is due to the fact that Sofia Nădejde's novel is set in Moldavia, a region of Romania that lies precisely at the intersection of the Austro-Hungarian, Ottoman, and Tsarist empires, while Rebreanu's novel is set in Transylvania, a region that can be read in both inter-imperial and intra-imperial keys (since it is very dependent on the Austro-Hungarian empire). The two models show that the first feminist novel in Romanian literature is also an exploratory inter-imperial novel (*Patimi*), while the first modernist novel is a static inter-imperial novel (*Ion*).

Keywords: static inter-imperiality, exploratory inter-imperiality, Romanian literature, modern novel, Sofia Nădejde, Liviu Rebreanu.

Citation suggestion: Baghiu, Ștefan. "Liviu Rebreanu și Sofia Nădejde ca *world literature*: geopolitică, interimperialitate și descoperirea lumii în romanul modern." *Transilvania*, no. 10 (2022): 46-54.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.10.06>.

Titlul acestui articol face trimitere la recenta apariție în seria *Literatures as World Literature*, coordonată de Thomas O. Beebee la editura americană Bloomsbury, *Elena Ferrante as World Literature* de Stiliana Milkova (2021). Milkova explică în acest volum că „borders and boundaries are central to Ferrante's literary, conceptual, and feminine lexicon” și că „Ferrante's resounding success in the Anglophone world, the appeal of her literary imaginary to a wide range of readers, and the pronounced visibility of her works in both mainstream

media and academic publications attest to her active role in today's cultural landscape”.¹ Ceea ce înseamnă, cel puțin conform celui de-al doilea argument, că o autoare ca Ferrante *poate* fi un fenomen ce aparține „lumii” mai ales datorită felului în care este *privită* și *primită* de lume. Dar, în același timp, conform primului argument, Ferrante este un fenomen care aparține „lumii” și pentru felul în care literatura ei *privește* și *primește* lumea. Și aici apare o distincție importantă pentru felul în care privim literatura produsă global, mai ales în câmpul

world literature: căci există milioane și milioane de autori și autoare ale căror opere nu sunt niciodată *primate* sau *privite* măcar de lume. Sau, și mai ciudat, cum s-a întâmplat în cazul lui Liviu Rebreanu, autori și autoare ale căror opere sunt *privite* (traduse), dar nu și *primate* (receptate) de lume. Din acest motiv, volumul *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* publicat de Anca Parvulescu și de Manuela Boatcă la Cornell University Press în 2022² este din start o provocare pentru maniera în care vedem literaturile naționale și literatura lumii. Studiile *world literature* au depășit de multă vreme faza în care își defineau corpusul de lucru drept „literatură care circulă dincolo de cultura de origine”,³ tocmai pentru că în foarte multe cazuri o literatură poate *aparține lumii* chiar și prin conexiuni structurale, nedeclarate, nemanifestate prin circulație și pe care tocmai lipsa circulației ni le ascunde. Faptul că o literatură *nu circulă în lume* nu înseamnă că nu e parte din *lume*.⁴ Chiar seriile *Literatures as World Literature* vorbesc despre o astfel de perspectivă, din moment ce scopul lor declarat este „to see and read with the world no matter what and where they are reading”.⁵ Astfel că, deși nu este un roman care să fi *schimbat* o altă cultură prin traducere, *Ion* este în *Creolizing the Modern* responsabil de lume.

Îmi propun în acest articol să deschid analiza lui *Ion* ca *world literature* prin implicarea în discuție a romanului Sofiei Nădejde, *Patimi* (1903). Ambele romane, deși nu au fost receptate *în lume* (unul din ele abia dacă a intrat în discuțiile naționale despre literatură în ultimul secol și, totuși, este poate printre cele mai importante romane ale modernității), pot fi analizate ca noduri complementare prin care se manifestă tensiunile unor lumi aflate la intersecția imperiilor moderne. Sigur, poate părea ciudat faptul că articolul meu este scris în română, din moment ce însăși seria menționată are ca scop plasarea dezbaterii despre „tipuri de literaturi”⁶ în contextul cercetării academice globale (deci utilizând limba engleză ca vehicul). Dar scopul meu aici este să propun, plecând de la *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires*, o problematizare mai ales de uz intern asupra felului în care negociem în dialogul academic românesc *potențialul* literaturii moderne. Nu îmi propun în niciun caz să formulez o critică a exportului de literatură română prin strategii editoriale, unde terenul e încă insuficient explorat, ci să discut felul în care cultura academică de azi din România și diaspora, alături de specialiștii străini în literatură română, ar putea să înainteze modele de reevaluare a anumitor opere literare românești desprinse atât de perspectiva națională asupra evoluției literaturii, cât și de cutumele disciplinare ale *World Literature*, în cele mai multe dintre cazuri devenită o disciplină de studiere a operelor literare traduse și influente în culturi centrale. Este, într-un fel, problema pe care o anunța Aijaz Ahmad în răspunsul dat în 1987 lui Fredric Jameson care descria literaturile „lumii a treia” drept „alegorice”. Ahmad spunea atunci că perspectiva

studiilor postcoloniale este, din păcate, limitată la „the few writers who happen to write in English”.⁷ Problema nu e limitată la literaturile postcoloniale, ci și la cele nonmetropolitane, semiperiferice sau periferice: sunt aproape invizibile în dialogul academic global operele care nu „reșesc” la centru. Devine, astfel, tot mai importantă munca de reconectare a literaturilor care „nu circulă prin traducere”, respectiv care, deși traduse, sunt ignorate la circuite transnaționale și la rețele globale de reprezentări literare.

Un asemenea model este *Creolizing the Modern*, volum care ar fi putut la fel de bine să se numească *Transylvania as World Literature* sau *Liviu Rebreanu as World Literature*. Operația metodologică pe care mizează Parvulescu și Boatcă este, într-un fel, înaintarea și operaționalizarea unui întreg areal teoretic (de la teoria sistemelor lume, studii de gen, teorie postcolonială și decolonială la interimperialitate și creolizare)⁸ pentru analiza unui univers narativ prins într-un roman. Invers, este utilizarea unui roman necunoscut în studiile globale de astăzi pentru demonstrarea polivalenței sale și a multiplelor lecturi prin care poate fi trecut pentru a arăta cum *un roman*, fie el și necunoscut lumii, poate fi luat drept martor pentru *o lume*.

Creolizare și interetnic: problemele realismului rural

Conceptul de creolizare înseamnă, în primul rând, inegalitate. A fost ales de Anca Parvulescu și de Manuela Boatcă mai ales pentru potențialul lui critic în fața celor de „hibriditate” sau „transculturalitate” – care ar presupune „a mixing of equal elements”. Autoarele contestă astfel chiar perspectivarea Europei drept „entitate coerentă” sau omogenă și propun o analiză a diferențelor – de clasă, de gen și rasiale – în formarea modernă a unei așa-zise „culturi europene”, care a amalgamat, în fond, *vizibilul* (centrul, hegemonicul) și *invizibilul* (marginea, periferia, subalternitățile geopolitice). Este, astfel, reiterată aici o teză propusă de Manuela Boatcă în *Laboratoare ale modernității*⁹ și în alte studii ce anunțau – din perspective sociologice și de istorie culturală – *Creolizing the Modern*,¹⁰ anume aceea că Europa de Est a fost un „laborator” al capitalismului global înainte de perioada colonială și de colonizarea Americii Latine. Asta nu înseamnă că volumul caută să transforme „întâietatea” colonială într-un blazon, ci mai curând că încearcă să înțeleagă metodologic unele raporturi de putere între centre și periferii care dau, dacă nu similarități localizabile, măcar omologii structurale. Bazându-se în general pe „corespondențe culturale” cu centrul, istoriile literare au construit mai ales narațiuni unidireționale cu privire la dezvoltarea literaturilor periferice¹¹ și, așa cum anunța deja Franco Moretti în 2000, „relațiile interperiferice” au rămas deseori nestudiate sau expediate drept secundare. Iată de ce, dincolo de a fi extrem de important pentru analiza

interimperială, *Creolizing the Modern* devine astăzi mai ales fundamentală pentru înțelegerea unei istorii „invizibile” (și chiar invizibilizată conștient) a literaturii moderne, aceea a relațiilor dintre periferii, a comunicării dintre marginile capitalului, a reprezentării și autoreprezentării unor dialectici implicite ale rasializării și „creolizării” ca raporturi stabilite în interiorul unui sistem „combined and uneven” (combinat și inegal)¹². De aici pleacă o discuție lungă – purtată în anii 1990 și 2000 mai ales – despre posibilitatea de analiză a Europei de Est drept „postcolonială”. *Creolizing the Modern* sintetizează întreaga discuție purtată atunci și oferă o soluție cât se poate de asumată: departe de a fi creat o *diferență colonială* puternic rasializată, modernitatea Europei de Est a creat o *diferență imperială* puternic etnicizată. Această etnicizare a dus, de asemenea, la forme de rasializare puternice. Plasată în paradigma sistemelor lume, Europa de Est pune în discuție rolul accentuat *politic* (mai mult decât economic) al semiperiferiei ca facilitator al sistemelor inegale ale modernității între centru și periferie, conform discuțiilor propuse de Immanuel Wallerstein: „The essential difference between the semiperipheral country that is Brazil or South Africa today and the semiperipheral country that is North Korea or Czechoslovakia is probably less in the economic role each plays in the world-economy than in the political role each plays in conflicts among core countries.”¹³

Literatura română ca „great unread”

De la început merită subliniat *teritoriul* pe care e așezat romanul *Ion* în *Creolizing the Modern*, deloc obișnuit în lecturile locale: „*Ion* is considered the first modern novel in the Romanian language. As such, it takes its place in an archive of such firsts around the world: Mohammed Hussein Haikal’s *Zainab in Egypt*, Futabatei Shimei’s *Ukigumo* in Japan, or Lu Xun’s *The Real Story of Ah Q* in China.”¹⁴ *Ion* nu mai este aici doar „primul roman modern” în sensul sincronizării, ci este „primul roman modern” dintr-o lume semiperiferică – în care semiperiferia are un potențial creator specific, legat mai ales de felul în care „modernismul periferic” sau „realismul periferic” pot reprezenta tendințe critice. Interesează aici mai ales conexiunile pe care varii forme de dependență și dezvoltare (pentru a prelua sintagma lui Cornel Ban cu privire la dezvoltarea capitalismului românesc) le creează în interiorul universului narativ din semiperiferii.¹⁵ Doar că, în timp ce romanul *Ion* are totuși un statut „privilegiat” măcar prin faptul că este „canonic” la nivel național, cu toate că receptarea internațională e aproape inexistentă în ciuda traducerii consistente a romanului încă din perioada interbelică, există câteva narațiuni dublu marginalizate, atât în canonul național, cât și în „panteonul” *world literature* care ar putea servi la fel de bine – sau poate și mai bine – unei discuții despre *deschiderile* către lume ale romanului românesc

modern din poziție subalternă. *Ion*, desigur, e cel mai „bine realizat” dintre ele: nu doar ca formulă narativă, anunțând la 1920 schimbarea de paradigmă a realismului local, ci și ca tensiune socială, unde varii poziții de clasă nu sunt doar *instrumentalizate*, ci mai ales *negociate* abil de prozator pentru redarea unor perspective complexe asupra realului rural. Însă există și alte romane care, deși nu au căpătat statutul lui *Ion* în conștiința literară de limbă română, au început să câștige tot mai mult teren recent. Cazul central asupra căruia mă voi opri aici este cel al prozatoarei Sofia Nădejde (1856-1946), poate cel mai interesant exemplu est-european de radiografiere prin proză a relațiilor *world system* de final de secol XIX și început de secol XX. Pentru a adăuga la potențialul de internaționalizare al subiectului interimperial, e necesar de spus din capul locului că literatura Sofiei Nădejde poate fi analizată și ca nod într-o rețea a autoarelor din semiperiferiile și periferiile modernității, o rețea cu mult mai des ignorată decât cea a literaturii semiperiferice sau periferice în sine. Avem aici – nu că ar fi o concurență între „care romane/autori/autoare sunt mai periferice” – un caz radical diferit de cel al lui Rebreanu care, cu toate că este un autor dublu-periferic (în interiorul realismului european ca scriitor de limbă română și în interiorul literaturii române ca vorbitor de limbă maghiară), nu reprezintă tabloul *complet* – măcar structural – al prozei interperiferice. Mai mult, articolul meu propune reconsiderarea „cuplului” Sofia Nădejde – Liviu Rebreanu drept unul strategic pentru reinterpretarea „realismului periferic” în relație și tensiune creatoare, cu sau fără interacțiunea directă a scriiturii acestora.

La fel cum există un *great unread*¹⁶ al literaturii globale (opere traduse însă necunoscute după trierile „canonice” ale studiilor comparatiste și *world literature*), există și un *greater unread* (opere netraduse și necunoscute, invizibilizate de la început chiar de literaturile naționale din cauza poziției lor în câmpul literar),¹⁷ iar Sofia Nădejde face parte din această a doua categorie. Am scris în două rânduri despre proza Sofiei Nădejde,¹⁸ cu prilejul reeditării romanelor *Patimi* (publicat în 1903) și *Părinți și copii* (publicat în 1907). Câteva din comentariile din reviste cu privire la aceste texte din introducere – semnate de Maria Cernat și de Alina Purcaru – au scos și mai puternic în evidență câteva lucruri esențiale despre elementele critice pe care le introduce Nădejde în ceea ce privește reprezentările de gen și clasă, corectând atenții subalterne ale autoarei pe care nu le observasem.¹⁹ Nu voi relua însă acum, din rațiuni de spațiu – deși ar merita fără discuție analizate în raport interimperial din moment ce *Creolizing the Modern* e structurată mai ales intersecțional – discutarea rasializărilor din romanele Sofiei Nădejde (mai puțin critice și mai direct rasializante ca în romanele lui Rebreanu) sau discutarea raporturilor de clasă și de gen din *Patimi* și *Părinți și copii* (îndreptate mereu spre o emancipare morală *prin* familie și fidelitate).²⁰ Lucrurile au rămas încă din multe puncte de

vedere neexplorate comparativ sau sistemic,²¹ mai ales din cauza marginalizării acestor romane. Niciunul din ele nu a intrat în discuțiile propuse de istoriile literare în ultimul secol. Dacă în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* a lui G. Călinescu proza Sofiei Nădejde este tratată sumar și descrisă drept „slabă de înger, [căci] se ferește a propune lupta de clasă și speră totul de la înduplecarea posedanților”, pentru Nicolae Manolescu, atât în cea mai importantă carte de analiză a romanului românesc, *Arca lui Noe*, cât și în *Istoria critică a literaturii române contemporane*, Nădejde este invizibilă. *Ion*, în schimb, cum am sugerat deja, este un reper în mai toate istoriile literare românești. Dincolo de asta, are un statut canonic aparte și este acum exportat excelent de Parvulescu și Boatcă prin analiza sistemelor lume din care *poate* face parte: grila creolizării arată cum, în context interimperial, Transilvania lui Rebreanu funcționează în același timp ca martoră și ca instrument critic al modernizării. Cornel Ban însă ridică o problemă extrem de importantă în articolul de prezentare a cărții din acest număr al revistei *Transilvania* cu privire la grila interimperială aplicată Transilvaniei:

„Indeed, some would wonder if a better literary setting for studying inter-imperiality would not be novels set in early 20th century Kingdom of Romania. There, one would not have to go back centuries to work out *longue durée* effects because Russo-Ottoman-French inter-imperiality manifested itself quite directly as late as 1877, when Romania (then still not an internationally recognized state) joined a Russian invasion of the Ottoman Empire, an act which, with French support, granted Romania internationally recognized sovereign status in the 1878 Treaty of Berlin. The country was also a complicated ethnic mix at all levels, with most towns and extensive rural areas dominated by non-ethnic Romanians, in which Ottoman legacies, French modernity, and Russian administrative influences layered in interesting ways. To use the author’s term, this was a much more «creolized» and inter-imperial place, than early 20th century Transylvania was. But, as entertaining as this theoretical possibility is, it would be less compelling between one would be hard pressed to find a modern novel of similar prowess and attention to detail as *Ion*.”²²

Așadar, care ar fi o posibilă cale de analiză interimperială a modernității plecând de la literatura română modernă? În cele ce urmează îmi propun să discut în ce măsură romanele Sofiei Nădejde deconspiră aceste tensiuni interimperiale *altfel* decât romanele lui Ioan Slavici sau Liviu Rebreanu.

Lumea văzută dintr-un sat din Transilvania sau Moldova

Pentru autoarele volumului, Transilvania este, înainte de unitate regională de analiză interimperială, o

„metodologie” în sine, aducând în domeniul larg al *world literature* posibilitatea studierii unei literaturi născute *din și împotriva* variilor forme de autoritate imperială exercitate într-o regiune semiperiferică: „[t]he inter-imperial, multilingual locale is a world-historical phenomenon; many regions can be described in relation to their inter-imperial predicaments and trans-imperial connections—from Taiwan to the Philippines and from South Sudan to the Caribbean” (p. 3). Astfel, ele mută „unitatea de analiză” care în studiile comparatiste clasice a fost dată de *statul națiune* (comparatismul născându-se într-un fel mai ales ca răspuns al statelor națiune la obstacolele în afirmarea unei identități în contexte imperiale)²³ către una mai bine ancorată în world-systems analysis. Întrebarea principală la care încearcă studiul să răspundă este „how does the world look like from the standpoint of a small village in Transylvania, a region in East-Central Europe?”.

La această întrebare, „cum arată lumea” din perspectiva „unui sat mic din Transilvania”, răspunsul e cât se poate de dezamăgitor din punct de vedere imagologic explicit. Evident, întrebarea pusă în *Creolizing the Modern* nu se referă *explicit* la „colțuri ale lumii” reprezentate în roman, ci mai ales la rețelele globale din care *poate* face parte narațiunea din *Ion* prin omologii structurale.²⁴ Și totuși, cum arată lumea în roman? Sau, mai bine spus, când *intervine* lumea în *Ion*?²⁵ Povestind viețile copiilor, „bătrânul Pinte” îi spune lui Herdelea că fiul lui, Alexandru, „s-a însurat acolo [la Giurgiu] cu fata unui arendaș bogat, cu un nume *grecesc*”, că al doilea fiu, Ștefan, „s-a înstrăinat puțin; ține o nemțoaică pe care a cunoscut-o la *Berlin*” și „e inginer la *uzinele Skoda*” (p. 156). Apoi, arătându-se extrem de supărat pe faptul că doamna Herdelea nu știe ungurește, Lendvay spune că „crezi dumneata că în *Germania* sau în *Franța* s-ar tolera un învățător al statului a cărui soție să nu cunoască limba oficială?” (p. 233). Apoi, câteva scene mai amintesc de Budapesta, tot în context de tensiune interetnică: „Herdelea, în fundul sufletului, se bucura ca un copil chiar numai închipuindu-și că Armadia ar putea trimite la Budapesta un deputat roman” (p. 244). Și cam aici se termină lumea... În orice caz, funcția „lumii” în *Ion* e mai ales de *diferență fixă* sau *stabilă*. Este ceea ce generează impresia de *interimperialitate statică*: toate hărțile sunt stabile, deși conflictele mocnesc la granițele lor. Deși lumea înstrăinează, e dezirabilă – sau, oricum, a fi *în lume* înseamnă în roman *a reuși* (cel puțin, în cazul în care subiectul este bărbat, după cum demonstrează Parvulescu și Boatcă). Mai mult, geografia din *Ion* e dependentă imperial. Cu toate că universul narativ poartă semnele interimperialității prin creolizare și interetnic, prin dependențe de clasă și prin expunerea lumii rurale, lumea interimperială *explicită* din roman e foarte mult intraimperială și unidirecțională către Europa Centrală.

În schimb, în *Patimi*, romanul din 1903 al Sofiei

Nădejde,²⁶ „lumea” are un alt rol, de *diferență exploratorie*. Și nu pentru că *străinătatea occidentală* ar fi *rea* în sine (reflex poporanist recognoscibil al autoarei), ci mai ales pentru că e privită greșit sau pentru că posibilitatea de integrare în străinătate pentru cineva din Moldova e extrem de dificilă: „Iliescu fusese la Expoziția internațională de la Paris, nu pentru a studia ceva folositor, ci, ca mulți gură-cască, mersese doar să strângă material de vorbă pe zece ani [...] Am stat o lună la Paris, credeam că mă ia dracul. Totul e artificial” (p. 71). Se simte în tonul narativ al Sofiei Nădejde o ironie la adresa lui Iliescu care va fi rezolvată în a doua parte a romanului printr-o critică a „răcelii” occidentale, când Vestul devine scară de autoevaluare prin ochii Matildei, ajunsă în Elveția și Italia pe urmele lui Iliescu: „Matilda era nevoită să economisească de la firimitura de pâine și de la bucașica de zahăr; gătea în casă ce putea și cum putea. Cumpăra singură. Ea, care în țară râdea de nemțoaice, care își aduc singure coșul din piață, aci își cumpăraseră un coșuleț și aducea carne, zarzavat și orice-i trebuia. Ce-mi pasă mie, bine că nu mă cunoaște nimeni! gândea ea” (p. 477). La fel, străinătatea prilejuiește o reflecție cu privire la decalajele de civilizație și la emigrație ca formă de accentuare a alterității:

„Acum înțelegea Matilda ce greu e să fii într-o țară străină: un ban de-i lipsea, n-avea cu ce îndulci ceaiul.// Străinii sunt foarte politicoși, foarte buni, dar până la bani. Ospitalitate, altruism, în înțelesul de a ajuta direct aproapele, asemenea sentimente nu se găsesc la ei. Viața civilizată, cu asprimea și rigoarea ei, le-a nimicit. Nu ai, du-te la ospiciu, cerșește la societățile de ajutor, dar nu dispune lumea rău cu cerșitul și cu nevoile tale.// Sunt oameni, cu adevărat caracter filantropic, și care, fără părere de rău și de bunăvoie, dau sute de franci pentru scopuri de binefaceri, dar nu te ajută cu un franc la nevoie: caritatea este organizată. Cât e vorba de ospitalitatea binevoitoare, care se mai găsește la noi, cel puțin în popor, acolo și-a pierdut până și urma. Oamenii au patru pereți numai pentru ei. Străinul, dacă n-are bani, poate să doarmă sub cerul liber, dacă nu-și face cu el pomană vreun sergent” (p. 486).

Mai mult, situația geopolitică produce în *Patimi* analize geopolitice interimperiale *per se*, unde comparațiile economice merg din Imperiul Otoman și Țarist până în Statele Unite ale Americii. Câteva exemple utile, în care Nădejde radiografiază prin intermediul personajelor relații și dinamici geopolitice ample, deconectând Moldova de la orice coerență unică regională de dezvoltare și plasând-o în interiorul sistemului modern global:

„– Bine, nene! Guvernele care au fost rînd pe rînd v-au dat o țară liberă dintr-un pašalâc turcesc; v-au asigurat avutul. Ce mai vreți? Să vă dea la fiecare câte o rentă viageră? – Dar independența politică n-ajunge, mai trebuie și cea

economică. Nu mă sperii eu de tiradele politice. Azi lupta economică joacă tot atât de mare rol ca și războaiele în vechime. Sub turci nu stăteau nici țaranul, nici boierul mai prost, zise Mustea” (p. 200).

Mai mult, conflictul economic central al romanului *Patimi* ține de „concurența Americană”. De ce nu reușesc agenții economici să „răzbească” în *Patimi*? De ce nu reușește boierul Mustea să „țină pasul” cu timpurile? Pentru că Moldova nu e (surprinzător?) America și din cauză că raportul de producție pe care îl are America nu se regăsește în competiția interimperială în cazul Moldovei:

„– Cui să le arăți și cine te ia în seamă? Oamenii politici au atâtea rațiuni de stat, că nu te mai înțeleg. Cât n-am țipat, cât n-am alergat, când ni s-au închis granițele. Am păgubit dintr-un condei zece mii de franci: «Domnule ministru, le-am zis, băgați de seamă, se ucide una dintre principalele ramuri ale agriculturii. Când, în Postul Mare, trimiteam vitele la Viena, aveam bani cu ce lucra moșia în primăvară, când scapără măseaua agriculturii după bani». – Ce se putea face? Ungurii ne-au mâncat. – Trebuia să lovim și noi mărfurile austriece mai rău de cum le-am lovit. – Grea-i o dușmănie fără folos. – Cu asemenea considerații, o să ne roadă și oasele străinătatea” (p. 194); sau, și mai relevant: „– Cine te ascultă, nene? Ei se bat ca orbii pe chestii naționale, adică zise naționale. Ba le arde de școlile din China, ba de bisericile din Africa, și noi, agricultorii, primim lovituri peste lovituri. Uită-te, am grâu de vânzare și rîd samsarii de mine. [...] Agricultura e anapoda, vezi dumneata! Fabricantul, dacă vîră un capital în mașini, lucrează cu ele tot anul, deci rentează; noi lucrăm o lună, încât, cum o întorci, tot rău. Americanii au mașini ieftine și capitaluri: le putem noi face concurență? O să ajungă agricultorii să emigreze ca evreii”.

Din toate punctele de vedere, Nădejde este mult mai angajată în *lume* decât Rebreanu. E ceea ce numesc aici *interimperialitate exploratorie*. Desigur, Rebreanu e limitat de subiect și mai ales de tratarea subiectului, am putea spune, căci analiza internă a satului lui Ion îl obligă pe narator să rămână atent în teren. Dar, în afara călătoriei Matildei din *Patimi* în Vest, romanul Sofiei Nădejde este tot un roman *localizat*. În ambele romane discuția despre străinătate e dusă exclusiv de clasa de mijloc din rural.²⁷ Atât în *Ion*, cât și în *Patimi*, definirea relațiilor geografice ca „locuri” ale puterii e făcută de burghezia rurală sau de mica boierime îngrijorată de dinamica raporturilor de producție. Dar ceea ce șochează la Ion e *internalizarea* acestei dinamici interimperiale până la naturalizare intraimperială. Cu toate că creolizarea Transilvaniei lui Rebreanu e mult mai puternic vizibilă, tensiunea intraimperială e mult mai dinamică la Nădejde, care e o prozatoare a dinamicilor economice globale. *Ion* apare însă cu aproape două

decenii după *Patimi*, ceea ce ar putea sugera un soi de regresie a reprezentării lumii. Nu este. Responsabilizarea realistă a prozei românești, așa cum au arătat câteva din studiile noastre cantitative recente, nu a însemnat și deschiderea spre lume în universul narativ. Dimpotrivă, *lumea* a fost cucerită în proza modernă prin romanele de subgen²⁸. Modernizarea romanelor realiste românești nu a însemnat „reprezentarea lumii”, ci „integrarea lumii” până la fixarea ei în toate raporturile inegale.

Dar *Patimi*, primul roman feminist din literatura română, este în același timp un roman despre situația capitalismului global. Ar trebui insistat mai des pe teza că modernitatea literară a romanului românesc începe cu reprezentări ale *răspunșurilor* femeilor în fața presiunilor capitaliste, atât la Sofia Nădejde, cât și la Ioan Slavici. Cu toate că Matilda, personajul central din *Patimi* (1903), nu este o reprezentantă a „antreprenoriatului local”, așa cum a fost Mara din romanul lui Ioan Slavici (publicat în foileton în 1894 și în volum în 1906), considerată „prima *businesswoman*”²⁹ din literatura noastră, ea reprezintă, într-un fel, portretul robot al clasei boierești în plină decădere la finalul secolului al XIX-lea. E drept, Nădejde încă nu lucrează cu conștiința narativă a lui Rebreanu,

care poate construi personaje subalterne complexe. Ea analizează țărănimea mai ales în stilul literaturii de secol al XIX-lea, care îi trata *colectiv*, non-individualizant și chiar dezindividualizant. Această *lipsire de voce* a țărănilor e dublată la Nădejde de o stereotipizare a țărânimii drept „gloată” mistică. Modernitatea romanelor ei lasă de dorit exact în punctul în care a lui Rebreanu interesează. Tocmai această mutare a interesului interimperial din fază *exploratorie* în fază *statică* e, cred, cheia de interpretare aici. Ceea ce ne conduce către următoarea concluzie: în timp ce la Sofia Nădejde se manifestă o *interimperialitate exploratorie și dinamică*, la Liviu Rebreanu se poate observa o *interimperialitate statică*. Personajele construite de Nădejde *caută* răspunsuri într-o lume economic instabilă, în timp ce ale lui Rebreanu *știu* răspunsurile însă nu se pot apropia de soluții.

Acknowledgement: This work was supported by a grant of the Romanian Ministry of Education and Research, CNCS - UEFISCDI, project number PN-III-P4-ID-PCE-2020-2690, within PNCDI III.

Note:

1. Vezi Stiliana Milkova, *Elena Ferrante as World Literature* (New York: Bloomsbury, 2021), 2-3.
2. Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* (Ithaca & Londra: Cornell University Press, 2022). Pentru un fragment introductiv în limba română vezi Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, „Creolizarea modernității”. *Transilvania*, nr. 5 (2022): 53-56. Cartea în limba română este în curs de apariție la Editura Idea din Cluj-Napoca. Vezi Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, *Transilvania între imperii. Rebreanu și modernitatea în Ion* (Cluj-Napoca: Idea, în curs de apariție).
3. „I take world literature to encompass all literary works that circulate beyond their culture of origin, either in translation or in their original language (Virgil was long read in Latin in Europe). In its most expansive sense, world literature could include any work that has ever reached beyond its home base, but Guillén’s cautionary focus on actual readers makes good sense: a work only has an effective life as world literature whenever, and wherever, it is actively present within a literary system beyond that of its original culture”. David Damrosch, *What is World Literature?* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2003), 4.
4. În sensul acesta vezi Emily Apter, *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability* (Londra & New York: Verso, 2013).
5. Mircea Martin, Christian Moraru, and Andrei Terian, eds., *Romanian Literature as World Literature* (New York: Bloomsbury, 2018).
6. Sintagma „tipuri de literaturi” denumește fie unități naționale ca în cazul *Romanian Literature as World Literature*, *Brazilian Literature as World Literature*, *Bulgarian Literature as World Literature*, fie conglomerate lingvistice ca în cazul *Francophone Literature as World Literature* sau *Multilingual Literature as World Literature*, fie genuri ca în cazul *Crime Fiction as World literature*, fie autori/autoare, ca în cazul volumului *Elena Ferrante as World Literature*.
7. Aijaz Ahmad, „Jameson’s Rhetoric of Otherness and the «National Allegory»”, *Social Text*, nr. 17 (1987): 4.
8. Vezi o descriere a capitolelor în funcție de metodologia propusă în Snejana Ung, „Rethinking Romanian Literature Collectively: The Inter-imperial Modern Novel”, *Transilvania*, no. 10 (2022): 55-61.
9. Manuela Boatcă, *Laboratoare ale modernității: Europa de Est și America Latină în (co)relație* (Cluj-Napoca: Idea Design & Print, 2019).
10. Alături de articolele cuprinse în volum e vorba mai ales de textele Manuelei Boatcă despre „neoioabăgie” și despre felul în care poate fi conectat arealul Est European la rețele globale. Vezi Manuela Boatcă, „Semiperipheries in the world-system: Reflecting Eastern European and Latin American experiences”, *Journal of World-Systems Research* (2006): 321-346; Manuela Boatcă, „Thinking Europe otherwise: lessons from the Caribbean”, *Current Sociology* 69, nr. 3 (2021): 389-414; vezi și Manuela Boatcă, „Unequal institutions in the longue durée: citizenship through a Southern lens”, *Third World Quarterly* 42, nr. 9 (2021): 1982-2000.

11. Alex Goldiș, „Beyond Nation Building: Literary History as Transnational Geolocation”, în *Romanian Literature as World Literature*, ed. Mircea Martin, Christian, Christian Moraru, Andrei Terian (New York & London: Bloomsbury Academic, 2018), 95-114. Ideea centrală a lui Goldiș se referă la felul în care istoriile literare construiesc „corespondențe structurale” cu nume majore ale literaturilor hegemonice. Teza pleacă de la observațiile lui Andrei Terian, *Critica de export. Teorii, contexte, ideologii* (București: Editura Muzeul Literaturii Române, 2013), unde criticul indică faptul că Marcel Proust sau Charles Baudelaire ar putea fi considerați, din această perspectivă „autori români”. Ideea a fost continuată de autor în Andrei Terian, „Writing Transnational Histories of «National» Literatures: Baudelaire and Proust as Romanian Authors”, în *Translations and Semi-Peripheral Cultures: Worlding the Romanian Novel in the Modern Literary System*, ed. Alex Goldiș, Ștefan Baghiu (Berlin: Peter Lang, 2022), 45-57: „Therefore, Baudelaire and Proust were not only received in Romania as two «great» authors of a foreign literature but they also stirred here a series of profound transformations, triggering the emergence of the concept of «modernism» in this culture and the reconfiguration of the Romanian literary field according to aesthetic and ideological categories such as «traditionalists» vs. «modernists», «ruralists» vs. «urbanists», and «autochthonists» vs. «Westernizers». Baudelaire and Proust were no longer mere *names* in Romanian; they had evolved into *concepts*” (p. 51).
12. Conceptul, deși cu tradiție veche și conceptualizare coerentă încă din secolul al XIX-lea a revenit mai ales odată cu perspectivele critice în discuțiile despre *world literature*. Vezi WReC, *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World Literature* (Liverpool: Liverpool University Press, 2015).
13. Parvulescu, Boatcă, *Creolizing*, 7. Citat din Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System III: The Second Era of Great Expansion of the Capitalist World-Economy, 1730s-1840s* (Berkeley: University of California Press, 2011), 75.
14. Parvulescu, Boatcă, *Creolizing*, 12.
15. Cornel Ban, *Dependență și dezvoltare. Economia politică a capitalismului românesc*, traducere de Ciprian Șiulea (Cluj-Napoca: Tact, 2014).
16. Termenul a fost propus de Margaret Cohen în Margaret Cohen, *The Sentimental Education of the Novel* (Princeton: Princeton University Press, 1999). A fost preluat masiv în studiile care aplică metode de *Distant Reading*, începând cu Franco Moretti, care l-a popularizat în mai ales în articolele Franco Moretti, „Conjectures on World Literature”, *New Left Review*, nr. 1 (2000): 54-68 și Franco Moretti, „The Slaughterhouse of Literature”, *Modern Language Quarterly* 61, nr. 1 (2000): 207-227.
17. Vezi în acest sens cum arată statistic producția de romane scrise de femei în modernitatea românească în Daiana Gârdan, „The Great Female Unread. Romanian Women Novelists in the First Half of the Twentieth Century: A Quantitative Approach”, *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 4, nr. 1 (2018): 109-124. Pentru familiarizarea cu statisticile privind autoarele traduse în spațiul românesc în perioada modernă (mai ales până la 1918) vezi Ștefan Baghiu, „Romancierile: traduceri de romane scrise de femei în cultura română (1841-1918)”, *Transilvania*, nr. 6 (2021): 11-21.
18. Vezi reeditările Sofia Nădejde, *Patimi*, ediția a II-a, prefață de Ștefan Baghiu (București: Publisol, 2021) și Sofia Nădejde, *Părinți și copii*, ediția a II-a, prefață de Ștefan Baghiu (București: Publisol, 2022).
19. Vezi Maria Cernat, „Patimi – un roman despre patimi sociale!”, *Baricada*, 24 aprilie 2021, <https://ro.baricada.org/patimi/>; Alina Purcaru, „Patimile după Sofia Nădejde”, *Observator cultural*, nr. 1066, 18 iunie 2021, <https://www.observatorcultural.ro/articol/patimile-dupa-sofia-nadejde/>.
20. Vezi pentru aceste aspecte Ștefan Baghiu, „Prefață: Patimile și banii” în Sofia Nădejde, *Patimi*, 5-32; Ștefan Baghiu, „Prefață: Parenting” în Sofia Nădejde, *Părinți și copii*, 7-31.
21. Câteva excepții în ceea ce privește eseistica autoarei sunt comparația pe care o face Ramona Mihăilă între Sofia Nădejde și Rosa Mayreder în Ramona Mihăilă, „Domestic Individualism and Public Stage: Rosa Mayreder and Sofia Nădejde”, în *Gender Studies: Woman Inside And Outside The Box*, ed. Ruxandra Teodorescu, Ramona Mihăilă, Onorina Botezat (București: Printech, 2013), 18-29; vezi și introducerea din Sofia Nădejde, *Despre creierul femeii și alți demoni. Antologia textelor publicistice*, volum îngrijit de Maria Cernat și Adina Mocanu (Pitești: Editura Paralela 45, 2019).
22. Cornel Ban, „Inter-imperiality: A Political Economy Reading”, *Transilvania*, nr. 10 (2022): 1-14.
23. Așa cum a arătat recent Marko Juvan, „Aware of their dependence on imperial powers, the protagonists of (semi-)peripheral national movements longed for the international recognition of their nascent collective identity”. Vezi Marko Juvan, *Worlding a Peripheral Literature* (Singapore: Palgrave Macmillan, 2019), 16.
24. Aici devine extrem de utilă explicația amplă a Mariei Chiorean cu privire la „devenirea” interimperială a studiilor postcoloniale și decoloniale: „Thus, inspired by Glissant’s understanding of creolization as a creative force for the future and a form of dialogue, Boatcă and Parvulescu imagine a new approach to the semiperiphery, which combines two disciplines (sociology and literary studies) in order to found a critique of Transylvanian modernity.” Vezi Maria Chiorean, „Adapting to Survive: Postcolonial Studies Today and the Emergence of the Inter-imperial Reading Method”, *Transilvania*, nr. 10 (2022): 1-14.
25. Ediția folosită aici este Liviu Rebreanu, *Ion* (București: Editura Eminescu, 1970).
26. Ediția folosită aici este Nădejde, *Patimi*, 2021.
27. Vezi explicațiile date în Costi Rogozanu, „Rebreanu, creatorul reprezentării literare mic-burgheze a țărănimii”, *Transilvania*, nr. 10 (2022): 40-45. „Cantitativ, avem însă de a face cu un roman perfect împărțit între zugrăvirea lumii țărănești și zugrăvirea claselor imediat superioare, a micii burghezii și, undeva în fundal, a stăpânitorului imperial. E deja o marcă a noii critici,

- post-2010 atenția sporită acordată reparării acestei aberații în receptare. Boatcă și Parvulescu se înscriu în acest curent de recuperare a „celeilalte jumătăți” din Ion”. Vezi în acest sens demonstrația NLP făcută în Vlad Pojoga et al., „The Character Network in Liviu Rebreanu’s Ion: A Quantitative Analysis of Dialogue”, *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, nr. 2 (2020): 23-47. Autorii arată cantitativ cum locurile din care vorbesc personajele și rețelele sunt mult mai bogate pentru clasa de mijloc rurală.
28. Vezi Ștefan Baghiu et al., „Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea”, *Transilvania*, nr. 10 (2020): 1-11. „desfacerea geografică, lărgirea lumii reprezentate în romane, la fel ca în secolul al XIX-lea, este mai ales făcută de literatura necanonică și de genul fiction” (p. 2).
29. Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe: Eseu despre romanul românesc* (București: 1001 Gramar, 1998), 126.

Bibliography:

- Ahmad, Aijaz. “Jameson’s Rhetoric of Otherness and the ‘National Allegory.’” *Social Text*, no. 17 (1987): 4.
- Apter, Emily. *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability*. London & New York: Verso, 2013.
- Baghiu, Ștefan, et al. “Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea” [The Geography of the Romanian Novel (1901-1932): Foreign Countries]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 1-11.
- Baghiu, Ștefan. “Romanierele: traduceri de romane scrise de femei în cultura română (1841-1918)” [The Women Novelists: Translations of Novels Written By Women in Romanian Culture (1841-1918)]. *Transilvania*, no. 6 (2021): 11-21.
- Ban, Cornel. “Inter-imperiality: A Political Economy Reading.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 15-22.
- Ban, Cornel. *Dependență și dezvoltare. Economia politică a capitalismului românesc* [Dependency and Development: The Political Economy of Romanian Capitalism], translated by Ciprian Șiulea. Cluj-Napoca: Tact, 2014.
- Boatcă, Manuela. “Semiperipheries in the World-System: Reflecting Eastern European and Latin American Experiences.” *Journal of World-Systems Research* (2006): 321-346.
- Boatcă, Manuela. “Thinking Europe Otherwise: Lessons from the Caribbean.” *Current Sociology* 69, no. 3 (2021): 389-414.
- Boatcă, Manuela. “Unequal Institutions in the Longue Durée: Citizenship Through a Southern Lens.” *Third World Quarterly* 42, no. 9 (2021): 1982-2000.
- Boatcă, Manuela. *Laboratoare ale modernității: Europa de Est și America Latină în (co)relație* [Laboratories of Modernity: Eastern Europe and Latin America in Correlation]. Cluj-Napoca: Idea Design & Print, 2019.
- Cernat, Maria. “Patimi – un roman despre patimi sociale!” [Patimi – a novel on social passion]. Baricada, April 24, 2021. Online: <https://ro.baricada.org/patimi/>. Accessed September 15, 2022.
- Chiorean, Maria. “Adapting to Survive: Postcolonial Studies Today and the Emergence of the Inter-imperial Reading Method.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 1-14.
- Cohen, Margaret. *The Sentimental Education of the Novel*. Princeton: Princeton University Press, 1999.
- Damrosch, David. *What is World Literature?*. Princeton & Oxford: Princeton University Press, 2003.
- Gârdan, Daiana. “The Great Female Unread. Romanian Women Novelists in the First Half of the Twentieth Century: A Quantitative Approach.” *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 4, no. 1 (2018): 109-124.
- Goldiș, Alex. “Beyond Nation Building: Literary History as Transnational Geolocation.” In *Romanian Literature as World Literature*, edited by Mircea Martin, Christian Moraru, and Andrei Terian, 95-114. New York & London: Bloomsbury Academic, 2018.
- Juvan, Marko. *Worlding a Peripheral Literature*. Singapore: Palgrave Macmillan, 2019.
- Manolescu, Nicolae. *Arca lui Noe: Eseu despre romanul românesc*. Bucharest: 1001 Gramar, 1998.
- Martin, Mircea, Christian Moraru, and Andrei Terian, eds. *Romanian Literature as World Literature*. New York: Bloomsbury, 2018.
- Mihăilă, Ramona. “Domestic Individualism and Public Stage: Rosa Mayreder and Sofia Nădejde.” In *Gender Studies: Woman Inside And Outside The Box*, edited by Ruxandra Teodorescu, Ramona Mihăilă, and Onorina Botezat, 18-29. Bucharest: Printech, 2013.
- Milkova, Stiliană. *Elena Ferrante as World Literature*. New York: Bloomsbury, 2021.
- Moretti, Franco. “Conjectures on World Literature.” *New Left Review*, no. 1 (2000): 54-68.
- Moretti, Franco. “The Slaughterhouse of Literature.” *Modern Language Quarterly* 61, no. 1 (2000): 207-227.
- Nădejde, Sofia. *Despre creierul femeii și alți demoni. Antologia textelor publicistice* [About Women’s Brain and Other Demons: The Anthology of Publicistic Texts], edited by Maria Cernat and Adina Mocanu. Pitești: Editura Paralela 45, 2019.
- Nădejde, Sofia. *Părinți și copii* [Parents and Children], 2nd edition, preface by Ștefan Baghiu. Bucharest: Publisol, 2022.
- Nădejde, Sofia. *Patimi* [Passions], 2nd edition, preface by Ștefan Baghiu. Bucharest: Publisol, 2021.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires*. Ithaca & London: Cornell University Press, 2022.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. *Transilvania între imperii. Rebreanu și modernitatea în Ion*. Cluj-Napoca: Idea, forthcoming.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. “Creolizarea modernității” [Creolizing the Modern]. *Transilvania*, no. 5 (2022): 53-56.

- <https://doi.org/10.51391/trva.2022.05.07>.
- Pojoga, Vlad, et al. "The Character Network in Liviu Rebreanu's *Ion*: A Quantitative Analysis of Dialogue." *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, no. 2 (2020): 23-47.
- Purcaru, Alina. "Patimile după Sofia Nădejde" [*Patimi* after Sofia Nădejde]. *Observator cultural*, no. 1066, June 18, 2021. Online: <https://www.observatorcultural.ro/articol/patimile-dupa-sofia-nadejde/>. Accessed June 15, 2021.
- Rebreanu, Liviu. *Ion*. București: Editura Eminescu, 1970.
- Rogozanu, Costi. "Rebreanu, creatorul reprezentării literare mic-burgeze a țărănimii." *Transilvania*, no. 10 (2022): 40-45.
- Terian, Andrei. "Writing Transnational Histories of 'National' Literatures: Baudelaire and Proust as Romanian Authors." In *Translations and Semi-Peripheral Cultures: Worlding the Romanian Novel in the Modern Literary System*, edited by Alex Goldiș and Ștefan Baghiu, 45-57. Berlin: Peter Lang, 2022.
- Terian, Andrei. *Critica de export. Teorii, contexte, ideologii* [Export Criticism: Theories, Contexts, Ideologies]. Bucharest: Editura Muzeul Literaturii Române, 2013.
- Ung, Snejana. "Rethinking Romanian Literature Collectively: The Inter-imperial Modern Novel." *Transilvania*, no. 10 (2022): 55-61.
- Wallerstein, Immanuel. *The Modern World-System III: The Second Era of Great Expansion of the Capitalist World-Economy, 1730s-1840s*. Berkeley: University of California Press, 2011.
- WReC. *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World Literature*. Liverpool: Liverpool University Press, 2015.

RETHINKING ROMANIAN LITERATURE COLLECTIVELY: THE INTER-IMPERIAL MODERN NOVEL

Snejana UNG

Lucian Blaga University of Sibiu
E-mail: snejana.ung@ulbsibiu.ro

RETHINKING ROMANIAN LITERATURE COLLECTIVELY: THE INTER-IMPERIAL MODERN NOVEL

Abstract: The present essay aims at discussing the recent volume *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* (2022) by Anca Parvulescu and Manuela Boatcă as a significant contribution to the recent attempts at rethinking Romanian literature. In this regard, the examination of the volume is constantly reckoned in dialogue with some of the previously undertaken projects. The dialogic approach highlights two significant aspects, related to both the volume and the context in which it is received. On the one hand, it shows that the theoretical and methodological framework deployed in the volume can constitute the ground for future studies. On the other hand, it draws attention to the fact the rethinking of Romanian literature has been a collective and gradual endeavor.

Keywords: inter-imperiality, Transylvania, modern/ modernity, world literature, Romanian literature.

Citation suggestion: Ung, Snejana. "Rethinking Romanian Literature Collectively: The Inter-imperial Modern Novel." *Transilvania*, no. 10 (2022): 55-61.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.10.07>.

There is no longer any doubt that Romanian literature is a literature of the world. Recently, considerable scholarly efforts have been pursued to show this: the special issue of *Journal of World Literature* on "Romanian Literature in Today's World," edited by Delia Ungureanu and Thomas Pavel (2018), *Romanian Literature as World Literature* (2018), *Ruralism and Literature in Romania* (2019), *Beyond the Iron Curtain: Revisiting the Literary System of Communist Romania* (2021), *Theory in the 'Post' Era* (2022), or *Translations and Semi-Peripheral Cultures* (2022).¹ Alongside those English language volumes, one could think of other local works that reframe Romanian literature in a transnational context, especially the recent collective work coordinated by Adriana Babeți, *Dictionarul romanului central-european din secolul XX* [The Dictionary of the Central European Novel in the 20th Century].² These efforts presuppose not only a process of remapping this literature but also of rethinking it anew. Using a wide range of methodological tools (world-system analysis, polysystem theory, distant reading, etc.), recent studies lay out the fact that Romanian literature is itself

part of a world-system and that it represents this system at the textual level. In this context, the recent publication of the volume *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* (2022)³ by Anca Parvulescu and Manuela Boatcă is unmistakably an event that sheds new light on reading semiperipheral literatures. In what follows, I consider their work in dialogue with some of the previously undertaken attempts, highlighting both the junctures and disjunctures between them.

The volume's introduction begins with the image of Xenia, the daughter of Ion Boldijer, who was the model for the main character in Liviu Rebreanu's *Ion* (1920). She is holding the novel in her hand, but she has never read it. Her main concern is related to the land problem in Transylvania. Later on, we find out that this novel is the only literary work scrutinized in the volume. This thorough analysis regards both the textual and contextual level. More specifically, "this perceived tragedy against the history of land in Transylvania and the economic, political, religious and cultural struggles that have marked it"⁴ are constantly put in dialogue

with the novel. But the relationality does not stop here. The various struggles are further “position[ed] within a global inter-imperial predicament whose entanglements have shaped our understanding of modernity, rurality, migration, and patterns of racialized and gendered inequality.”⁵ The seven chapters explore at length all these issues: the land question, the racialization of the Jewish and Roma populations, the capitalist integration, the gendered violence, women’s education, and the ethnicization of religion.

The first observation concerns the units of analysis: a novel and a region. A few remarks are needed here. The authors do not choose just any novel but the first modern Romanian novel. The action of the novel is set in Transylvania at the turn of the twentieth century and Rebreanu began writing the novel in 1913, when he was not yet living in Bucharest. At that time, Transylvania belonged to the Hungarian side of the Austro-Hungarian Empire. The uncritical reading⁶ of Rebreanu’s *Ion* as a Romanian novel is therefore challenged in this volume. By focusing on Transylvania and its shifting inter-imperial as well as semiperipheral position, Parvulescu and Boatcă move beyond country comparisons. The concept of inter-imperiality – which is central to the volume – points out to the contradictions inherent in a national-oriented approach. As for Doyle, for Parvulescu and Boatcă, Transylvania’s inter-imperial position is “a condition of aesthetic production and an object of literary representation.”⁷ But unlike Doyle, who proposes a “Dimock’s model” of inter-imperiality, the two authors offer a “Wallerstein” model, as shown by Bâlici in his contribution to this issue.⁸ Although related or (co) related – to use Boatcă’s term – with Romania’s inter-imperial history as well as with the colonial or inter-imperial histories in other parts of the world,⁹ the social, political, economic and cultural struggles depicted in the novel have particularities and hierarchies specific to a geohistorical context. Thus, the Romanian origin of the novel is questioned.

The second observation refers to the conceptual framework. Each concept is understood critically and relationally, modernity and modernism included.¹⁰ I would like to return to *Ion*, which is considered to be the first modern Romanian novel. The novel’s literary modernity has been a pivotal topic in critical studies since its publication. In the interwar period, critics praised the novel for its modernist literary techniques, and sought to set aside rurality in an attempt to point to the synchronicity of Romanian literature with European literature. Drawing on recent works in the field of modernist studies, Parvulescu and Boatcă understand the modernism at work in Rebreanu’s novel as one among many other modernisms of the modern world-system. Moreover, the inter-imperial framework sheds light on a multiplicity of hierarchies, leading the authors to abandon concepts such as *hybridity* in favor of

creolization, which accounts for the existence of unequal elements.¹¹

However, we should not forget the entire project of the present volume which is, as the authors put it, “to creolize the modern in both modernism and the modern world-system.”¹² This statement calls for a brief discussion about the methodology. Several methodological and theoretical frameworks are employed in this volume: Latin American literature on decoloniality, world-systems analysis, inter-imperiality, world literature, and world history. The great relevance of these methodological lenses lies in the way they are employed – i.e., to analyze Transylvania’s inter-imperial predicament and to read *Ion* as both a product and an object of literary representation. By focusing on only one region and one work, the authors successfully achieve their goal: to develop the exemplarity of a region and, I would add, a work as a method. The influence of such a rereading can be traced to some of the authors’ earlier articles, now included in the volume. For instance, Parvulescu and Boatcă’s scholarly work on Transylvania’s inter-imperiality constitutes the starting point for Ovio Olaru’s article “From Capitalist Aspirations to the National Project. The Inter-imperial Transylvanian Compromise,”¹³ in which he aims to read two novelistic productions as stages of imperial collapse.

Nevertheless, the use of inter-imperial method brings forth several questions: how can we read larger geohistorical and literary units using this methodological lens? What happens when the unit of analysis is not reduced to a single geohistorical area but encompasses multiple regions with different inter-imperial legacies? In what follows, I attempt to answer these questions by 1) placing this scholarly work in dialogue with other projects and 2) using the coauthorship of the volume to offer a possible solution to the above challenge.

What we can notice in seminal research works such as the collective volumes *Romanian Literature as World Literature* (2018) and *Ruralism and Literature in Romania* (2019) as well as the thematic issue “Romanian Literature in Today’s World” of *Journal of World Literature* (2018), is the persistence of the national label. Of course, “the national” itself is revalued here. The articles move beyond methodological nationalism by understanding Romanian literature as a literature in and of the world. One way they do this is by foregrounding a reading of “its object’s [Romanian literature] worldedness, its intersectional position in the network-world.”¹⁴ Another way is by choosing to “examine the tensions of cultural exchange in Romanian literature during the past three decades from a sociological perspective”¹⁵. Their endeavor is complex and diverse, which means, among other things, that the articles focus either on various geographical configurations and temporalities or on contemporary literature¹⁶. While geohistorical diversity requires a common denominator, contemporary

literature is produced in a unified Romania. In the context of the previously mentioned scholarly works, Parvulescu and Boatcă's volume therefore foregrounds a more denationalized reading of literature.

It is no exaggeration to say that the volume's greatest merits lie in its coauthorship. Unlike works that usually bring together authors from the same or similar sub-fields, *Creolizing the Modern* (2022) is written by a literary critic and a sociologist. The novelty and particular relevance of the volume reside in its interdisciplinarity but this statement needs further explanation. As the authors argue, the main problem today is not overcoming the divide between hard and soft sciences but between the social sciences and the humanities: "Social scientists tend to be skeptical of the idea that the world is a flow of information and culture. Humanists, in contrast, are skeptical of the oneness of the world-system, which they see as being tainted by Eurocentrism."¹⁷ Warwick Research Collective and Doyle's work are the two attempts at dialogue mentioned by Parvulescu and Boatcă. It is not by chance that I insist on pointing out these two attempts. The great influence and visibility of distant reading in Romanian literary scholarship¹⁸ has been followed recently by scholarly works that take up the research undergone by Warwick Research Collective. I refer here to Mihnea Bălici's article "World-Literature and the Bessarabian Literary System. Combined and Uneven Development in the Semiperiphery,"¹⁹ in which the object of analysis is represented by the interperipheral relations between two unequal Romanian-language literary systems. In the light of the method proposed by Parvulescu and Boatcă, I would like to add that the unevenness between these two systems may raise the question of how the inter-imperial legacies of these two regions contributed to the shaping of the hierarchical relation.

The impact of distant reading should not be neglected. The use of computational methods to investigate Romanian literature has more in common with this volume than it might seem at a first glance. The main similarity lies in the digital corpus, which privileges the novel. The focus on the novel as a genre is not accidental. As Emanuel Modoc explains, it stems from the fact that this genre is relevant not only for the development of Romanian literary modernity but also for the broader, socio-cultural sphere.²⁰ I will give just one example in this regard. In the article "Precaritate și cosmopolitism în romanul românesc (1845-1947): Muncă, hrană, sănătate, îmbrăcăminte, mondenitate" [Precarity and Cosmopolitanism in the Romanian Novel (1845-1947): Work, Food, Health, Clothing, Fashion], Rădescu et al. depart from the archive *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1933-1947* [The Digital Museum of the Romanian Novel: 1933-1947] and address the social aspects of daily life as represented in the novelistic production. Throughout the article they offer an intersectional analysis of all

these aspects (i.e., they understand the differences in terms of class, gender, race/ethnicity). Their premise is that although not all the novels may be images of a combined and uneven reality – which translates here into a cosmopolitan literary modernization in a poor space –, most of them do in fact bear witness of the ideological struggles of the time.²¹ The reference to Warwick Research Collective work is, of course, obvious. But there is also another important observation. Simply put, the main difference between the volume and this article lies in the works selected: the canon vs. "the great unread." While the former focuses on the first modern novel, the latter draws examples from non-canonical novels. I would like to think of these two projects as complementary, in the sense that if the volume offers an updated *rereading* of a canonical novel, the article dwells into an updated *reading* of the unread novelistic production.

As for the interdisciplinary approach conducted by a literary critic and a sociologist, we can note that it manages to additionally highlight the inaccuracies between Transylvania's inter-imperiality at the turn of the century and its representation in *Ion*. The reading of the novel is, to say the least, thorough and critical at the same time. For instance, Parvulescu and Boatcă argue that the lack of institutional education for the female characters is an authorial choice, a choice that, as the authors go on to show, contrasts with educational opportunities available to women in Transylvania at that time.

I have shown so far that there have been several complementary works that set out to reread Romanian literature and that the greatest merits of *Creolizing the Modern* rests in its coauthorship. In my view, any attempt to read Romanian literature inter- and trans-imperially should start from such a collaborative work. Following Parvulescu and Boatcă, I would say that once the boundaries between hard and soft sciences have been overcome in Romanian literary scholarship as well, it is time now for the social sciences and humanities to contribute further and actively to our understanding of what Romanian literature is. Thus, an inter-imperial reading of a larger area and corpus of texts is a collaborative effort, where collaborative stands for both collective and interdisciplinary.

In addition to their methodological and collaborative relevance, the seven chapters shed new light on Transylvania's inter-imperial entanglements and their representation in the first modern Romanian novel. All seven chapters offer a multilayered reading of Rebreanu's novel. Although each of the chapters focuses on a specific issue, there are many crisscrosses between them. In other words, what seems to be a detail (or additional information) in one chapter is brought to the forefront in another. In what follows, I will provide a brief description of each chapter of the volume.

Chapter 1 deals in detail with the land question. Ion's determination to own land is inscribed within the history of landownership in Transylvania and in the inter-imperial background. As a member of a class of Transylvanian Romanian peasants who had been constantly deprived of land, Ion's desire to own it is prompted not only by his poverty but also by his position in the social hierarchy of the village. His pathological desire drives him to pursue this conquest at any costs. Thus, through marriage, Ion acquires the overly cherished land and along with it a higher social status. Ownership, however, the authors emphasize, has a dual form in the novel. In addition to this individual ownership, the chapter also explores the subplot concerned with the collective use of the commons, a subplot that is "crucial to an understanding of the land problem, since the balance between agrarian land and the commons is tilted toward the latter in Transylvania."²² The last significant issue tackled in this first chapter is rurality. The authors draw on world-systems analysis and decoloniality, to consider Ion's desire for and in relationship to Transylvanian land within the larger framework of the world-system.

Chapter 2 addresses the issue of Transylvania's economic integration into the modern world-system. Parvulescu and Boatcă argue that, despite appearances, the agrarian economy at the beginning of the twentieth century, when the action of the novel is set, is fully integrated in the capitalist world-economy. Yet for this region, situated at the crossroads of several imperial formations, integration meant peripheralization, a process uncovered through four modalities of integration (trade, finance, bureaucracy and mobility of goods, people and information). Their argument is once again predicated on the notion of inter-imperiality, which "highlights that the agent of capitalist integration is not some generic state but a series of imperial and state formations, alongside a variety of other heterogenous actors."²³ In this inter-imperial milieu, antisemitism is enlisted as a form of resistance to capitalist integration-as-peripheralization. On the literary side, the authors unravel the racialized terms under which Avrum, the Jewish pub owner, is represented in Rebreanu's novel.

Racialization is revisited in the third chapter, which focuses on *the longue durée* of enslavement and how its remnants are visible in the case of the unpaid labor of Roma musicians in the opening scene of Rebreanu's *Ion*. The racialization of this marginalized people is positioned within Transylvania's inter-imperiality, thus pointing to the social stratification of the multiple ethnic groups in the region. The scene can be easily overlooked, even though a lot of significance lies in its very minorness: "This scene constitutes a minor plot involving three minor characters, but we argue that it is crucial to the construction of the novel's narrative arc and, more broadly, to a particular configuration of Transylvanian Romanian nationalism in an inter-

imperial framework."²⁴ The presumed superiority of the Romanian peasants that is deployed throughout the novel is predicated on their whiteness, which in turn is underscored by a constant racialization of the internal Other (i.e., the Roma). Viewed through this lens, the anti-imperial nationalism of the Transylvanian Romanians also reveals a racist component.

Chapter 4 relates the polyglottism of the comparative literature journal *Acta Comparationis Litterarum Universarum (ACLU)*, edited by Sámuel Brassai and Hugó Meltzl, with the interglottism in Rebreanu's novel. As throughout this volume, Parvulescu and Boatcă do not take any idea for granted. The notion of inter-imperiality underpins all the interrogations addressed in the chapter. First, *ACLU* is constantly referred to as one origin story of comparative literature.²⁵ Second, the publication of *ACLU* (from 1877 to 1888) is analyzed in the context of Transylvania's inter-imperiality. Parvulescu and Boatcă go beyond the presumed idea of multilingualism in the region and show that the linguistic hierarchies point instead to interglottism. The need for a concept – other than polyglottism, which implies the equality of the languages spoken in the region – stems from the acknowledgement that these languages are in fact hierarchically distributed. Third, this contextual – and, more importantly, inter-imperial positioning – underscores the fact that Meltzl's polyglottism depends on the political and linguistic hierarchies and hence it is inter-imperial and interglot. Fourth, they refer to the linguistic entanglements in Rebreanu's *Ion* as interglottism, an assumption that emerges from a close reading of the novel which shows that "unlike a polycentric mix of multiple but equal languages, the polyglottism at work in text mirrors inter-imperial conflicts, inequalities, and hierarchies."²⁶

Chapter 5 links the struggle over land with the gender power dynamics. Besides the analysis of the dowry plot as a gendered transaction, Parvulescu and Boatcă offer an intersectional account of gender dynamics: gendered violence (which takes multiple forms, from domestic to sexual) is discussed in relation to inter-imperial nationalisms, religion, and class. Moreover, the discussion is positioned within a global framework and a literary tradition. The portrayal of Ana, a peasant woman and the main female character in Rebreanu's novel, is set against the emancipatory movements that occurred in Europe at the turn of the century. As the authors put it, "the portrait of the novel's main female character constitutes a symptom of an inter-imperial predicament that sidelines projects of gender emancipation in the service of prioritizing anti-imperial struggles."²⁷ Starting from this statement, I want to emphasize that the sidelining of gender emancipation is explored in a similar vein in Chapter 6. On the one hand, the feminist inclinations that make Laura – a lower-middle class female character in Rebreanu's novel – resemble with the figure of the

New Woman are only transitory. They are rejected by the mature Laura who becomes a mother and supports her husband in the nationalist cause, which is a particular nationalism (i.e., Romanian). On the other hand, women's education, the issue at stake in this chapter, is approached not only literary but also contextually. The authors shed light on the connection between three competing women's nationalist movements in the inter-imperial Transylvania. Before moving on to the final chapter, I want to mention that Parvulescu and Boatcă's reading of the novel is encountered with postcolonial feminism.²⁸ Drawing on this scholarly literature, they argue that nationalist feminist movements emerged in colonial and semicolonial situations as well as in inter-imperial regions, such as Transylvania. From another study, one in which larger units of analysis are used (Romania and Romanian literature), we can learn that Romanian feminist movements from the first half of the twentieth century adhered to the Anglo-American feminism while in the terrain of literary import French was still predominant.²⁹ What I want to point out is that seeing together all these findings – the structural similarities between postcolonial and Transylvanian feminist movements, the influence of Anglo-American feminism and the French literary import – help us acknowledge the complex relationship of Romanian culture and society with the world. At the same time, it offers a bird's-eye-view of the challenges that an inter-imperial approach would pose when applied to larger units of analysis.

The final chapter of the volume complements the preceding ones. More specifically, it follows closely the ways in which religion played a role in all the issues previously discussed, from the land problem to the gender dynamics. But religion is not only the common component that brings together the well-rounded analysis of Transylvania's inter-imperiality and its representation in Rebreanu's novel. It also undergirds the main project of the volume (i.e., to creolize the modern). The inter-imperial framework and the anti-imperial nationalisms that it engenders contribute

to the ethnicization of religion, which in turn serves the national cause and is involved in the practices of othering. In other words, Parvulescu and Boatcă argue that the intertwining of religion and inter-imperiality translates into the creolization of the modern.

In a 2015 article, Andrei Terian argued that “in order to become a literature *for* the world, Romanian literature should first learn to see itself as a literature *of* the world.”³⁰ I began this essay by stating that much has been done in this regard in recent years. This task has been accomplished gradually and differently, as I tried to show in the previous pages. It moved from an intersectional reading of Romanian literature, one that employs a revised understanding of the national literature by acknowledging the cultural interferences that shape it to a deployment of the sociology of literature. Along the way, it incorporated new methods and approaches, among which distant reading stands out. In my view, it is in this context and in dialogue with these research works that Anca Parvulescu and Manuela Boatcă's volume, *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* (2022), should be received and discussed by literary scholars. Two concluding remarks can be foregrounded. The first one refers to the volume's key position in the archive of works that aim at rethinking Romanian literature. Besides the junctures with previous works, this volume proposes a new way of approaching literature. I reckon the method proposed by the two authors as overly significant in discussing for instance the literary (and, by extension, cultural) production in regions which now belong to different states but that once belonged to the same imperial formation(s). However, given the fact that in this volume the inter-imperial method is deployed on a single region and a single text, it becomes necessary to interrogate its effectiveness when dealing with larger units of analysis and temporalities. The second remark refers to the collaborative work. Parvulescu and Boatcă's volume teaches us how to work across disciplines. In this way, they enrich our understanding of collaboration and the way it can be used in what already is a collective attempt to rethink Romanian literature.

Notes:

1. See Mircea Martin, Christian Moraru, and Andrei Terian, eds., *Romanian Literature as World Literature* (New York: Bloomsbury, 2018); Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, and Maria Sass, eds., *Ruralism and Literature in Romania* (Berlin: Peter Lang, 2019); Ștefan Baghiu, Ovio Olaru, and Andrei Terian, eds., *Beyond the Iron Curtain: Revisiting the Literary System of Communist Romania* (Berlin: Peter Lang, 2021); Alexandru Matei, Christian Moraru, and Andrei Terian, eds., *Theory in the 'Post' Era: A Vocabulary for the 21st-Century Conceptual Commons* (New York: Bloomsbury, 2022); Alex Goldiș and Ștefan Baghiu, eds., *Translations and Semi-Peripheral Literatures: Worlding the Romanian Novel in the Modern Literary System* (Berlin: Peter Lang, 2022).
2. Adriana Babeți, ed., *Dicționarul romanului central-european din secolul XX* (Iași: Polirom, 2022).
3. Anca Parvulescu and Manuela Boatcă, *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* (Ithaca and London: Cornell University Press, 2022).
4. Parvulescu and Boatcă, *Creolizing the Modern*, 2.
5. *Ibid.*

6. This uncritical reading needs to be understood contextually. The nation and the national literature respectively have constituted the basic units of analysis for a long time. To put it differently, in the first half of the twentieth century – when the novel was published – literary historiography served the national project. For an account of the role played by the literary historiography in the nation-building, see, for instance, Alex Goldiș, “Beyond Nation Building: Literary History as Transnational Geolocation”, in *Romanian Literature as World Literature*, ed. Mircea Martin, Christian, Christian Moraru, and Andrei Terian (New York & London: Bloomsbury Academic, 2018), 95–114.
7. Laura Doyle quoted in Parvulescu and Boatcă, *Creolizing the Modern*, 11.
8. See Mihnea Bălici, “Conceptul de inter-imperialitate în periferie: Modelul Wallerstein și cazul romanului *Adam și Eva* de Liviu Rebreanu,” *Transilvania*, no. 10 (2022): 70–77.
9. See Manuela Boatcă, *Laboratoare ale modernității: Europa de Est și America Latină în (co)relație* (Cluj-Napoca: Idea Design & Print, 2019). I refer to the Romanian edition because on the one hand, it includes a series of articles (published also in English) that tackle this idea and on the other hand, because the very concept of (co)relation is made explicit in the title of the volume.
10. On the need to rethink modernity, see also Manuela Boatcă, “The Eastern Margins of the Empire: Coloniality in the 19th century Romania,” *Cultural Studies* 21, no. 2–3 (2007): 368–384.
11. Closer to the understanding of WReC, *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World Literature* (Liverpool: Liverpool University Press, 2015).
12. Parvulescu and Boatcă, *Creolizing the Modern*, 13.
13. See Ovio Olaru, “From Capitalist Aspirations to the National Project: The Inter-imperial Transylvanian Compromise,” *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 8, no. 1 (2022): 137–150. The two articles by Parvulescu and Boatcă that constitute the starting point are mentioned in the very beginning of Olaru’s essay.
14. Christian Moraru and Andrei Terian, “Introduction: The Worlds of Romanian Literature and the Geopolitics of Reading,” in *Romanian Literature as World Literature*, 3.
15. Delia Ungureanu and Thomas Pavel, “Romanian Literature in Today’s World: Introduction,” *Journal of World Literature*, no. 3 (2018): 4.
16. In comparison to the issue of *Journal of World Literature*, the collective volumes *Romanian Literature as World Literature* and *Ruralism and Literature in Romania* consist of essays that tackle various periods of Romanian literature.
17. Parvulescu and Boatcă, *Creolizing*, 16.
18. On a brief survey of distant reading in Romanian literary studies, see Emanuel Modoc, “The Digital Curation of the Romanian Interwar Novel (1920–1940),” *Metacritic Journal of Comparative Studies and Theory* 4, no. 1 (2018): 126–136.
19. See Mihnea Bălici, “World-Literature and the Bessarabian Literary System. Combined and Uneven Development in the Semiperiphery,” *Metacritic Journal* 8, no. 1 (2022): 84–104.
20. See Modoc, *The Digital Curation*, 127.
21. Cătălina Rădescu et al. “Precaritate și cosmopolitism în romanul românesc (1845–1947): Muncă, hrană, sănătate, îmbrăcăminte, mondenitate [Precarity and Cosmopolitanism in the Romanian Novel (1845–1947): Work, Food, Health, Clothing, Fashion],” *Transilvania*, no. 9 (2021): 2. The aforementioned archive *Muzeul Digital* [The Digital Museum] constitutes the starting point for a multilayered distant reading of modern Romanian literature. The issues of *Transilvania* dedicated to the three archives of the Romanian novel consist of three series of articles that discuss the representation of a variety of issues – from internal geography and temporality to identity diversity, education, living and space – in the Romanian novelistic production.
22. Parvulescu and Boatcă, *Creolizing the Modern*, 40. For a detailed analysis of the “national plot” in rural fiction also see Cosmin Borza, Daiana Gârdan, and Emanuel Modoc, “The Peasant and the Nation Plot: A Distant Reading of the Romanian Rural Novel from the First Half of the Twentieth Century,” *Rural History* (2022): 1–17.
23. Parvulescu and Boatcă, *Creolizing the Modern*, 50.
24. *Ibid.* See also page 85: “Embedded in the narrative as minor details but echoing this historical background, the scenes that spotlight Romani characters in Rebreanu’s novel (village dance, middle-class ball, marriage, church inauguration) provide a much-neglected but consequential arc for a narrative concerned with the staging of freedom.”
25. On an alternative origin story of comparative literature, see Anca Parvulescu, “Istanbul, Capital of Comparative Literature,” *MLN* 135, no. 5 (2020): 1232–1257. Parvulescu discusses about the birth of the Comparative Literature in 1930’s Istanbul using Doyle’s inter-imperial framework of reference. This approach leads her to ask important questions regarding the emergence of the discipline not in any city, but “in a post-imperial city, suffused with end-of-empire melancholy” (1233). See also Levente T. Szabó, “International Exhibitions, Literary Capitalism, and the Emergence of Comparative Literature,” *Journal of World Literature* 7, no. 3 (2022): 332–347. Levente T. Szabó, “Negotiating the Borders of Hungarian National Literature The Beginnings of the Acta Comparationis Litterarum Universarum and the Rise of Hungarian Studies (Hungarologie),” *Transylvanian Review* 22 (2013): 47–61.
26. Parvulescu and Boatcă, *Creolizing the Modern*, 92–3.
27. Parvulescu and Boatcă, *Creolizing the Modern*, 115.
28. A detailed analysis on the connections between postcolonial theory and the inter-imperial methodology can be found in Maria Chiorean, “Adapting to Survive: Postcolonial Studies Today and the Emergence of the Inter-imperial Reading Method,” *Transilvania*, no. 10 (2022): 1–14. For a detailed analysis of Rebreanu’s novel in contrast to the “first feminist Romanian novel,” Sofia Nădejde’s 1903 *Patimi* [Passions], see Ștefan Baghiu, “Liviu Rebreanu și Sofia Nădejde ca *world literature*: geopolitică,

- interimperialitate și descoperirea lumii în romanul modern,” *Transilvania*, no. 10 (2022): 46–54.
29. Daiana Gârdan, “The Great (Female) Unread. Romanian Women Novelists in the First Half of the Twentieth Century,” *Metacritic Journal* 4, no. 1 (2018): 14, <https://doi.org/10.24193/mjcst.2018.5.07>.
30. Andrei Terian, “Romanian literature for the world: a matter of property,” *World Literary Studies* 2.7 (2015): 11.

Bibliography:

- Baghiu, Ștefan, Ovio Olaru, and Andrei Terian, eds. *Beyond the Iron Curtain: Revisiting the Literary System of Communist Romania*. Berlin: Peter Lang, 2021.
- Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, and Maria Sass, eds. *Ruralism and Literature in Romania*. Berlin: Peter Lang, 2019.
- Baghiu, Ștefan. “Liviu Rebreanu și Sofia Nădejde ca *world literature*: geopolitică, interimperialitate și descoperirea lumii în romanul modern” [Liviu Rebreanu and Sofia Nădejde as *World Literature*: Geopolitics, Inter-imperiality, and the Discovery of the World in the Modern Novel]. *Transilvania*, no. 10 (2022): 46–54.
- Bălăci, Mihnea. “Conceptul de inter-imperialitate în periferie: Modelul Wallerstein și cazul romanului *Adam și Eva* de Liviu Rebreanu” [The Concept of Inter-imperiality in the Periphery: The Wallerstein Model and the Case of the Novel *Adam și Eva* by Liviu Rebreanu]. *Transilvania*, no. 10 (2022): 70–77.
- Bălăci, Mihnea. “World-Literature and the Bessarabian Literary System: Combined and Uneven Development in the Semiperiphery.” *Metacritic Journal* 8, no. 1 (2022): 84–104.
- Boacă, Manuela. “The Eastern Margins of the Empire: Coloniality in the 19th century Romania.” *Cultural Studies* 21, no. 2–3 (2007): 368–384.
- Boacă, Manuela. *Laboratoare ale modernității: Europa de Est și America Latină în (co)relație* [Laboratories of Modernity: Eastern Europe and Latin America in (Co)Relation]. Cluj-Napoca: Idea Design & Print, 2019.
- Borza, Cosmin, Daiana Gârdan, and Emanuel Modoc. “The Peasant and the Nation Plot: A Distant Reading of the Romanian Rural Novel from the First Half of the Twentieth Century.” *Rural History* (2022): 1–17. <https://doi.org/10.1017/S0956793322000140>.
- Chiorean, Maria. “Adapting to Survive: Postcolonial Studies Today and the Emergence of the Inter-imperial Reading Method.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 1–14.
- Gârdan, Daiana. “The Great (Female) Unread: Romanian Women Novelists in the First Half of the Twentieth Century.” *Metacritic Journal* 4, no. 1 (2018): 109–124. <https://doi.org/10.24193/mjcst.2018.5.07>.
- Goldiș, Alex, and Ștefan Baghiu, eds. *Translations and Semi-Peripheral Literatures: Worlding the Romanian Novel in the Modern Literary System*. Berlin: Peter Lang, 2022.
- Goldiș, Alex. “Beyond Nation Building: Literary History as Transnational Geolocation.” In *Romanian Literature as World Literature*, edited by Mircea Martin, Christian Moraru, and Andrei Terian, 95–113. New York: Bloomsbury, 2018.
- Martin, Mircea, Christian Moraru, and Andrei Terian, eds. *Romanian Literature as World Literature*. New York: Bloomsbury, 2018.
- Matei, Alexandru, Christian Moraru, and Andrei Terian, eds. *Theory in the 'Post' Era: A Vocabulary for the 21st-Century Conceptual Commons*. New York: Bloomsbury, 2022.
- Modoc, Emanuel. “The Digital Curation of the Romanian Interwar Novel (1920–1940).” *Metacritic Journal of Comparative Studies and Theory* 4, no. 1 (2018): 126–136. <https://doi.org/10.24193/mjcst.2022.13.07>.
- Moraru, Christian and Terian, Andrei. “Introduction: The Worlds of Romanian Literature and the Geopolitics of Reading.” In *Romanian Literature as World Literature*, edited by Mircea Martin, Christian Moraru, and Andrei Terian, 1–32. New York: Bloomsbury, 2018.
- Niblett, Michael. “‘The vision of these monstrous deformities’: Rurality, Peripheral Capitalism, and Narrative Voice in Brazilian Fiction.” *Transilvania*, no. 5 (2022): 57–64. <https://doi.org/10.51391/trva.2022.05.08>.
- Olaru, Ovio. “From Capitalist Aspirations to the National Project: The Inter-imperial Transylvanian Compromise.” *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 8, no. 1 (2022): 137–150. <https://doi.org/10.24193/mjcst.2022.13.08>.
- Parvulescu, Anca and Boacă, Manuela. *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires*. Ithaca and London: Cornell University Press, 2022.
- Parvulescu, Anca. “Istanbul, Capital of Comparative Literature.” *MLN* 135, no. 5 (2020): 1232–1257.
- Rădescu, Cătălina et al. “Precaritate și cosmopolitism în romanul românesc (1845–1947): Muncă, hrană, sănătate, îmbrăcăminte, mondenitate [Precarity and Cosmopolitanism in the Romanian Novel (1845–1947): Work, Food, Health, Clothing, Fashion].” *Transilvania*, no. 9 (2021): 63–74. <https://doi.org/10.51391/trva.2021.09.08>.
- Szabó, Levente T. “International Exhibitions, Literary Capitalism, and the Emergence of Comparative Literature.” *Journal of World Literature* 7, no. 3 (2022): 332–347.
- Szabó, Levente T. “Negotiating the Borders of Hungarian National Literature The Beginnings of the Acta Comparationis Litterarum Universarum and the Rise of Hungarian Studies (Hungarologie).” *Transylvanian Review* 22 (2013): 47–61.
- Terian, Andrei. “Romanian literature for the world: a matter of property.” *World Literary Studies*, no. 2, vol. 7 (2015): 3–14.
- Ungureanu, Delia and Pavel, Thomas. “Romanian Literature in Today’s World: Introduction.” *Journal of World Literature*, no. 3 (2018): 1–9. WReC. *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World Literature*. Liverpool: Liverpool University Press, 2015.

MODERN/COLONIAL PERSPECTIVE, SELF-IDENTITY, AND COUNTER- MAPPING IN SLAVICI'S FICTION

Alina BAKO

Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts
E-mail: alina.bako@ulbsibiu.ro

MODERN/COLONIAL PERSPECTIVE, SELF-IDENTITY, AND COUNTER-MAPPING IN SLAVICI'S FICTION

Abstract: The present study addresses a set of key questions arising from the direct observation of the relationship between literature and knowledge, considering that the Transylvanian space that generated Romanian literature may be ascribed to the wider context of the modern/colonial world system. The present discussion focuses on the analysis of two of Slavici's less-known novels, and identifies within the narration hypostases of colonial discourse, the roots of modernity reflected by social evolution, aspects regarding work relations and the circuits of raw materials in Transylvania and the Principalities in the second half of the nineteenth century.

Keywords: Romanian novel, Slavici, inter-imperiality, colonial, knowledge, counter-mapping.

Citation suggestion: Bako, Alina. "Modern/Colonial Perspective, Self-Identity, and Counter-Mapping in Slavici's Fiction." *Transilvania*, no. 10 (2022): 62-69.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.10.08>.

The question we ask ourselves in today's scientific context is whether literature, from the perspective of new directions of analysis in various fields and ideological changes, can be a source of knowledge, having as a starting point the dialog with other sciences. The question is all the more important as studies emerge that find in literature clues for discussions about already established social theories, historical, sociological, and psychological explanations. It cannot be overlooked that starting from the analysis of Romanian novels, sociologists demonstrate that regions such as Transylvania had overcome their "feudal status" as Eastern European economy had been widely described (furthermore, the study¹ also mentions sources which take up this position, speaking about feudalism well into the 19th century, such as the theories of Katherine Verdery or Iosif Kovács), and embrace the theory of Wallerstein, who, taking into account also the study published as early as 1969 by Romanian sociologist, Henri H. Stahl, in *Les anciennes communautés villageoises roumaines; asservissement et pénétration capitaliste*, where he observes the beginnings of a primitive accumulation of capital in Romanian villages, holds that if the capitalist

pattern appears in the 14th century along with the Venetian presence in Crete, in regions such as Eastern Europe, the 16th century led to the spread of a new type of „social organization,” the capitalist one.² In this sense, the narration of the novel analysed being situated in the 19th century, Boatcă and Pârvolescu hold that Transylvania is “fully—or asymmetrically—integrated into a structurally unequal capitalist world-economy.”³ The perspective seems relevant to us because we can identify two directions of analysis that balance fiction and knowledge: the first of these two perspectives refers to the coagulation of modernity in the South-Eastern European society, its literary reflection, and its integration into what Walter Mignolo referred to as the modern/colonial world system.⁴ The second one focuses on the discussion regarding the observation of the existence of a type of counter-mapping, identifiable also in some of the Romanian novels of the late nineteenth and early twentieth century, the evolution of work relations and conflicts between workers, the circuit of products and raw materials, in the vision of Ioan Slavici's protagonists and the localizing/modernising vantage points advanced by the characters' attitudes in a society

where capitalism was starting to emerge.

Our hypothesis is that if we analyze Slavici's writings from the perspective of the definition of modernity vs. a modern world system, we can prove the existence of nuclei of modernity *avant la lettre*, sustained by the development of society and the observation of the technologization of labor processes, typical of capitalism. Romanian critics consider 1920 as a milestone of the modern Romanian novel (see G. Călinescu, E. Lovinescu, Lucian Raicu, etc.). The year marks the publishing of *Ion* by Liviu Rebreanu, also described by Parvulescu and Boatcă as "a product of inter-imperiality and as its chronicle."⁵ Slavici's literature is also such a product generated by nineteenth century realities. Slavici is a canonical Romanian writer, who belonged to the Transylvanian space but spent a significant part of his life in Bucharest. His prose contains elements of modernity that can be showcased by using the paradigm of postcolonial studies, by observing elements related to social realities, to the shaping of mentalities starting out from the inter-imperial situation existing in Transylvania (historically speaking, being part of the Ottoman Empire, the Habsburg Empire, the Austro-Hungarian Empire during different epochs), but also the tracing of major changes, generated by the special aspect of the existence of ethnic groups to which one can add the minorities living in the region. Caius Dobrescu identifies the creation of a certain mentality acquired by Slavici inside the Habsburg Empire, that left its imprint on his writings:

"This is, again, a cultural poesis of the transmetropolitan kind, whose mechanics Slavici witnessed inside the 'universal order' rhetoric and socio-administrative apparatus of the Hapsburg Empire and carried with him south across the Carpathians, into a Romanian Kingdom that looked, despite the coeval onset of an assortment of vociferously chauvinistic nationalisms, ready to heed Slavici's 'naturally' cosmopolitan message."⁶

In the present study we set out to analyse two of his narrative texts, presenting distinct, complementary realities, but which are an essential source for the identification of elements of incipient modernity: *Corbei* introduces us to a protagonist living in the Transylvanian space, on the Mureș Valley. The second novel, *Cel din urmă Armaș* [The Last Governor] presents an ever-changing space, placing the action in the southern areas outside the Carpathian Mountains, where completely different work relations and capitalist realities rule society. The choice of the two novels, which are less known, is also motivated by the fact that in both the flux of relationships with power centers can be identified, leading to the observation of what we term a colonial world system. As early as 1972 critical observations started to bring up this documentary value, as evinced

by the statements of Dumitru Micu: "his works is more revealing from a certain vantage point, in what the knowledge regarding the process of formation of capitalist relations is concerned, than any studies undertaken by economists, historians and sociologists."⁷ Even though many critics have chosen to focus on the rural element (G. Călinescu observe this rural element in Slavici, because "Transylvanians hailed from a province that, as far as Romanians were concerned, had only one social class, the rural one," in Popa Tanda he sees an "embodiment of the colonizing spirit," and in his prose "he lacks an understanding of urban life")⁸ we will nevertheless observe the existence of references to the urban environment, including to cities abroad.

Modernity vs Modern/Colonial World System in the Early Novels

Slavici's narrations mirror late nineteenth and early twentieth century realities and advance an informed vision on certain social phenomena transposed into fiction. We are interested in these narrations, because it is along with them that the modernization of the Romanian novel takes place. It is important to explain the distinction between modernity and the modern world-system. In *Geopolitics....*, Mignolo showcases the differences between the two, highlighting the fact that the modern world-system focuses on "a spatial articulation of power rather than a linear succession of events," being connected to capitalism and commercial routes, what Quijano theorizes as 'coloniality of power'.⁹ In the case of Transylvania, this spatial irradiation is obvious, because it takes up the area where the narration's protagonists also move. The importance of the present analysis is obvious considering the particularisation of such types of prose as Slavici's, presenting power relations between distinct ethnic groups inhabiting the same space. Simultaneously, this "colonial difference" is defined as locus of enunciation and as "a connector that, in short, refers to the changing faces of colonial differences throughout the history of the modern/colonial world-system and brings to the foreground the planetary dimension of human history silenced by discourses centring on modern."¹⁰ Consequently, in the case of South-Eastern Europe, such a silenced voice may become important for the global construct.

The novel *Corbei* published in the *Tribuna* magazine between 1906-1907 and printed in volume form only with the advent of *Opere* [Works] (vol. VIII) in 1976 was written during the time Slavici spent in Bucharest. The protagonists move within a space in the Banat region, where communities experience tensions, with the action taking place in the time frame before 1867, the founding year of the dualist system of the Austro-Hungarian Empire. The important moment in the novel, which generates social unrest, is the one of the harvest.

Reminiscent of the novella *Pădureanca* [The Forest Maiden], previously written by Slavici, in 1884, where such a harvesting moment appears, disrupted by the cholera epidemic, with the narrative episode surfacing the competition on the job market, when the villagers of Plopiș find out that the main protagonist, Corbei, the holder of extensive capital, to be more precise “nine special plots of land, totaling around 260 acres”¹¹ (a surface equivalent to almost 150 hectares) had hired around “sixty mountain people” from the Apuseni Mountains to replace the “unruly peasants.” A tension generated by the mobility of workforces is created, leading to increased productivity and competitiveness. This is also heightened by statements such as the one observing the existence of differences between the two social classes of the impoverished and the wealthy: “Only once a year, during harvesting season, the impoverished may take advantage of the wealthy.”¹² The narration accumulates the villagers’ discontent leading to a tentative revolt. Fragments of conversation are brought up, alongside gossip, images which seem to disrupt the apparent tranquility of the village, turning into a type of anticipation of the novel *Răscoala* [The Uprising] by Liviu Rebreanu. Observations are simple, logical, clear: “when they are many, people are engulfed by their sense of justice and feel strong enough to act on it.”¹³ Not at all accidentally we encounter, in issue no. 56 from March 10–23 1907 of the *Tribuna* magazine published in Arad, an opening article on “The peasant uprisings in Moldova,” and in the very same issue the 4th part of “Corbei (Evening road).”

The moment is just an excuse for bringing up a power center, or in other words, the element that constitutes that which we refer to as the colonial world system: that spatial articulation of power that we have previously mentioned. Ghiurca, one of the novel’s protagonists, states: “Are the gendarmes going to defend Corbei and his mountain people?! As if Corbei was some sort of baron or a nobleman and his mountain people seklers?! So do not worry too much about Corbei’s fate, the masters so not see or hear anything”¹⁴. Thus, the two hypostases are named in which the gendarmerie would have interfered for re-establishing order, if Corbei had been a nobleman or if a Hungarian nobleman would have been threatened, and the hired people had been seklers. His status however made him vulnerable to the villagers’ wrath, discontent with not being able to blackmail him by negotiating the price. Al. Piru notes that “The transition towards the bourgeoisie, towards capitalism, occurs rapidly with Slavici”¹⁵ an aspect explained among other things by the introduction of other characters meant to herald the protrusion of insurance companies into the region¹⁶. A certain character surfaces who is described as follows: “Mr. Tihamer Erdei, an agent of an insurance company in America and a correspondent of various newspapers, some in Pesta, others in Vienna, was well known and held in high esteem not only in Bălgrad, but also in Cluj

and in Sibiu and even in other places.”¹⁷ By introducing this character who holds important powers, the narrator already constructs a network of power centres, becoming himself an effigy of the inter-imperial¹⁸. In another context, other six points of force are enumerated: three of them far away (America, Pesta and Vienna) and three close-by (Bălgrad, Cluj, and Sibiu), to which a function of equal value is added: “secretary of the Israelite community.”¹⁹ The reader finds out that he used to “speak to everyone in their own mother tongue,” and the business he makes with cousin Ghiurca reveals his plan of leaving the latter to deal with the conflict involving the villagers. The Romanian workers’ condition is described as follows: “This is how Romanians are! Going through many hardships, they bow to the powerful and grant him the right to use his power for as long as he might,”²⁰ with a great deal of importance being allotted to that “power” he holds. This is, in fact, a type of colonization, by means of which the powerful gains the upper hand, but he can only remain powerful as long as he holds the attributes of power, in the context of inter-imperiality: “reveals that inter-imperiality both precedes coloniality and coexists with it, while it outlasts imperialism.”²¹ If with Rebreanu we have Romani musicians,²² with Slavici the mountain harvesters, traveling to Plopiș, divided into groups, almost make up a group of fiddlers: “divided into groups, each group having its own musician, the front one with a fiddler, another two with bagpipers, and the last one with flute players.”²³ The artistic perspective typical of ruralism, as folklore is also practiced as a working habit, completes the picture where those who work are seen as pertaining to the described space. Situations have a general character, as Slavici specifies:

“It is not at all unusual in the Murăș Valley for workers to start a fight because some of them accept to work for lower wages. In order to avoid this, the mountain people talk to each other before departure and offer better prices, especially in the Hungarian flatlands, where there is much work to do and a huge number of people. But the scarcity of work is also great, especially during harvest season, prices go up quickly, and this when the gendarmerie has to interfere.”²⁴

Beyond the description of the conflict, generated by the practice of *dumping* prices, which are subsequently raised, a competitive economic situation is sketched out, which is condemned by traditional society. Another aspect evinced here is bringing up the authorities, “the gendarmerie has to interfere,” which is reminiscent of one of Fanon’s remarks, who observes that “The colonial world is a world cut into two. (...) In the colonies it is the policemen and the soldiers who are the official,” those who “speak the language of pure force.”²⁵ The gendarme Bandi is the one who first observes the conflict from a distance, the important element being that the ones fighting are members of the same ethnic group:

“Romanians are blindly fighting each other and have started a fire, as if the broad daylight was not enough for them.”²⁶ Regret is also expressed, regarding destroyed raw materials, the destruction being equated to a sin, in the religious sense, by mentioning that the poor ones are those deprived of food, in any circumstance: “it is a mortal sin to set fire to or tread on food, and it is not the wealthy, but the poor who will ultimately suffer the consequences of such a deed.”²⁷

The novel *Cel din urmă Armaș* [The Last Governor] was written during the period that Slavici spent in the Văcărești prison in 1919. It was published in 1923, at a three-year distance from the publication of *Ion* by Liviu Rebreanu, with the narration being placed temporally between 1875-1880, in the southern part of the United Principalities of Moldova and Wallachia. Garnering rather short and predominantly negative reviews, the novel is praised by G. Călinescu for its documentary character, as it contained “a couple of lines about the ‘Junimea’ salon and implicitly about its members.

In the case of this novel, certain details emerge such as the ones regarding the import of knowledge, as a form of colonization: “I always see him studying the estate plans and thinking about ways to reasonably exploit it. But because the landholder’s agreement expires on Saint Dumitru’s day next year, I decided to spend a few days in Paris, so that he might also get to know the French way of doing agriculture.”²⁸ That “semicolonial cultural relation to France”²⁹ is evident from the observation according to which Iorgu is preparing to govern over an estate and is in search of “good practices” from other European countries. The modernization advanced by the protagonist is connected to replacing agricultural machines with newer ones, as well as to the diversification of agricultural exploitation and the farm: “after the transaction had been completed, he bought the most reasonable ploughing tools, as well as ten new pairs of oxen, two working horses and a riding one, six cows and a Moldavian bull, one hundred sheep, six sows and one boar, as well as birds of all sorts” (...). It is shown that estates are not properly run, especially because workers are not specialized, and the lack of technologization which could have increased workers’ productivity. The landholder “does not really put the estate to good use, but rather exploits the peasants who work on it. And they have cattle, which they could use for ploughing, but they know nothing about it and are thus mercilessly exploited.”³⁰ What Wallerstein associates with “second serfdom,” defining it as “coerced cash-crop labor”³¹ is partially confirmed by the exploitation of peasants by tenants, described by Slavici.

Counter-mapping

In Transylvania, writers such as Ioan Slavici and Liviu Rebreanu inserted spaces into their novels which

could be the object of countermapping, starting out from fictional texts, or from the maps preserved in manuscript form, in the case of the author of *Ion*. Considering that such hypostases can be the drawn maps of the Pripas village or the estates from the novel *Răscoala* [The Uprising] by Liviu Rebreanu,³² used for the mapping of spaces which will make up fictional frameworks or the descriptions that Slavici offers for places or lands in Transylvania or in the southern part of the Principalities. The beginnings of forest mapping are not all too far away, being connected to the drawing of military maps. It is a well-known fact that in the Habsburg Empire, Transylvania is also on is the so-called Josephinische Landesaufnahme, which was drawn between 1764-1785 in order to record the entire surface of the empire, followed by the one drawn between 1876-1877, when the forests in the Austro-Hungarian Empire were also mapped. In what the Romanian territories in the Principalities are concerned, forests are partially mapped starting with the year 1900.³³ Nancy Peluso citing an entire body of literature in the domain, states that “cartography and mapping are uniquely sources of power for the powerful,”³⁴ which also confirms the existence of the Josephinian Map of Transylvania. The discussion revolving around counter-mapping is also taken up by Parvulescu and Boatcă, who note that “for countermapping to act as a decolonial strategy against the essentialization of nation-states and world regions (rather than as anti-imperial or anticolonial resistance with its own nationalist agenda, which is always a risk) it must be coupled with a global perspective on place making.”³⁵ Fiction offers such a countermapping perspective, one reminiscent of mythological maps or of the maps drawn by indigenous populations from various regions of the country. Nancy Lee Peluso in her seminal article “Whose woods are these? Counter-mapping forest territories in Kalimantan, Indonesia” advances the definition of such coverings of white space, in a double hypostasis: the one of identifying unmapped spaces and the one of particularizing the mapping process, on ethnic or national grounds. From this perspective we can see that if the forest was perceived as an important source of raw material, its mapping implied social, political and economic relations. One of the questions posed by Peluso is: “is the process of counter-mapping a ‘vernacularization’ of maps of a similar caliber?,” because “as the types of rights to land and resources changed in importance, maps became more explicit means of controlling resource access.”³⁶ In one of Slavici’s novels there is some debate on the role such a resource might play. In the novel, the forest is brought up only as a source of income, a resource that, had it been cut down, would have showered the beneficiary in immediate wealth. While Parvulescu and Boatcă analyze the impact of land ownership in Rebreanu’s novel, with Slavici we identify discussions of forest ownership

equating social identity—the status of the owner, but also a means of rapid access to wealth, a reflection of the colonial condition. In this context, it has to be noticed that is a well-known statement claiming that the abundance of certain natural resources is indirectly proportional to the inhabitant's wealth, with the economy not developing well where there is an abundance of natural resources: "it is possible to state that poverty in many countries around the world is related to the existence of significant natural resources wealth. The countries that are rich in natural resources, and whose economy is based primarily on extracting and exporting those resources, find it more difficult to develop."³⁷ In the novel *Cel din urmă armaş* [The Last Governor], the main protagonist, the last descendant of a wealthy family, Iorgu, undertakes an analysis of the state he finds his forest in, as a natural resource, and how much its exploitation would cost, using the capitalist vocabulary:

"What remains is the forest, our pride and my biggest hope, the oak trees, which have remained untouched by axes for at least fifty years. Untouched, and that precisely is the whole misfortune. The forest is wealth parents left to their children, but only if it is well kept. The wild, unkept forest, left to the mercy of nature, is a real nuisance. (...) Calculations related to how much it would cost to chop it down and carrying the logs to the nearest train station. He also added railroad transportation, and logistics. Little is left for the forest wood. More would have been left if roads had been better and villagers had cattle they could use; but calculations had to be made in accordance with the general state of the country (...)."³⁸

The territory of the virgin forest is not properly appreciated, and even becomes a burden, because of missing technology for exploiting resources, as from the business plan it is obvious that selling the forest as firewood "would barely cover the costs of work and transportation."³⁹ A systematization of the territory is also produced, resembling a mapping process where "irregularly growing trees were marked with lime, as were the lower quality ones which had to be cut during winter, so that the remaining ones could grow freely."⁴⁰ The forest is an important resource, which also acts as a pledge, because "your mortgage is three semesters late," there is a debt with the "Zerlendi bank" or with the "old moneylender Cohen," but also a form of blackmail, because the only buyer Aristotel Haricliidi, landholder of the Gropole estate, is waiting for his "citizenship to be voted on"⁴¹ in the Chamber of Deputies and the Senate, as a result of "some well-placed interventions in favour of a positive vote"⁴² as lawyer I. Neacşu states. The foreigner of Greek origin, a landholder, could not enjoy full legal rights until he did not receive the citizenship, as it was stipulated in the legislation of 1866. In the novel *Corbei*, reminiscent of the cosmopolitan Tihamer

Erdei, Slavici creates yet another protagonist meant to highlight a certain antisemitic attitude of Transylvanian society, Ghiurca's son, Vidu, the one, in his own words, had become an employee of the Jews because nobody else could have paid him better (...) he spoke Romanian, German and Hungarian (...) he was searching for forests fit for cutting, a thing Jews were unable to do, because people were suspicious of them and were closely following their every move wherever they went (...).⁴³ The Jewish enterprising spirit is brought up, as well as the suspicious attitude of the society in what regards them. The fact that he is employed by them ensures him substantial earnings, as do his linguistic abilities, which grant him entrance to all interimperial environments: Romanian, German, Hungarian. The antisemitic attitude of traditional society is obvious in statements such as "It's clear as the light of day that you became like the Jews—he told him harshly—you became shameless just like them,"⁴⁴ Corbei reproachfully tells salesman Vidu. While in *Ion*, "the inter-imperial resistance to capitalist integration that enlists antisemitism in its project is also a mode of resistance to the transformation of peasants into consumers,"⁴⁵ by means of the allusion to overconsumption of alcohol in the pub owned by the Jew Avrum, with Slavici, in *Corbei* the problem is that he does not wish to sell the forest to Vidu, in order to be exploited by foreigners. He had found out that "in Arad, where they were working on the railroad, there was huge demand for oakwood, as well as for crossbeams and woodwork for attics, and he would have made a lot of money if he could have cut Corbei's forest,"⁴⁶ intuitively sensing a good business he could make if his uncle would sell him the forest. As a result of the relationship with the Jews, a sort of transfer of know-how happens, because "they had taught him to pick the trees, measure them, divide them according to quantity, to calculate the cost of chopping down trees according to the price of the day in the area and to the transportation costs until Murăş considering the difficult roads."⁴⁷ He thus sees that by understanding the way in which economy functions, he can also understand how to negotiate and above all how to invest without risking a part of his capital. Thus, he can notice the lack of expertise of those who own the forests, as "it was very rare to find an owner who actually knew what his forest was worth"⁴⁸, but also the manner of understanding how the price for such raw materials was established⁴⁹, the essential condition being the one of a functional economy, of the movement of goods: he found out the price

"after he started taking rafts to Seghedin. The Jews were very careful that the wood should not be lying around, because, if they did, their price would go up. In most cases they would postpone finishing the transaction until they found a buyer and thus, they were chopping the wood they had already sold, that they had to deliver on a given date,

and he set out on a raft not to sell the wood, but in order to receive the money.”⁵⁰

Thus, a principle of market economy is brought up, focusing on the manner in which raw materials enter the commercial circuit. Slavici creates a novice-character, instructed by those holding more knowledge than him regarding trade, but at the moment he decides to apply what he learned in order to increase his own wealth, he realizes that he is still not in command of the communication skills necessary to ensure success. As compared to Iorgu, who wants to cut the forest, Corbei says:

“As long as I live no axe shall touch it. It’s the only pleasure I have left!”⁵¹ Vidu’s reply, “But I will not cut it entirely, I will just slightly reduce its size. It will become even more beautiful than it already is. Many of the oak trees have started to dry out from the top, and here and there the forest is too thick. (...) I did not waste any of the time I spent with the Jews. And—he continued obstinately – now is the time, because I have found some very good buyers.”⁵²

The youngster’s motives, partially related to taking care of the forest, and on the other hand to signing

a commercial contract on beneficial terms, remain auxiliary with Slavici, as for Corbei what is essential is family life, the traditional spirit, and not business relations, as in the case of his nephew.

The conclusions that arise from our incursion into the less known Slavici novels are connected to two aspects: the first one refers to identifying elements of incipient modernity in Transylvanian society, by analysing references generated by the interimperial situation, as it was theorized and applied in the study undertaken by Parvulescu and Boatcă. Furthermore, we also focused on the manner in which the writer’s novels reflect fundamental issues of Romanian society such as work regulations, antisemitism, the forest fund and the manner of exploiting certain basic natural resources, as well as the early stages of capitalism. We noticed an important documentary character related to the modernisation of the society in Transylvania, and in the Principalities, and alongside it also a modernisation of Romanian prose, as Slavici’s narrations become a confession of the interdependency between social and economic processes and literary and cultural ones, and implicitly, an inclusion of Romanian literature in the same European evolutionary paradigm.

Notes:

1. Anca Parvulescu and Manuela Boatcă, *Creolizing the Modern. Transylvania across Empires* (Cornell University Press, 2022), 49.
2. See Immanuel Wallerstein, *The Modern Worldsystem I. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century* (Berkeley: University of California Press, 2011), 91-92. The distinction that Wallerstein makes sharply is that there are fundamental differences “between the feudalism of medieval Europe and the ‘feudalisms’ of sixteenth century eastern Europe and Hispanic America.”
3. Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 49.
4. See Walter D. Mignolo. “The Geopolitics of Knowledge and the Colonial Difference,” *South Atlantic Quarterly* 101, no. 1 (2002): 57-96.
5. Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 11.
6. Caius Dobrescu, “‘Soft’ Commerce and the Thinning of Empires: Four Steps toward Modernity Caius,” in *Romanian Literature as World Literature*, eds. Mircea Martin, Christian Moraru, and Andrei Terian (New York: Bloomsbury, 2018), 90.
7. Dumitru Micu, “Un Balzac al satului ardelean,” *Convorbiri literare* 15 (1972): 5.
8. G. Călinescu, *Istoria*, 445.
9. Mignolo. “The Geopolitics of Knowledge,” 60.
10. Ibid.
11. Ioan Slavici, *Opere. IV. Din două lumi. Cel din urmă Armaș. Corbei. Din păcat în păcat* (Bucharest: Editura Academiei, 2003), 565
12. Slavici, *Opere. IV*, 565.
13. Ibid.
14. Ibid.
15. Al. Piru, *Varia. Studii și observații critice* (Bucharest: Editura Eminescu, 1973), 179.
16. See also Daniel Vighi, *Onoarea și Onorariul* (Bucharest: Editura Cartea Românească, 2007) for the discussion concerning the capitalism germs in Slavici novels.
17. Slavici, *Opere. IV*, 568.
18. The travels the protagonists undertake place certain spaces on the narrative map, for example important cities of the Empire: “Passing towards Vienna, it would be a pity not to stop in Pesta and not to visit Buda, the ancient citadel with its numerous

- elements of beauty, as well as the isle of Margret and all the rest. They reached Vienna only on the weekend (...) and the Alps are nearby and Venice with its infinite sea-blue is not that far away.” (Slavici: 666–667)
19. Slavici, *Opere. IV*, 568.
 20. *Ibid.*, 572.
 21. Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 23.
 22. See Chapter “The longue duree of enslavement: Extracting Labor from Romani Music” from Parvulescu and Boatcă, *Creolizing the Modern*.
 23. Slavici, *Opere. IV*, 573.
 24. *Ibid.*, 573.
 25. Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth* (London: Mcgibbon & Kee, 1961), 38
 26. Slavici, *Opere. IV*, 577.
 27. *Ibid.*, 578.
 28. *Ibid.*, 234.
 29. Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 21.
 30. *Ibid.*, 246.
 31. Wallerstein, *The Modern Worldsystem I*, 91
 32. See, in this respect, the manner in which the geographical scale is faithfully reproduced, the accuracy, but also the fictional inserts in the maps drawn by Rebreanu.
 33. The best-known source of information on the statistics regarding Romanian forests is Vasile Sabău’s volume published in 1934, *Die Grundlagen der rumänischen Forstwirtschaft und ihre Bedeutung für den internationalen Holzverkehr*. Important data is also included in Constantin Giurescu’s *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi* [History of the Romanian forests from ancient times to today] (Bucharest: Ceres 1975)
 34. Nancy Lee Peluso, “Whose woods are these? Counter-mapping forest territories in Kalimantan, Indonesia,” *Antipode* 274 (1995): 385.
 35. Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 28.
 36. Peluso, “Whose woods are these?,” 386.
 37. Alberto Acosta, “Extractivism and Neoextractivism: Two Sides of the Same Curse,” in *Beyond Development: Alternate Visions from Latin America*, ed. M. Lang and D. Mokrani (Amsterdam: Transnational Institute and Rosa Luxemburg Foundation, 2013), 62
 38. Slavici, *Opere. IV*, 260.
 39. *Ibid.*
 40. Slavici, *Opere. IV*, 261.
 41. “Citizenship is granted by the legislative branch. Only acquiring citizenship can make the foreigner equal to the Romanian in order to be able to exercise political rights” - Article 8 of the 1866 Constitution, from the era of Charles I, referring to obtaining the Romanian citizenship, published in Monitorul – Jurnal Oficial al României nr. 142 din 1/13 iulie 1866 [Monitorul – Official Journal of Romania no. 142 of 1/13 July 1866].
 42. Slavici, *Opere. IV*, 249
 43. *Ibid.*, 670.
 44. *Ibid.*, 673.
 45. Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 62.
 46. *Ibid.*, 671.
 47. *Ibid.*, 670.
 48. *Ibid.*, 671.
 49. See also the discussion about raw materials and the quasicolonial relationship in East Europe, provided in Parvulescu, *Creolizing the Modern*, 46.
 50. *Ibid.*
 51. *Ibid.*
 52. *Ibid.*, 677.

Bibliography:

- Acosta, Alberto. “Extractivism and Neoextractivism: Two Sides of the Same Curse.” In *Beyond Development: Alternate Visions from Latin America*, edited by M. Lang and D. Mokrani, 61–86. Amsterdam: Transnational Institute and Rosa Luxemburg Foundation, 2013.
- Bako, Alina. “Geocritical Readings of Romanian Literature: Maps and Cartography in Rebreanu’s Canonical Fiction.” *The Slavonic and East European Review* 99, no. 2 (2021): 230–255.

- Călinescu, G. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, second edition [A History of Romanian Literature from Its Beginnings to the Present]. Bucharest: Minerva, 1981.
- Dobrescu, Caius. "Soft Commerce and the Thinning of Empires: Four Steps toward Modernity Caius." In *Romanian Literature as World Literature*, edited by Mircea Martin, Christian Moraru, and Andrei Terian, 77-95. New York: Bloomsbury, 2018.
- Fanon, Frantz. *The Wretched of the Earth*. London: McGibbon & Kee, 1961.
- Stahl, Henri H., *Les anciennes communautés villageoises roumaines; asservissement et pénétration capitaliste*. Bucharest / Paris: Éditions de l'Académie de la République socialiste de Roumanie & CNRS, 1969.
- Mignolo, Walter D. "Epistemic Disobedience, Independent Thought and De-colonial Freedom." *Theory, Culture & Society* 26, no.7-8 (2009): 1-23.
- Mignolo, Walter D. *The Darker Side of Western Modernity: Global Futures, Decolonial Options*. Durham and London: Duke University Press, 2011.
- Mignolo, Walter D. "The Geopolitics of Knowledge and the Colonial Difference." *South Atlantic Quarterly* 101, no. 1 (2002): 57-96.
- Peluso, Nancy Lee. "Whose Woods Are These? Counter-mapping Forest Territories in Kalimantan, Indonesia." *Antipode* 274 (1995): 383-406.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. *Creolizing the Modern. Transylvania across Empires*. Ithaca: Cornell University Press, 2022.
- Piru, Al. *Varia. Studii și observații critice* [Critical Studies and Observations]. Bucharest: Eminescu, 1973.
- Quijano, Anibal. "Coloniality of Power, Ethnocentrism, and Latin America." *Nepantla* 1, no. 3 (2000): 533-580.
- Quijano, Anibal. "Coloniality and Modernity/Rationality." *Cultural Studies* 21, no. 2-3 (2007): 168-178.
- Micu, Dumitru. "Un Balzac al satului ardelean" [A Balzac of the Transylvanian Village]. *Convorbiri literare* 15 (1972): 5.
- Slavici, Ioan. *Opere. IV. Din două lumi. Cel din urmă Armaș. Corbei. Din păcat în păcat* / [Works. IV. From two different worlds. The last governor. Corbei. From sin to sin]. Bucharest: Editura Academiei, Univers Enciclopedic, 2003.
- Vighi, Daniel. *Onoarea și Onorariul* [Honor and Honorarium]. Bucharest: Editura Cartea Românească, 2007.

CONCEPTUL DE INTER-IMPERIALIATE ÎN PERIFERIE: MODELUL WALLERSTEIN ȘI CAZUL ROMANULUI ADAM ȘI EVA DE LIVIU REBREANU

Mihnea BĂLICI

Babeș Bolyai University of Cluj-Napoca
E-mail: mihnea.balici@yahoo.com

THE CONCEPT OF INTER-IMPERIALITY IN THE PERIPHERY:
THE WALLERSTEIN MODEL AND THE CASE OF THE NOVEL ADAM ȘI EVA BY LIVIU REBREANU

Abstract: The aim of this article is to demonstrate that the concept of “inter-imperiality” elaborated by Anca Parvulescu and Manuela Boatcă can be more useful for analyzing East European narratives than Laura Doyle’s initial concept of “inter-imperiality.” The reason for this differentiation is the fact that Doyle operates with a descriptive deep time model, reminiscent of Wai Chee Dimock’s method, while Parvulescu and Boatcă use a critical model influenced by world-system studies (Immanuel Wallerstein) to portray capitalist modernity. In order to prove the latter’s actuality, this study analyzes the novel *Adam și Eva* [Adam and Eve] by Liviu Rebreanu from an inter-imperial perspective, portraying its trans-imperial universalism as a symptom of its peripherality.

Keywords: inter-imperiality, modernism, Liviu Rebreanu, *Adam și Eva*, peripherality, world-systems analysis, deep time.

Citation suggestion: Bălci, Mihnea. “Conceptul de inter-imperialitate în periferie: modelul Wallerstein și cazul romanului *Adam și Eva* de Liviu Rebreanu.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 70-77.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.10.09>.

Acest articol își propune să explice grila inter-imperială teoretizată de Anca Parvulescu și Manuela Boatcă în studiul *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* (2022). Totodată, urmărește să o aplice asupra unui roman non-canonice din bibliografia lui Liviu Rebreanu: *Adam și Eva* (1929). Deși studiul celor două autoare române se concentrează exclusiv asupra cunoscutului roman realist *Ion* (1920) al aceluiași autor, aparatul metodologic propus în *Creolizing the Modern* poate fi utilizat și în analiza altor opere produse în interiorul câmpului literar transilvănean interbelic, chiar și când acestea nu par să fie ofertante din punctul de vedere al tematicii sau al ideologiei. Recontextualizarea narațiunilor lui Rebreanu este prilejuită de interpretarea pe care o oferă Parvulescu și Boatcă conceptului de „inter-imperialitate” propus de Laura Doyle (numit aici modelul „Dimock” al inter-imperialității), ce permite încadrarea critică a unui fenomen literar modernist

în sistemul capitalist internațional (prin modelul „Wallerstein” al inter-imperialității). Prima parte va prezenta modul în care este utilizată acțiunea din *Ion* în studiul lui Parvulescu și Boatcă. A doua parte va analiza diferențele dintre cele două accepțiuni ale inter-imperialității. Ultima parte va propune o interpretare inter-imperială a romanului *Adam și Eva*, evidențiind tentativa lui Rebreanu de a propune o narațiune care să îi permită depășirea regionalismului printr-o sincronizare formală cu „Republica Mondială a Literelor” (Pascale Casanova). Această tentativă eșuează, iar proiectul *Adam și Eva* devine un simptom special al periferizării culturii est-europene.

***Ion*: „cronică” și „produs” al modernității estice**

În studiile literare românești ale ultimilor ani, se poate observa faptul că unul dintre romanul canonice ale lui

Rebreanu – *Ion* – a devenit o referință de neevitat, a cărei relevanță istorică depășește celelalte opere ale scriitorilor din perioada interbelică (Camil Petrescu, G. Călinescu, Mihail Sadoveanu, Mircea Eliade ș.a.m.d.). Un prim motiv al acestei mutații o reprezintă faptul că primul roman modernist al sistemului literar românesc conturează una dintre cele mai reprezentative și nuanțate imagini ficționale ale societății autohtone precomuniste. Într-o perioadă în care Eugen Lovinescu milita pentru „intelectualizarea” literaturii române,¹ promovând în subtext o literatură burghez-citadină și sincronizată cu „meridianul Greenwich”² al literaturii occidentale, Rebreanu se poziționează în răspărul acestor tendințe ideologice urbaniste, propunând o ilustrare coerentă a dinamicilor de clasă în mediul rural din Ardeal. Un al doilea motiv pentru care *Ion* a fost recontextualizat ca bornă (auto)reflexivă a istoriografiei literare din România o reprezintă deschiderea metodologică plurivocă pe care o permite analiza romanului. Până în prezent, au apărut numeroase studii care probează cu succes diferite grile de cercetare asupra operei lui Rebreanu. De exemplu, Vlad Pojoga, Laurențiu-Marian Neagu și Mihai Dascălu au modelat, prin utilizarea instrumentelor computaționale, o rețea a dialogurilor din roman³, Alina Bako a propus o lectură geocritică a operelor centrale ale scriitorului ardelean⁴, iar Andrei Terian a realizat un studiu despre reprezentarea animalelor în *Ion*⁵, respectiv un articol despre teoria afectelor și funcționalizarea naratologică a temperaturilor din narațiune⁶. În 2022, acestora li se adaugă cea mai ambițioasă exegeză a romanului de până acum: cea din *Creolizing the Modern*.⁷ Privit în acest context, romanul canonic al lui Rebreanu pare să fie unul dintre firele directe ale procesului colectiv de regândire a literaturii române, proces pe care Snejana Ung îl analizează în contribuția sa din acest dosar.⁸

Pornind de la acțiunea din *Ion*, volumul celor două cercetătoare urmărește poziționarea regiunii Transilvania într-un context macro-istoric, geopolitic și teoretic, care pune în dialog conceptul de „inter-imperialitate” al Laurei Doyle cu teoria sistemelor-lume a lui Immanuel Wallerstein. O idee centrală din *Creolizing the Modern* este faptul că „exemplaritatea Transilvaniei poate cristaliza o metodologie”.⁹ După cum va fi argumentat în a doua secțiune a articolului, elementul de originalitate al acestei metodologii constă în reîncadrarea inter-imperialității într-o discuție mai aprofundată despre capitalismul global. Prin urmare, această redimensionare a dezbaterilor despre imperialism și capitalism face trecerea de la o teorie *descriptivă* și paseistă a imperialității (modelul „Dimock”) la una *critică* și materialistă a modernității (modelul „Wallerstein”). Astfel, se poate observa faptul că narațiunea din romanul *Ion*, deși este introdusă într-un proiect de „mondializare” a regionalității, nu reprezintă centrul de greutate al studiului lui Parvulescu și al lui Boatcă decât în măsura în care poate fi utilizată ca

pretext pentru o dezbateră mai largă.

Astfel, pentru cele două autoare, *Ion* este „atât un produs al inter-imperialității, cât și o cronică a acesteia”.¹⁰ Din această afirmație pot fi extrase două idei. Pe de o parte, *Ion* reprezintă o „cronică” antropologică a realității istorice, întrucât convenția narativă prin prisma căreia este construit romanul – realismul – permite o utilizare documentară a elementelor sale ficționale. Bertrand Westphal ar numi această formă de referențialitate „consens homotopic” [*homotopic consensus*],¹¹ deoarece coordonatele acțiunii din roman corespund, în cea mai mare măsură, coordonatelor geografice și istorice din Transilvania sfârșitului de secol al XIX-lea. Pe de altă parte, romanul lui Rebreanu reprezintă un „produs” al contextului politic al „secolului lung al XIX-lea” (Eric Hobsbawm) nu pentru că pune în scenă întâmplări verosimile din această perioadă, ci pentru că activează în mod necesar un fond ideologic sau un corpus de probleme care sunt determinate de această ancorare istorică.¹² Prin urmare, statutul dublu de „cronică” și de „produs” al lui *Ion* reprezintă o coincidență fericită, întrucât puține sunt cărțile care reușesc să îndeplinească ambele deziderate simultan, în special cu o asemenea eficiență structurală. Deși este un truism, nu toate romanele interbelice sunt „cronici” utile ale modernității inter-imperiale. Acest lucru se întâmplă nu doar pentru că multe narațiuni sunt ideologizate sau falsificante, ci pentru că unele nu își propun niciodată să opereze după logica „homotopică” teoretizată de Westphal. *Adam și Eva* (1925) – un roman cu un ridicat succes public, dar considerat de raftul al doilea în bibliografia autorului *Răscoalei* – face parte din ultima categorie. Cu toate acestea, deși nu este o „cronică” a contemporaneității sale, *Adam și Eva* rămâne totuși un „produs” al inter-imperialității. Ultima parte a acestui articol își propune să analizeze acest text necanonic utilizând modelul critic de analiză inter-imperială delimitat în primul segment al studiului.

Inter-imperialitate în periferie: de la modelul „Dimock” la modelul „Wallerstein”

Această secțiune își propune să compare conceptul de „inter-imperialitate” așa cum apare acesta în sintezele Laurei Doyle, respectiv în cartea Ancăi Parvulescu și a Manuelei Boatcă. Deși importă termenul de „inter-imperialitate” din studiul lui Doyle – *Inter-Imperiality: Vying Empires, Gendered Labor, and the Literary Arts of Alliance* (2020) –, Parvulescu și Boatcă operează cu o concepție diferită a termenului față de autoarea americană. Deși nu există note polemice explicite nici în studiul final, explicite nici în cele articolele lor premergătoare volumului¹³, direcțiile teoretice și aplicațiile lor denotă faptul că apare o delimitare metodologică, ideologică și istoriografică. Prin urmare, există, în momentul actual, două modele diferite de „inter-imperialitate”. În linii mari, acestea sunt

modelul „Dimock” (îl voi numi aici *modelul descriptiv*) și modelul „Wallerstein” (pe care îl voi numi aici *modelul critic*). Având în vedere faptul că avem de a face cu o „teorie călătoare” (Edward S. Said) de ultimă oră, este importantă sesizarea modului în care se modifică o teorie cu proveniență occidentală odată ce pătrunde în spațiul est-european. Consecința acestui transplant este reîncadrarea discuției despre imperialism în coordonatele capitalismului global, idee pe care Doyle încerca să o critice în scrierile sale.

Pentru a înțelege mai bine distincția propusă, este de remarcat faptul că atât volumul *Inter-Imperiality* (2020), cât și studiul *Creolizing the Modern* (2022) își elaborează tezele fundamentale pornind de la conceptul de „*longue-durée*” al istoricului Fernand Braudel, a cărui focalizare asupra „timpului geografic”¹⁴ în detrimentul evenimentelor istorice particulare a devenit importantă nu doar în domeniul istoriei, ci și în cel al studiilor literare. În interiorul acestui *longue-durée* (i.e. o perioadă foarte extinsă de timp, în care funcționează un anumit regim economic sau cultural), există tipuri de dominație inter-imperială multiple (etnice, lingvistice, de clasă sau de gen), pe care atât Doyle, cât și Parvulescu și Boatcă le analizează dintr-un punct de vedere intersecțional. Distincția metodologică apare în momentul în care autoarele își delimitează domeniul geografic și intervalul istoric de referință. În timp ce Laura Doyle propune mai degrabă un excurs teoretic universalist, global și transistoric (exemplificat printr-o perioadă eterogenă, care se întinde de la *O mie și una de noapți* până la literatura engleză postbelică), cele două autoare din România vizează regiunea Ardeal/Erdély/Siebenbürgen în secolele XIX și XX (văzută prin și printre rândurile din *Ion*, a cărui acțiune are loc la cumpăna celor două veacuri).

Astfel, Doyle este de părere că demersul său „sapă dedesubtul asumpțiilor teoriei critice, uneori totalizante, despre aceste relații [de putere] ca fiind, de exemplu, în întregime determinate de capitalism”.¹⁵ Mai mult, argumentează faptul că această focalizare asupra capitalismului ca motor ultim al inegalităților globale este apanajul unor autori „care continuă să gândească în interiorul coordonatelor eurocentrice modern-premodern sau feudal-capitalist”.¹⁶ Evident, exemplul negativ de intelectual la care face referire autoarea studiului *Inter-Imperiality* este sociologul american Immanuel Wallerstein, care, prin teoria sa privind evoluția sistemelor-lume, s-a concentrat îndeosebi asupra sistemului-lume modern, eminent capitalista.¹⁷ În schimb, Laura Doyle oferă mai multă atenție studiului lui Janet Abu-Lughod din 1989, *Before European Hegemony. The World System A.D. 1250-1350*, care propune o analiză a unui sistem-lume euroasiatic din secolul al XIII-lea. Diferența dintre Wallerstein și Abu-Lughod este faptul că, dacă primul identifică nașterea capitalismului în Europa de Vest din secolul al XVI-lea (deci după colonizarea Americii), a doua

propune existența unei formațiuni economice simil-capitaliste (adică bazate pe comerț) într-un sistem non-eurocentric, compus din China, India, Imperiul Mongol, lumea arabă și – mai puțin – zona mediteraneană. Tendința lui Doyle este de a generaliza această poziție care critică monopolul euro-capitalist în intervalul 1250-1350 la nivelul întregului sistem-lume modern. Mai exact, teza ei este reflectată în preconcepția conform căreia tipurile de dominație imperialistă seculară nu doar că determină, ci și persistă la nivel ideologic și estetic în operele literare ale modernității. Deși o astfel de interpretare inter-imperială este ofertantă pentru documente scrise înaintea formării sistemului literar internațional modern, este problematică extinderea aplicabilității sale asupra unor forme literare apărute în ultimele decenii (precum romanele lui Alejo Carpentier sau ale lui Anthony Powell). Un scop similar a avut în vedere și Wai Chee Dimock în *Through Other Continents: American Literature across Deep Time* (2009), unde literatura americană este reprezentată ca un fenomen intertextual ce pune în legătură istorii și locații literare extrem de îndepărtate. Urmând același principiu, Doyle consideră că „acest studiu resituează noțiunea de «*deep time*» a lui Wai Chee Dimock în interiorul istoriilor geopolitice și instituționale, arătând faptul că mulți autori al ultimului secol s-au luptat cu «*deep inter-imperial time*»”.¹⁸ Dar, cu toate nuanțele de rigoare, „modelul Dimock” de inter-imperialitate nu trece de nivelul *descriptiv* al textului literar.

În contrast, Parvulescu și Boatcă își propun să explice modalitatea prin care contextul istoric dintr-un anumit interval istoric poate influența și modela produsele literare. După cum subliniază Ung, „noutatea și relevanța particulară a acestui volum constă în interdisciplinaritatea sa”. Specializările autoarelor sunt din domenii diferite, dar complementare: în literatură, în cazul lui Parvulescu, și în sociologie, în cel al lui Boatcă.¹⁹ Specializările autoarelor sunt din domenii diferite, dar complementare: în literatură, în cazul lui Parvulescu, și în sociologie, în cel al lui Boatcă. Astfel, este de înțeles de ce cele două urmăresc o reconciliere a studiilor sociale cu studiile literare:

„Un domeniu, studiile literare comparate, își organizează discursul în jurul conceptului de *world literature*. Celălalt domeniu, aflat la intersecția macrosociologiei, a istoriei și a economiei politice, lucrează cu noțiunea de sistem-lume. Cercetătorii din științele sociale tind să fie sceptici față de ideea că lumea este un flux de informații și cultură. Filologii, în schimb, sunt sceptici cu privire la unicitatea sistemului mondial, pe care îl văd ca fiind afectat de eurocentrism. Încercările de dialog – cum ar fi cele întreprinse de Warwick Research Collective sau de Doyle – sau tentativele de depășire a diviziunii cu totul sunt rare. [...] Ne propunem proiectul nostru ca un experiment în colaborare”.²⁰

Cei doi poli disciplinari aduși în discuție comportă percepții diferite asupra relațiilor de putere la nivel mondial. Pe de o parte, cercetătorii literari studiază tipuri pluristratificate de dominație, având în general în vizor binomul postcolonialist și culturalist *stăpân-subaltern* (aceasta este și poziția lui Doyle). Pe de altă parte, sociologii sau, mai bine zis, adepții lui Wallerstein analizează ierarhia economică inerentă sistemului global, care creează inegalități structurale între centru, semiperiferie și periferie. În această dezbatere, Parvulescu și Boacă încearcă să integreze discursul literar în cea de-a doua grilă. Analiza inter-imperialității din Europa de Est încadrează formațiunile istorice imperialiste din jurul Ardealului (Imperiul Habsburgic sau Austro-Ungar, Imperiul Otoman și Imperiul Rus) într-un sistem interstatal: „un sistem care este simultan unic și inegal”,²¹ în centrul căruia se află Vestul.²² Privită din acest unghi, formațiunea regională și inter-imperială a Transilvaniei a fost supusă, în acest *longue durée* al secolelor XIX-XX, unui proces de integrare capitalistă.²³ Autoarele numesc acest proces „integrare-ca-periferizare” [*integration-as-peripheralization*],²⁴ întrucât dezvoltarea economică a centrului depindea de menținerea inegalităților în periferie, fie că această periferie este o regiune din cadrul unui imperiu sau – mai grăitor pentru legătura indisolubilă dintre imperialismul modern și capitalismul internațional – un imperiu semiperiferic în raport cu un imperiu central.²⁵

O consecință importantă a acestei reîncadrări a problemei imperialiste este reconsiderarea ideologiilor problematice și reacționare care circulă la nivelul sistemului-lume. Pentru Doyle, aceste atitudini reprezintă rămășițe ale dominației imperiale. În schimb, Parvulescu și Boacă privesc rasismul anti-Romani, antisemitismul, sexismul sau clasismul ca pe niște probleme structurale ale sistemului-lume capitalist, căutându-le totodată cauzele în problema inegalităților materiale la nivel transnațional.

***Adam și Eva* de Liviu Rebreanu: o lectură inter-imperială**

Dacă acțiunea primelor sale romane – *Ion și Pădurea spânzuraților* (1922) – este plasată în Transilvania de dinaintea Marii Uniri din 1918, *Adam și Eva* este primul dintre experimentele scriitorului care nu doar că renunță la *topos*-ul regionalist în favoarea Bucureștiului, ci chiar evită cu totul teme sociale și istorice care au făcut obiectul romanelor sale canonice. În 1925, autorul locuia deja în Capitală. Acest lucru nu înseamnă automat că fundalul biografic și istoric transilvănean al romancierului nu este important în analiza acestei narațiuni neobișnuite pentru bibliografia lui Rebreanu. Până la urmă, *Ion* a fost scris după ce autorul se mutase în București în 1910. Fiecare strategie narativă a autorului trebuie gândită ca o negociere continuă între statutul

inter-imperial, ardelenesc al lui Rebreanu și câmpul literar cosmopolit din Regat.

Adam și Eva este un roman de consum, a cărui principal ax evenimential este determinat de tematica romantică a reîncarnării: un cuplu arhetipal a căror dragoste este imposibil de realizat trece printr-o serie de șapte vieți succesive în căutarea deznodământului erotic. Așa cum observă și Maria Chiorean în prefața reeditării recente a romanului, el reprezintă „un bun studiu de caz pentru a înțelege felul în care se raporta România interbelică la unele geografii și epoci prea puțin familiare”.²⁶ Spațiile în care cei doi se reîncarnează sunt, pe rând, un regat din India, Egiptul Antic, Imperiul Babilonian, Imperiul Roman antic, Sfântul Imperiu Roman german, Parisul în timpul Revoluției Franceze și Bucureștiul interbelic. În *Dicționarul cronologic al romanului românesc (1844-1989)* este adnotat în trecut ca „roman de dragoste”. Deși este unanim recunoscut faptul că tematica metafizică este o adiție originală a autorului ardelen, critica românească nu a primit opera cu mare entuziasm²⁷, devenind un roman de raftul doi al autorului. Mai mult, din punctul de vedere al interpretării, tematica metafizică nu este deosebit de ofertantă. Prin urmare, *Adam și Eva* este mai degrabă un experiment curios în sfera de interese a lui Liviu Rebreanu decât un volum de referință. Cu toate acestea, această „glosare” printre cadre istorice îndepărtate deschide volumul unor interpretări inter-și trans-imperiale. Întrebarea care se pune este: care dintre cele două modele de analiză evidențiate mai sus se poate dovedi mai utilă acestui demers critic?

La o lectură superficială, pare că modelul „Dimock” este cel mai la îndemână. Traseul trans-istoric al lui Toma Novac și al iubitei sale prin multiplele lor identități²⁸ scoate în evidență o suprapunere a unui timp imperialist „geologic”, multi-stratificat, în centrul căruia se află civilizația indo-europeană în sens larg. Cu toate acestea, puține lucruri sunt mai îndepărtate de problematica anti-eurocentrică și interrelațională ridicată de Laura Doyle decât acest roman al lui Rebreanu. În primul rând, imaginarul oriental este trecut prin filtrul unui exotism occidentalist. Este de ajuns să privim modul în care este construit spațiul ficțional din fiecare dintre cele șapte părți ale romanului ca să observăm faptul că civilizațiile se succedă într-un mod decorativ și schematic, care perpetuează tendințele de orientalizare ale spațiilor extra-europene²⁹. În al doilea rând, acest *deep time* narativ nu pune într-un dialog unitar imperialismul milenar de dinaintea erei noastre și de după Hristos, evidențiind *patternuri* de gândire transcivilizaționale. Într-adevăr, *samsāra*, motivul metempsihozei, iubirea-pasiune și mitul androginului sunt mituri culturale cu o existență precapitalistă, însă morala implicită din *Adam și Eva* este de factură modernă, chiar liberală: fiecare nouă reîncarnare pune în scenă un proces de democratizare treptată și de abolire a castelor sociale, de la imperialismul despot³⁰ la societatea modernă, unde

personajele din cronotopul bucureștean sunt burgheze și „libere”. Cu alte cuvinte, este vorba despre un *deep time* estetizant, dar ancorat ideologic în prezent.

Dar dacă *Adam și Eva* este o operă eurocentrică și prezentistă, în ce mod poate fi ea citită ca „produs” al inter-imperialității? Reprezintă ea o critică subtilă a situației inter-imperiale a României din prima parte a secolului al XX-lea? De fapt, în cazul acestui roman, nici nu se poate vorbi despre o alegorie națională sau socială care să îi fundamenteze imaginarul imperialist. Tematica metafizică implică și o depolitizare radicală a formulei narative. Cu toate acestea, este evident faptul că Rebreanu a încercat să creeze o narațiune care să se poată afirma în interiorul filonului modernist al literaturii române, întrucât *Adam și Eva* nu și-ar fi putut găsi publicul-tintă în interiorul altui grup literar din acea perioadă (fie el tradiționalist sau avangardist). Acest filon modernist – sprijinit de Eugen Lovinescu și de fenomenul *Sburătorul* – depindea totodată de o integrare în Republica Mondială a Literelor din acea perioadă. După cum afirmă Pasca Casanova, modernismul a devenit o entitate internațională coerentă odată ce „literatura a reușit ulterior, printr-o dobândire treptată a autonomiei, să scape de legile obișnuite ale istoriei”.³¹ Modernitatea, în concepția celor de la Warwick Research Collective, este etalonul internațional al literaturii sistemului capitalist global.³²

Urmărind să se înscrie în grilele axiologice ale modernității literare din capitalismul internațional, Rebreanu propune o narațiune care evită cu totul să pună în scenă *background*-ul inter-imperial al autorului. Încercând să își înscrie opera într-un circuit „de-creolizat”, național-liberal, autorul nu numai că își situează acțiunea centrală în București, ci operează printr-o „glosare” trans-imperială printre contexte istorice îndepărtate, schematice și, de fapt, purificate

de istoricitate: cu alte cuvinte, „de-creolizate”. Drept consecință, contextul de emergență al operei (ale cărui coordonate proximale sunt înseși fostele imperii ale Europei Est-Centrale: cel Austro-Ungar, cel Otoman sau cel Rus) este pus între paranteze. Înălțuirea tuturor formațiunilor imperiale antice pe aceeași treaptă cu Bucureștiul modern din statul național proaspăt consolidat al României ilustrează o formă de cosmopolitism extrem și rudimentar. Văzută prin grila mai largă a modelului „Wallerstein” de inter-imperialitate, *Adam și Eva* nu reprezintă o „cronică” a modernității estetice (precum sunt *Ion*, *Pădurea spânzuraților* sau chiar *Răscoala* din 1933), ci un „produs” estetic indirect al acesteia. Prin urmare, romanul reprezintă un simptom al periferității duble a autorului atât față de centrul sistemului literar național, cât și față de „meridianul Greenwich” al literaturii mondiale. Această dublă periferitate poate fi explicată prin includerea în ecuație a situației inter-imperiale din perspectiva căreia scrie, dar pe care încearcă să o depășească fără succes.

În concluzie, noua teorie a inter-imperialității propuse de Anca Parvulescu și Manuela Boatcă pune într-o nouă lumină modernismul interbelic din România, în sensul în care reușește să explice raportul strâns dintre imperialism și capitalism. Dacă Laura Doyle discută imperialismul ca pe o formațiune culturală și istorică independentă de sistemul-lume modern, Parvulescu și Boatcă insistă asupra codependenței dintre cele două elemente. Totodată, acest eseu a repoziționat într-o dezbateră mai largă asupra încadrării geopolitice al Europei de Est unul dintre romanele non-canonice și paraliterare ale lui Liviu Rebreanu, a cărui tematizare a imperialismului este mai degrabă decorativă decât istorică.

Note:

1. Teodora Dumitru, „Conceptul lovinescian de «intelectualizare» a literaturii față cu ipoteza postbelică a țăranelor «intelectualizate»”, *Transilvania*, nr. 2 (2021): 31-50.
2. Pascale Casanova, *The World Republic of Letters* (Londra & Cambridge MA: Harvard University Press, 2004), 4.
3. Vlad Pojoga et al., „The Character Network in Liviu Rebreanu’s *Ion*: A Quantitative Analysis of Dialogue”, *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, nr. 2 (2020): 23-47.
4. Alina Bako, „Geocritical Readings of Romanian Literature: Maps and Cartography in Rebreanu’s Canonical Fiction”, *Slavonic and East European Review* 99, no. 2 (2021): 230-255.
5. Andrei Terian, „Liviu Rebreanu: Zoopoetics in a Rural Environment”, în *Ruralism and Literature in Romania*, eds. Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass (Berlin: Peter Lang, 2019), 41-56.
6. Andrei Terian, „Căldură mare. Temperatura pasiunilor în *Ion* de Liviu Rebreanu”, *Transilvania*, nr. 11-12 (2021): 35-44.
7. Volumul adună câteva studii tematice publicate anterior cu destul de mult „succes academic”, fiind utilizate până acum deja în mai multe studii asupra literaturii moderne. Autoarele au investigat rasializarea și sclavia modernă în articolul Anca Parvulescu și Manuela Boatcă, „The longue durée of Enslavement: Extracting Labor from Romani Music in Liviu Rebreanu’s *Ion*”, *Literature Compass* 17, nr.1-2 (2020); la fel, ele au descris procesul de creolizare în Manuela Boatcă și Anca Parvulescu, „Creolizing Transylvania: Notes on Coloniality and Inter-imperiality”, *History of the Present* 10, nr.1 (2020): 9-27.

8. Snejana Ung, "Rethinking Romanian Literature Collectively: The Inter-imperial Modern Novel," *Transilvania*, no. 10 (2022): 55-61.
9. Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires* (Ithaca & Londra: Cornell University Press, 2022), 3; „Transylvania’s exemplarity can crystallize a methodology” (trad. mea).
10. *Ibidem*, 11: „both as a product of inter-imperiality and as its chronicle” (trad. mea).
11. Bertrand Westphal, *Geocriticism: Real and Fictional Spaces* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007), 102.
12. De multe ori, Parvulescu și Boatcă analizează anumite pasaje din *Ion* care sunt simptomatice pentru „inconștientul politic” (Fredric Jameson) al epocii, deși depășesc intenționalitatea naratorului implicit. De exemplu, capitolul „The *Longue Durée* of Enslavement: Extracting Labor from Romani Music” pune în legătură ipostazierea personajelor episodice de etnie romă din *Ion* cu persistența muncii neremunerată a romilor chiar și după abolirea formală a sclaviei. Un alt capitol, „God Is the New Church: The Ethnicization of Religion”, scoate în evidență inserarea Bisericii în logica extracționistă a capitalismului industrial.
13. Vezi Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, „The Inter-Imperial Dowry Plot: Modernist Naturalism in the Periphery of European Empires”, *Interventions* 23, nr. 4 (2021): 570-595, și Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, „Creolizing Transylvania: notes on coloniality and inter-imperiality”, *History of the Present* 10, nr. 1 (2020): 9-27.
14. Peter Burke, *The French Historical Revolution. The Annales School, 1929-89* (Cambridge: Polity Press, 1990), 42.
15. Laura Doyle, *Inter-imperiality: Vying Empires, Gendered Labor, and the Literary Arts of Alliance* (Durham & Londra: Duke University Press, 2020), 14: „[It also] digs below critical theory’s sometimes totalizing accounts of relations, for instance as wholly directed by capitalism” (trad. mea).
16. *Ibid.*, 20: „[Abu-Lughod’s] material has been widely ignored by critical theorists across disciplines, including literary and cultural studies, who continue to think within the Eurocentric coordinates of premodern and modern or feudal and capitalist” (trad. mea).
17. Vezi Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century* (New York: Academic Press, 1974).
18. Doyle, *Inter-imperiality*, 27: „this study resituates Wai Chee Dimock’s notion of deep time within geopolitical and institutional histories, revealing that many authors of the last century have grappled with *deep inter-imperial time*” (trad. mea).
19. Ung, „Rethinking”.
20. „One field, comparative literary studies, organizes its debate around the concept of world literature. The other field, at the intersection of macrosociology, world history, and political economy, works with the notion of a world-system. Social scientists tend to be skeptical of the idea that the world is a flow of information and culture. Humanists, in contrast, are skeptical of the oneness of the world-system, which they see as being tainted by Eurocentrism. Attempts at dialogue— such as those undertaken by the Warwick Research Collective or by Doyle—or calls for overcoming the divide altogether are rare. [...] We propose our project as an experiment in collaboration”. Parvulescu, Boatcă, *Creolizing*, 15-16.
21. Franco Moretti, *Distant Reading* (Londra & New York: Verso, 2013), 46.
22. Cercetătorii din cadrul Warwick Research Collective subliniază faptul că discursul postcolonialist are tendința de a supralicita influența Occidentului în detrimentul inegalităților structurale din interiorul sistemului economic actual. Vezi WRc, *Combined and Uneven Development. Towards a New Theory of World-Literature* (Liverpool: Liverpool Press, 2015), 29: „despite the stark differences between them in almost every other respect, Said, Bassnett and Chow all demonstrate the same tendency to substitute the civilisational category of ‘the west’ for the category of capitalist modernity as the object of their analysis - a substitution that has the inevitable effect of dematerialisation”.
23. Pentru cazul dependenței Țărilor Române față de statele occidentale în perioada interbelică, vezi Cornel Ban, *Dependență și dezvoltare. Economia politică a capitalismului românesc* (Cluj-Napoca: Tact, 2019).
24. Parvulescu, Boatcă, *op. cit.*, 51.
25. Parvulescu și Boatcă subliniază faptul că între Imperiul Austro-Ungar și imperiile coloniale (în special cel britanic și cel german) a existat o competiție economică care a determinat poziția primului în interiorul sistemului-lume modern. Vezi Parvulescu, Boatcă, *Creolizing*, 49-50: „Austria-Hungary itself was in an uneven economic competition with the British Empire and in economic decline with respect to imperial Germany. Located on the eastern border of Hungary, Transylvania was peripheral in three ways: within Hungary, as part of Austria-Hungary, and in terms of its structural position in the world-system. There is no doubt, however, that the economic goods produced in the region traveled on both imperial and trans-imperial routes. Despite a prevalent rhetoric of modernization-as-progress, integration into the capitalist world-economy often proceeded as a method of de facto peripheralization across empires that frequently involved pitting one empire against another”.
26. Liviu Rebreanu, *Adam și Eva*, prefață de Maria Chiorean (București: Publisol, 2021).
27. Vezi Eugen Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane* (Chișinău: Litera, 1998), 221: „Cum ideea este unică, variațiile ei nu pot fi decât neînsemnate”; G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941), 652: „Opera este onorabilă. I-ar trebui însă alte daruri ca să însemne ceva mai mult.” (652);

- Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură* (Pitești: Paralela 45, 2008), 603: „În *Adam și Eva* senzualismul e fundamentat metafizic. Însă romanul din urmă rămâne la o tratare rece, clinică, a bestialității sau a pasiunii”.
28. Pe rând: Mahavira și Navamalika, Unamunu și Isit, Gungunum și Hamma, Axius și Servilia, Hans și Maria, Gaston și Yvonne, respectiv Toma Novac și Ileana.
29. De exemplu, peisajul cronotopul indian conturează un cadru pitoresc care ar putea funcționa la fel de bine și într-o ficțiune europeană bucolică. Singurele elemente „locale” care îl particularizează sunt speciile exotice de animale și plante care îl decorează. Vezi Liviu Rebreanu, *Adam și Eva* (București: Eminescu, 1970), 29: „Păstorul, cu copilul în brațe, urca voios pe cărarea bătătorită de pașii credincioșilor, spre codrul de kesara. O gazelă, cu ochii mari și curioși, îl întâmpină la marginea pădurii. Kaurava se bucură; era semn bun. Printre crengile cedrilor razele soarelui țeseau paianjeniș de aur. În văzduh, mirosul florilor roșii de patala se îmbina cu gâlceava cetelor de maimuțe care se avîntau speriate din copac în copac. Țipetele lor răsunau ascuțite ca niște tășuri de pumnale, spintecînd val-vîrtej liniștea codrului”. Pentru o analiză a „spațiilor” geografice din romanul românesc cu care intră în dialog romanul vezi Ștefan Baghiu, Andrei Terian, Vlad Pojoga, Snejana Ung, Bianca Crăciun, Ovio Olaru. „Geografia romanului românesc (1933-1947): străinătatea”, *Transilvania*, nr. 9 (2021): 1-9.
30. În capitolele a căror desfășurare are loc în India, Egipt și Imperiul Babilonian, relația dintre cele două personaje devine imposibilă din cauza diferențelor ierarhice din interiorul societății. În general, personajul feminin este proprietatea monarhului, în timp ce avatarul lui Toma Novac se află pe o poziție neprivilegiată.
31. Casanova, *The World Republic*, 350.
32. WRcC, *Combined and Uneven*, 90: „The continually redefined present of literary life constitutes a universal artistic dock by which writers must regulate their work if they wish to attain legitimacy. If modernity is the sole present moment of literature, which is to say what makes it possible to institute a measure of time, the literary Greenwich meridian makes it possible to evaluate and recognize the quality of a work or, to the contrary, to dismiss a work as an anachronism or to label it «provincial».”

Bibliography:

- Abu-Lughod, Janet. *Before European Hegemony. The World System A.D. 1250-1350*. New York and Oxford: Oxford University Press, 1989.
- Baghiu, Ștefan, Andrei Terian, Vlad Pojoga, Snejana Ung, Bianca Crăciun, and Ovio Olaru. “Geografia romanului românesc (1933-1947): străinătatea” [The Geography of the Romanian Novel (1933-1947): Spaces from Abroad]. *Transilvania*, no. 9 (2021): 1-9.
- Bako, Alina. “Geocritical Readings of Romanian Literature: Maps and Cartography in Rebreanu’s Canonical Fiction.” *Slavonic and East European Review* 99 no. 2 (2021): 230-255.
- Ban, Cornel. *Dependență și dezvoltare. Economia politică a capitalismului românesc* [Dependency and Development: The Political Economy of Romanian Capitalism]. Cluj-Napoca: Tact, 2019.
- Boatcă, Manuela, and Anca Parvulescu. “Creolizing Transylvania: Notes on Coloniality and Inter-imperiality.” *History of the Present* 10, no.1 (2020): 9-27.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. “The *longue durée* of Enslavement: Extracting Labor from Romani Music in Liviu Rebreanu’s *Ion*.” *Literature Compass* 17, no.1-2 (2020).
- Burke, Peter. *The French Historical Revolution: The Annales School, 1929-89*. Cambridge: Polity Press, 1990.
- Casanova, Pascale. *The World Republic of Letters*. London and Cambridge MA: Harvard University Press, 2004.
- Călinescu, G. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* [The History of Romanian Literature from Its Origins to Present Times]. Bucharest: Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941.
- Chiorean, Maria, Mihnea Bălici, Cătălina Stanislav, Andreea Mîrț, Ovio Olaru, and Vlad Pojoga. “Locuire și spațiu în romanul românesc (1845-1947)” [Living and Space in the Romanian Novel (1845-1947)]. *Transilvania*, no. 9 (2021): 75-85.
- Dimock, Wai Chee. *Through Other Continents: American Literature Across Deep Time*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006.
- Doyle, Laura. *Inter-Imperiality: Vying Empires, Gendered Labor, and the Literary Arts of Alliance*. Durham and London: Duke University Press, 2020.
- Dumitru, Teodora. “Conceptul lovinescian de ‘intelectualizare’ a literaturii față cu ipoteza postbelică a țăranelor ‘intelectualizate’” [Lovinescu’s Concept of Literature “Intellectualization” Against the Post-War Hypothesis of the “Intellectualized” Peasant]. *Transilvania*, no. 2 (2021): 31-50.
- Lovinescu, Eugen. *Istoria literaturii române contemporane* [History of Contemporary Romanian Literature] [1926-1929/ 1937]. Chișinău: Litera, 1998.
- Manolescu, Nicolae. *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură* [The Critical History of Romanian Literature: Five Centuries of Literature]. Pitești: Paralela 45, 2008.
- Moretti, Franco. *Distant Reading*. London and New York: Verso, 2013.
- Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. “The Inter-Imperial Dowry Plot: Modernist Naturalism in the Periphery of European

- Empires." *Interventions* 23, no. 4 (2021): 570-595.
- Parvulescu, Anca, Manuela Boatcă. "Creolizing Transylvania: notes on coloniality and inter-imperiality." *History of the Present* 10, no. 1 (2020): 9-27.
- Parvulescu, Anca, Manuela Boatcă. *Creolizing the Modern: Transylvania across Empires*. Ithaca and London: Cornell University Press, 2022.
- Pojoga, Vlad et al. "The Character Network in Liviu Rebreanu's *Ion*: A Quantitative Analysis of Dialogue." *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, no. 2 (2020): 23-47.
- Rebreanu, Liviu. *Ion*. Bucharest: Eminescu, 1970.
- Rebreanu, Liviu. *Adam și Eva* [Adam and Eve]. Bucharest: Eminescu, 1970.
- Rebreanu, Liviu. *Adam și Eva* [Adam and Eve], preface by Maria Chiorean. Bucharest: Publisol, 2021.
- Terian, Andrei. "Liviu Rebreanu: Zoopoetics in a Rural Environment." In *Ruralism and Literature in Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga and Maria Sass, 41-56. Berlin: Peter Lang, 2019.
- Terian, Andrei. "Căldură mare. Temperatura pasiunilor în *Ion* de Liviu Rebreanu" [Big Heat: The Temperature of Passions in Liviu Rebreanu's *Ion*]. *Transilvania*, no. 11-12 (2021): 35-44.
- Ung, Snejana. "Rethinking Romanian Literature Collectively: The Inter-imperial Modern Novel." *Transilvania*, no. 10 (2022): 55-61.
- Wallerstein, Immanuel. *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press, 1974.
- Warwick Research Collective. *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World-Literature*. Liverpool: Liverpool Press, 2015.
- Westphal, Bertrand. *Geocriticism: Real and Fictional Spaces*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007.

THE ARTIST AS REALIST: JEAN MIHAIL AND THE DE-ALIENATING EFFECTS OF SOCIALIST FILM

Bogdan POPA

Department of Literature and Cultural Studies, Transilvania University, Braşov
E-mail: george.popa@unitbv.ro

THE ARTIST AS REALIST: JEAN MIHAIL AND THE DE-ALIENATING EFFECTS OF SOCIALIST FILM

Abstract: This article offers a discussion of the aesthetics of realism, which represents a central analytic category in post-socialist debates about Romanian cinema. While many disagreements have concentrated on realism as a technique for either documenting reality or disenchantment, I deploy realism as a dialectical method to understand the work of a pioneer of Romanian cinema, Jean Mihail. In criticising current models of realism, I draw on Georg Lukács' Marxist theory to argue that realism offers not only a strong account of historical changes but also that it provides the basis of an anti-capitalist critique. Because a materialist method can illuminate shifts in film aesthetics in their social context, I concentrate on Mihail's evolution from his 1925 social realist film *Manasse* (Romania) to his corporatist works at the end of the 1930s to his 1949 socialist realist documentary *Oraşul nu doarme niciodată* [The City That Never Sleeps] (Romania). Also, I argue that realism goes beyond rethinking cinema as a technique of defamiliarisation by insisting on the de-alienating effects of cinema. In contrast to recent reformulations of realism (Christian Ferencz-Flatz) inspired by Walter Benjamin, I show that Mihail's films constitute an important starting point to rethink a socially conscious realism.

Keywords: Jean Mihail; Georg Lukács; Walter Benjamin; Romanian cinema; socialism; realism; materialism; Marxism; alienation; socially conscious cinema.

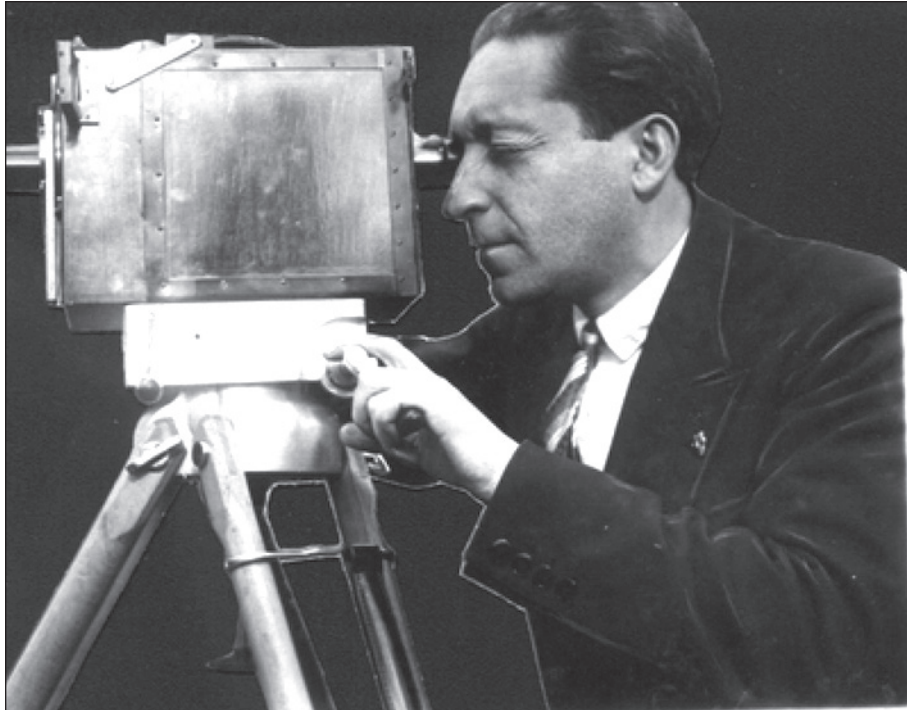
Citation suggestion: Popa, Bogdan. "The Artist as Realist: Jean Mihail and the De-Alienating Effects of Socialist Film." *Transilvania*, no. 10 (2022): 78-89.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.10.10>.

Mihail, Lukács, and Realism

Jean Mihail (1896-1963) is not only one of the most influential directors of silent cinema in Romania, but also a figure that has been discussed in recent debates about Romanian film history. Like other pioneers such as Jean Georgescu and Paul Călinescu, he is one of the few who sought to become a professional art film director after the First World War. Călin Căliman (1995: 5), an influential historian of Romanian cinema, argues that Jean Mihail "is the first on an honorary list" of national directors. Although Mihail did not leave masterpieces, Căliman (1996: 5-6) acknowledges that "he laid down an important brick" to build Romanian cinematography. Working largely within a social realist aesthetic, his films in the 1920s discussed sensitive political questions such as sexuality and the role of the Jewish people in Romanian culture. *Păcat / The Sin* (1924, Romania, Austria) adapted

a short novel by I.L. Caragiale and focused on the scandal of incest. *Manasse* (1925, Romania) was an important vehicle to represent Jewish life in Romanian theater. The original drama was written by Ronetti-Roman and was adapted to screen by Isaia Răcăciuni and Scarlat Froda. In 1905, *Manasse* was attacked by various nationalist and right-wing political groups for its daring depictions of social relations among Romanian Jews, becoming a central point of ideological contestation for right-wing activists at this time (Lovinescu 1973: 49). In his revival of the play in his 1925 film, Mihail engaged with the right-wing attacks openly. The character Zelig Şor, a trickster with a long tradition in local theatre, gives voice to many bold observations about antisemitic discrimination and the complicated relation between poor and rich Jews. The film was an instant success and offered an important contribution to the rising democratic culture in Romania.

Jean Mihail during the interwar period as he shoots a film scene.
Caption from the Jean Mihail's profile at the site istoriafilmuluiromânesc.ro.

Romald Bulfinsky playing the role of Mannase Cohen, a small shop owner who is caught between the Jewish orthodox tradition and the changing social attitudes about inter-ethnic marriage. Caption from Manasse.

After films such as *Lia* (1927, Romania) and *Povara / The Weight* (1928, Romania, Austria), Mihail returned to his interest in documenting reality. In *CFR-o simfonie a muncii / CFR- A Symphony of Work* (1938, Romania), Mihail's goal is to classify and introduce workers in specialised categories to describe an ideal of social harmony between workers and the managerial class. This description emerges from specific conditions of colonial backwardness in the Romanian economy. It reflects the aspiration to a capitalism that sought to achieve high economic growth and end a period of economic downturn through state investment. Eleven years later, Mihail changed gears in *Oraşul nu doarme niciodată / The City That Never Sleeps* (1949, Romania). His socialist realist film emphasises joy, productivity, and the factory as a model for social life. The new aesthetic, which became dominant during the Stalin era in the Soviet Union, stems from a debate with capitalist forms of economic development and proposes a new model of political empowerment. In continuing to create a socially informed cinema, Mihail's socialist productions in the 1950s were received as important benchmarks to the formation of a strong national cinema.

This article concentrates on the topic of realism and debates about its aesthetic programme in Romanian art theory. By centering my analysis on Mihail's evolution from *Manasse* to *Oraşul nu doarme niciodată*, I theorise a dialectical realism by drawing on Georg Lukács's theory. Lukács was a Marxist art philosopher who was central to the development of art theory in Romanian socialism. Căliman introduces Mihail as a Romanian director who not only had a predilection for realist cinema, but who also displayed modernist and humanistic views on human relations. Although historically oriented critics have preferred to read Mihail only as an early pioneer and enthusiast who inspired interest in the art of cinema, Căliman's views on Mihail remained persuasive for a newer wave of film scholars. While some appreciate Mihail's productions because of their documentary qualities, others underscore the modernist potential of his work. For Gabriela Filippi, Mihail's work helps illuminate the historical and political context of the time, while Andrei Rus introduces Mihail's productions in a modernist structure that is situated "at the border between documentaries and avant-garde cinema". This conversation is part of a broader debate regarding the artistic potential of socialist productions in Romania between 1948 and 1989, prompted by arguments investigating the function of art in socialist modernism and social realism (Goldiș 2011; Terian 2019; Borza 2021). In building on this conversation, I argue that the beginnings of socialist films in Romania serve as an important theoretical model to rethink the role of realism as an aesthetic category. Scholars such as Galin Tihanov (2020: 2) have revisited Lukács' theory and argued that realism as a theory is a product of its time: a historicist

orientation that "places the doctrine of realism and thinks of it as part of the past". In turn, my intention is to revive materialist realism in a Lukácsian vein because it can restore two important themes that have been sidelined by recent arguments about Romanian cinema. Newer theoretical ideas about realism focus either on the question of representing marginal groups or denaturalising conventional perceptions of the world. In contrast to these aesthetic positions, I argue that realist films can capture historical transformations, which are mostly elided in discussions about representing minorities. Realism also offers a strategy to mitigate the effects resulting from the current ideological dominance of private property, which is much too often taken for granted in contemporary discussions about artistic representations.

To offer an illustration of the advantages of Lukács' theory, I take Jean Mihail's work as representative of a type of realism that promises an engaged and materialistic art. I concentrate my discussion on two arguments. First, I show the importance of understanding films as a device to capture social transformations. I primarily discuss the political background that underpins the transition from Mihail's 1938 work to a 1949 socialist film that concentrates on the factory as the example of a communist society. Mihail's 1949 film continues his earlier interests in socially conscious cinema, which were articulated in the 1920s when he described Jewish life and Jewish discrimination in Romanian society. Unlike his *CFR-o simfonie a muncii*, Mihail's *Oraşul nu doarme niciodată* presents a socialist aesthetic that offers an alternative to corporate fascism. In the post-1945 Romanian communist cinematography, the theme of the social cohesion of corporatism is replaced by the idea that workers transform cities into productive areas that fulfil the needs of all. Second, I explain that Mihail's films bring back a conceptualisation of the documentary that situates cinema as part of the material transformation of the world. In doing so, I argue that *Oraşul nu doarme niciodată* seeks to criticise the alienating effects of capitalism. While various theorists draw on a technique of defamiliarisation to argue that films offer an ideological critique, I deploy Mihail's work to show that materialist realism is better situated to address the deeper effects of capitalism.

Debates over Realism

I coin the concept of materialist realism to challenge newer aesthetic orientations that discuss the relationship between art and social reality. I understand by this concept not only a commitment of the aesthetic of realism but an effort to capture social changes in the world. In particular, by realism I understand an aesthetic orientation in film that seeks to capture significant social and historical transformations. After 2000, one

of the most important changes in Eastern European art theory has been the rise of the model of the artist as an ethnographer. According to this model, the artist researches a culturally different site with culturally different people and limited access to reality. As an example of this approach, the film *Acasă* [My Home] (Radu Ciorniu, 2020, Romania, Germany) focuses on a poor Roma family that lived in the Văcărești park in Bucharest. The production team of the documentary chose the subject because the family challenged their conventional notions about childhood and widened their understanding of reality. Had the director and actors been ethnically Roma, according to this logic, their access to reality would have been even greater. This aesthetic orientation is currently very influential. Critics such as Andrei Gorzo and Veronica Lazăr have analysed the rise of this theoretical orientation, arguing that “younger filmmakers like Ana Lungu (in her *One and a Half Prince*, from 2018), Ivana Mladenović (in her *Ivana the Terrible*, from 2020), and Bogdan Theodor Olteanu (in his *Mia Misses Her Revenge*, from 2020) seem content to use film to document (often in the guise of fiction) the micro-cultures they belong to, and to proclaim group identities (Gorzo and Lazăr 2022: 5). In a different vein, realism has value because it de-alienates the viewer from a conventional perception of reality. This theoretical perspective, which was put forward by Christian Ferencz-Flatz (2015: 61), deploys Walter Benjamin’s work to rethink the realism of New Wave directors such as Cristi Puiu and Corneliu Porumboiu, while at the same time arguing in favour of realism as a modality of stimulating misunderstanding. In Ferencz-Flatz’s reconstruction of what realism can produce, film has the capacity to deploy an apparatus that helps us modify our cognitive habits by which we apprehend the relation between human beings and their environment (2015: 60–61, 68–73).

My argument is that neither art as ethnography nor a theory of defamiliarisation/de-alienation can offer enough resources for a robust critique of capitalism. I appeal to Georg Lukács to revitalise a theoretical tradition that proposed a materialist aesthetic. His theory of realism, articulated in his 1938 *Historical Novel*, was an intervention in debates in Marxist and social democratic conversations about art and its politics. To show that art can lead to human emancipation, Lukács’ theory drew on the promise of a dialectical understanding of social contradictions. In his rendition of Marx’s historical materialism in art, Lukács (1970: 56) argued that “every artistic form is the outgrowth of definite social conditions and of ideological premises of a particular society”. Only by drawing on a social reality “subject matter and formal elements emerge which cause a particular form to flourish” (Lukács 1970: 56). The philosopher wanted to revive a realist tradition that criticises both the present and the past while offering a historical account of social

contradictions. In Lukács’ theory, an account of social contradictions had to be located in a broader historical framework in which the theorist interprets a particular artwork as part of an emancipatory process.

Lukács’ theory of realism serves as a theoretical counterpoint against leading aesthetic models that shape the debate about realism in Romanian films. His understanding of materialistic realism is an important perspective on socially conscious art that is not only historical, but which also can lead to a less alienated life. The realist artist, as it emerged in the dialogue between Walter Benjamin and Lukács, was a figure who understood and advanced the forward movement of history. Benjamin’s essay “The Artist as a Producer” (1999, 780), proposed that artists can find the aesthetic means to contribute to the defeat of fascism. In this 1934 paper, which was strongly influenced by Soviet and German debates about Marxist art, Benjamin identified the problem in leftist art that “has made the struggle against poverty an object of consumption” (1999, 776). Accordingly, he wanted intellectual artists to help the work of the proletariat destroy bourgeois society. While Benjamin and Lukács disagreed on the potential of the avant-garde, they both sought to advance the work of social progress by creating specific aesthetic tools. In Lukács’ view, alienation is created by the idea that art can show reality without mediation, and he therefore proposed a materialist response to this problem.

The outcome of an aesthetic without mediation is that it misconceives art as part of reality, rather than deploying it as an instrument to challenge the alienation produced by capitalism. Flawed artistic models assume that one can have access to reality if one documents a marginal group’s representation of reality. Instead, for Lukács the role of an artwork is to contribute to the dis-alienation of the world by showing not only the process of estrangement from human relationships, but also by underscoring its potential opposition to capitalist relations. According to the art as ethnography model, the cultural other (who is understood either as the worker, the cultural subaltern, or the discriminated) is the site that serves the artist as a means to criticise the cultural and economic inequalities of Eastern European societies. *Acasă* was framed by the producers and director not only as an ethnographic description but also as an artistic intervention advancing a pro-Roma progressive vision. On the positive side, works such as Ciorniu’s have brought to film theory a more detailed and complex perception of reality. For instance, Harry Weeks (2010: 60) noticed that documentarists de-flatten and inform on the new realities of the post-Soviet space. Rather than describing a flat terrain, art as ethnography shows the postsocialist space as a distinct and culturally diverse landscape. In a more critical key, scholars such as Ewa Mazierska and Renata Sukaityte (2020: 67–81) have argued that a post-communist documentary

is interested in poverty as an exotic issue under the umbrella of pathology. Differently put, when the cultural post-socialist other is poor, it is poor because it is either deficient or unwilling to become an entrepreneur in the new capitalist world. To unpack the critique of the artist as ethnographer, the art critic Hal Foster articulated three observations regarding the tendency for artists to practice ethnography:

“First, there is the assumption that the site of artistic transformation [...] is always located elsewhere [...]. Second, there is the assumption that this other is always *outside* [...]. Third, there is the assumption that if the invoked artist is *not* perceived as socially and or culturally other, he or she has but *limited* access to this transformative alterity, and, more, that if he or she *is* perceived as other, he or she has *automatic* access to it.” (Foster 1996: 173; original emphasis)

Foster’s incisive analysis was primarily directed at the binary thinking that operates with oppositions such as cultural insider/cultural other and inside versus outside. In contrast with a model borrowed from ethnography, Foster suggested that a better theory would dismantle false oppositions between the artist and the social other, given that politics primarily happens in the present. Differently put, not only the subaltern’s politics is real politics, but artists and subalterns can also co-create various sites of artistic and political critiques in order to bring about a progressive transformation of the world. Rather than imagining sites that are culturally different, Foster wanted to draw attention to all spaces as potential political spaces. While this critique is sharp and insightful, it emphasises the artistic present by leaving aside the question of history. In Lukács’ theory of realism, aesthetic productions can capture the social contradictions of capitalist societies and provide a better understanding of their historical transformations. While previous scholars have articulated important shortcomings of the artist as ethnographer, realism advances a Marxist model of an artist who not only works together with the social other, but also creates a material basis for a society that could fulfill everybody’s needs.

In addition to the influential theory of the artist as an ethnographer, other models in film theory argue that artworks provide a device of representation that captures social reality. Debates about realism in Romanian cinema, as Ferencz-Flatz (2015: 68) argues, touched on the question of the type of realism, either observational or expressive, deployed by Romanian directors. An important premise of this critique was that realist film explores reality, a premise supported by assertions, such as Cristi Puiu’s that realist films “investigate reality”, or that they constitute “anthropological instruments” to research reality (Ferencz-Flatz 2015: 69). Puiu’s theoretical approach seems to be plagued by a tension, which is that it simultaneously intensifies reality and at

the same time seeks to capture it as it is, “untouched” (ibid.: 118). In turn, Ferencz-Flatz (ibid.: 61) offers his own Benjamin-influenced theory of realism which advances the idea of defamiliarisation, which is based on the argument that the historical mission of films is to stimulate the interrogation of familiar conventions about reality. Yet both Puiu’s account and Ferencz-Flatz’s theoretical intervention elide a materialistic understanding of reality. According to the Marxist model of realism (Chukhrov 2020: 205), one can argue that Puiu’s idea of intensifying reality – that is, of a direct presence of the reality in his own films – is spiritualistic and engages in sorcery. As opposed to direct contact to reality, the realist image is not immanent to life but becomes a second reality because it reflects “the objective reality in a general sense” and “can be universal and truthful” (Chukhrov 2020: 272). Ferencz-Flatz’s approach also elides a key insight of materialist film theory because defamiliarisation is empty of a real critique without challenging the pernicious effects of capitalism. The realist work, as described by Lukács’ theory, is engaged in thought as labor and can counter the effects of alienation by dialectically describing the world.

In his criticism of Ernest Bloch’s defense of montage as a preferred technique for Surrealists, Lukács observed that formalistic devices without an anchor in the life of society are merely empty devices for representation. In returning to a materialist realism, he argues that artistic modalities of representing reality need to be connected to the totality of life, so that “thoughts and feelings grow out of the life of society” and “experiences and emotions are part of the total complex of reality” (Lukács 1987: 36). By naming naturalism and surrealism as “modern literary schools of the imperialist era”, Lukács (ibid.) notices that reality is not only “what manifests to the writer and the characters it creates” but also represents “modifications in the reality of capitalism”. In this account, changes in the class structure bring about “the swift succession of literary schools together with the embittered internecine quarrels that flare up between them” (ibid.).

Unlike recent methodological frameworks such as the artist as an ethnographer, Georg Lukács’ theory of realism offers an important materialist alternative. While the theory of the artist as an ethnographer seeks to empower the subaltern, the theoretical anchor of the realist model is a materialist view of reality that stems from social and economic contradictions. For Lukács, the art of realism provides a rich account of a perceived reality based on the assumption that such reality is organised by its social transformation. For him, modernist art has two defects: on the one hand, it can immerse in real life and on the other, it can merely seek to describe and decode it. Bourgeois art is threatened by an immersion in, and insistence on immediate reality,

because it does not seek to objectify what it represents. On the contrary, it seeks to become the reality itself. By skipping objectification, bourgeois art intensifies the process of alienation. While objectification is the externalisation of an object, alienation is the process by which man's essence becomes antagonistic to capitalism (Lukács 1968: xxiv). Not only do the immersion and insistence on reality have alienating effects, the isolation of material reality from its reflection brings a failure to transform it and change its meaning. Unlike modernist art, a materialist realist theory de-alienates by constructing a device that captures social reality while guiding it on a progressive path. As such, the documentary as a formal device represents the highest abstraction, "or the highest mode of condensation of content" and serves well the intentions of realist art (Lukács 1970: 46).

The artist as ethnographer offers a model of progressive art by emphasising the capacity of culturally marginalised sites and people to embody social inequalities. Yet, ethnographer artists can easily fall victim to the flawed perception that artists need to suspend their narrow perspective and learn from the cultural other. Here is how one of the screenwriters of *Acasă*, Lina Vădovii, explains her interest in filming Roma people in the Văcărești park:

"Growing up in the Delta offered the children certain freedom and a lack of inhibitions, which inspired me a lot. Everything they feel, they say it out loud, and act as such, without any constraints or self-censorship. They don't relate to society and its norms as we do, we were raised in residential areas and taken to school. That, for me, was the most important lesson: to open my mind and get out of this box that my parents and all the people from different systems I interacted with have built around me."

In this quote, we see the main tenets of the theory of film as ethnography articulated. In this account, poor Roma children in the park have something that "we", "the artists", "the majoritarian Romanians", do not have. The assumption is that the filmmaker can get in touch with the cultural other. The upshot is that one's preconceptions can be challenged and a better, truer account of reality can be offered to the public. This model is both ahistorical and non-materialist, however. Lukács' theory wants to locate the artwork in its historical development and thus to counteract the incapacity of a theory to transform what it seeks to describe. The model of the artist as ethnographer is not unlike a theory of performativity in its basic assumption, that is, it starts from the idea that the immersion in reality can change reality itself. In queer affect theory, performativity and visceral reactions are modalities by which social and political transformations are conceptualised. For theorists of the novel like Eve Sedgwick, the impact of the text over the reader can be traced at the level of affects, but in Afro-

American literature the performativity of blackness has served as a model for understanding resistance, agency and emancipation. Yet Lukács' theory of realism suggests that artistic productions do not merely dive into reality, they also can change it by objectifying and producing an account of it. In this account, affects should therefore be the means of understanding reality, rather than interventions in it. Realism is a fictional device that serves to describe reality and offer a better explanation of its emancipatory potential. Unlike an affective reaction, which remains a part of reality, the realistic device serves as a de-alienating tool to humanise a world in which one has a difficult time living and feeling at one's full potential.

A Materialist Alternative

Lukács' model provides a fertile theoretical ground to understand Jean Mihail's documentaries. I argue that a materialist realist model captures Mihail's change from a neutral, classificatory stance in his 1939 *CFR- O simfonie a muncii* to a socialist-realist film in *Orașul nu doarme niciodată*. Mihail had been interested in socially conscious cinema since his early films *Păcat* and *Manasse*. The opening shot of *Manasse* has a strong documentary quality, plunging the viewer into the world of the 1920s Jewish neighborhood in Fălticeni. We have access to the poorest part of the town, which later serves as a counterpoint to the wealthy Jewish Romanianised family in Bucharest. The film describes the contradictions between a newer Jewish generation that seeks to integrate with the new Romanian ruling class and an older Jewish small bourgeoisie that insists on marrying within their own religion. The new generation has not only a much more open understanding of sexuality and art, but they also see themselves as transgressing the boundaries of traditional Jewish life. The director uses this contrast to offer an insightful and touching portrait of Manasse Cohanovici, a Moldovan Jew who wants to preserve traditional Jewish ideas about marrying one's own kin. Lelia, Manasse's niece, falls in love with Matei Frunză, a Romanian man, and wants to marry him. Zelig Șor serves as a comic counterpart to this dramatic conflict, making provocative commentaries about the discrimination that Jewish people face in the new post World War I Romanian state. Mihail's insightful perspectives on social life were noticed by Gabriela Filippi (2022), who argued that "Mihail included in his films, and not only accidentally, close ups with people from the periphery of life, although some of his choice today appear problematic given the strengthening of ethnic stereotypes, such as the case of depicting a Roma as a bandit".

Securing funding for films became much more difficult in the 1930s compared to the 1920s. Because of severe underfunding, Romanian film production

was dependent on small private financial donations (Mihail 1967: 196-199). While Mihail worked as a film director under precarious economic conditions, his documentary work emerged during the state's effort to create propaganda for its tourism business. His first documentary, *Romania* (1935, Romania), was designed as part of a broader project of creating a national cinematography (Mihail 1967: 199). Mihail's 1938 film, *CFR- O simfonie a muncii*, like corporatist films such as Paul Călinescu's *Uzinele Malaxa* [Malaxa's Factories] (1940, Romania), received funding from the Ministry of Propaganda, newly created in 1938. Mihail's approach to documentaries was not the product of an independent artist but a vision shaped by the government's investment of money in public relations, and his documentary is an example of this political economy. *CFR's* entire approach to the question of labour is to mitigate class conflict and propagate the corporate doctrine of social harmony. The film is intended to depict the worker as part of an organic corporate body and starts by showing a train arriving at the station and a worker from the railway company raising the flag to signal the train's appearance. From this initial moment, *CFR* moves into a register where the worker is depicted as part of a broad industrial organisation. It is structured as a handbook of various classifications such as medical, technological, quality control, and financial operations. The factory is run by a managerial class that ensures that all workers occupy their designated places. In Călinescu's *Uzinele Malaxa*, one of the highly technologised factories of the Romanian industrial class is depicted as an example of social harmony and effective administration. A corporate aesthetic is reflected through the clean lines of the buildings, the gigantic furnaces, and the focus on supervising managers. In Mihail's *CFR*, the supervision aspect of the technological production is depicted by highlighting the specific role of various departments. In the quality control section, a functionary signs a paper that says "checked" ("verificat"). In the research department, we see an engineer drawing lines on a project, while in statistics a group of women are typing without looking at various charts that they copy. In financial services, we see a functionary in a uniform handling money. In the law and maintenance departments, we see people who expertly fulfill their roles as administrative bureaucrats.

The world that Mihail shows us is located right before the beginning of the Second World War. At that time, Romanian industrialists were considering their position within the future world conflict and were engaged in a balancing act. Their corporate ideology fluctuated between the support of right-wing national parties such as the *Iron Guard*, which derived their ideology from economic nationalism and a critique of foreign dependence, and the adherence to German national socialist politics, which required the approval of overt colonialism. As an example of this ambivalence,

Mihail Manoilescu's theory of corporatism was caught between economic protectionism and a straightforward endorsement of the politics of Nazi Germany. Manoilescu was an influential economist whose 1934 *Century of Corporatism* was widely read in the industrial circles of right with European politics before the Second World War (Love 1996: 77-79). His corporatism emerged from the German post-World War I emphasis on planned economy and a rising tide of economic nationalism derived from industrialisation and exacerbated by the Great Depression's flight of foreign capital (Love 1996: 79). Manoilescu was not only elected to the Senate on the ticket of the *Iron Guard* in 1937, but he was also the president of the National Industrialists Association in Romania (UGIR). Fascist leaders such as Mussolini and Salazar were impressed by his economic arguments and sought to put some of his theories into practice (Love 1996: 77-78).

Mihail's *CFR* film is often read as an avant-garde production that anticipates his later socialist work, such as the 1949 *Oraşul nu doarme niciodată*, but it can hardly be detached from its social-historical context. For some film scholars, Mihail's films are part of the international successful genre of urban symphonies like Dziga Vertov's *Chelovek s kinoaparatom / Man with a Movie Camera* (1929, Soviet Union) and Walter Ruttmann's *Berlin: Die Sinfonie der Großstadt / Berlin: Symphony of a Great City*. This interpretative lens underscores the continuities between his 1930s films that focus on industrial labour and his later socialist films after 1948 that highlight the worker as a leading character. Yet Mihail's *CFR* film thoroughly embraces its corporatist politics. His films deploy different economies of emotion to make sense of the material he describes. In 1938, the focus of the film on the relation between a managerial class, highly technologised machines, and the people who handle them. The affect of the film is neutral, classificatory, and alienating. It aims to show the worker as an organic piece in the highly technologised industrial production. The movement of the camera illustrates the harmony between the managers and workers in the industrial factory. In turn, in his 1949 film, Mihail changes his affective techniques and the representation of the workers. His film makes way to a new productivist eye. Unlike his early corporate films, *Oraşul nu doarme niciodată* seeks to combat worker's alienation by showing how the workers themselves were producing a new society. Enthusiasm and joy are the central drivers that take the camera to the heart of the working class.

The late productivist model in Mihail's work is a response not only to the economic underdevelopment of Eastern Europe's periphery, but also stems from the Eastern European Marxist solutions that sought to address the problems raised by Romanian corporatism. The historical space between 1938 and 1949 is illustrated by the contrast of clashing affects. Whereas the affect

of a corporate push to productivity was neutral, in *OT* joy is the dominant emotion. In the 1938 film, cold boredom is the affect behind Mihail's philosophy. The classification starts with a medical investigation: the worker's heart and lungs are checked by a doctor. We shift to new areas of investigation such as technological development: state functionaries help to smooth the mechanics of the railway factory; in a laboratory, chemists are laboring on chemical substances; and in a psycho-laboratory, two functionaries are investigated in the psycho-tehnic service to see whether they can fulfill their duties with success. They enter the lab and salute by raising their hands while in the back we see the portrait of Ion Antonescu, a general who allied Romania with Nazi Germany. The drivers are given tests to see whether they can use their feet for driving and hands for controlling the movement of toy trains. Also, their hand mobility is tested at the level of rotating a knob in circular movements. We move to the inside of a room where various sophisticated industrial machines are handled with precision. We understand that the workers produce shells for the army. In the next shot, the camera moves outside the room, and we see the silhouette of an Orthodox church as part of a broader picture. The industrial production of the workshops is situated in a political context, and we understand that the target is the production of weapons that will be needed for the future war.

The plot in the 1938 film highlights the efficient management of the production process. Corporatism combines the protection of the nation with a vision of industrial growth. The corporate ideology of productivism required industrial leadership to push for lower labor costs in the name of efficiency and rational organisation

(Love 1996: 79.). The managerial class in Mihail's film is a response to the perceived 'backwardness' of 'peripheral' societies such as Romania. For Manoilescu, moving along the path of industrialization meant restructuring the economy according to the imperatives of industrial production. National policies were key for Manoilescu to raise economic productivity because he believed that a protectionist economy would lead to accelerated development. He also wanted for a socialism of classes to be replaced by a "socialism of nations", so that proletarian nations could be organised to fight against plutocratic nations (Love 1996: 84). Additionally, Manoilescu emphasised social harmony and the elimination of class struggles as intrinsic to corporatism. UGIR, the union of industrialists in Romania, adopted a doctrine of social harmony that actively fought against measures such as the introduction of an eight-hour workday and sought to suppress communist "discord" (Love 1996: 85). In Mihail's film, social harmony is depicted as a well-organized industrial body where workers are happy under the leadership of managers.

After the end of the war, socialists brought their version of Marxist-Leninism to advance the modernisation of Eastern European countries. Communists relied on Marxist economics as a solution to the lack of success of corporatism in Southern and Eastern Europe. Marxist strategies for leading a 'peripheral' country out of economic colonialism were central to communist politics after the Communists took power in Romania in 1948. They emphasised increased industrial production as their most important ally in the fight against Western colonialism. They insisted not only on industrial labor as a path out of economic dependence but also on development of heavy industry such as tractors, engines,

An animated working class man selling the newspaper *Romania liberă* on the streets.
Caption from *OT*

and electric motors to open a route out of economic backwardness (Montias 1967: 15). Their economic efforts, which overlapped with corporate ideas like Manoilescu's, were nevertheless drawn from a Marxist political economy that was at odds with corporatism.

In the new Marxist-inspired model, workers were leading the fight against imperial interests and powers not only economically, but also aesthetically. Productivism was a model that factories and artists embraced in socialism. The affect of the new era of socialist production had to replace the surveillance and control of corporatism. Under these new revolutionary conditions, Mihail changed his techniques. *OT* was intended to capture the life of Bucharest in its socialist dimensions.

While in *CFR* the factory is part of a classificatory system run by experts, Mihail's socialist films reverse the cinematic perspective. The factory becomes the entire city. It is run by its workers who are themselves part of the machine that rotates its wheels, an analogy to the new socialist regime. The leading figure of the film is no longer management, but rather, the worker who animates the entire city. In the film's initial shots, the worker turns on the lights on the street. Youths run to catch the trams in the morning. A young woman looks at her watch, and the audience can see that it is only 7 am. Mothers are bringing their children to the kindergarten early, in order to hurry to their place of work. Gigantic wheels are turning in factories. We understand that the

buzz and hum of the production wakes up the entire city. In contrast to *CFR*, there is no classificatory system that introduces various areas of work and no management that supervises production.

The soundtrack guides the spectator on a tour of a socialist Bucharest from early rising to the end of the working day. Socialist slogans are everywhere in the film. One worker produces bearings, and the slogan at his workplace says: "do not chat with us" ("nu ne țineți de vorbă"). We see from a camera shot from ceiling level that the various people below are moving around and discussing the production process. People shake hands and talk about their work. Another slogan encapsulates their activity: "One target: To exceed the state plan in 1949". A supervisor approaches one of the workers to discuss his activity. They smile at each other, shake hands, and look very happy with the product. The contrast with the managerial aspect of the corporatist film is striking. In the world of 1938 Romania, there is hardly any interaction between workers and managers. The cinematic sequences that show secretaries typing charts on their machines exemplify the corporate attitude regarding work. The workers neither interact nor talk to each other but are completely focused on their one task. In the 1949 film, by contrast, production is depicted as a collective endeavour that is not limited to the factory, but on the contrary, represents the life of the city as a whole.

An enthusiastic working class woman selling newspapers with titles written in Romanian, Russian and Hungarian. Caption from *OT*

The Marxist idea that the collective mode of production is the starting point of a new society is at the heart of *OT*. The fast movements of the machine are accompanied by communist activists who urge workers to exceed their plan. The end of the shift is very animated. Workers talk as they encounter problems and seek solutions from each other. They are filmed even when they are turned away from the camera. They gesticulate, and their hand gestures show that life in the factory is not essentially different from life inside it. The whole city is transformed, and part of this transformation is the understanding that the entire city is a worker's factory. The city is in an ongoing productive activity and illustrates the arrival of a new world.

The Advantages of Materialist Realism

I have suggested in this article that Lukács' theory of realism offers an important vantage point to rethink the aesthetics of realism. I have claimed that Mihail's films bring back a distinct conception of materiality that deeply connects class-conscious politics to aesthetic concerns. Mihail's *Manasse* is a study of the contrast between poor Jewish families in poor Moldovan towns and rich Jewish families in Bucharest. His *CFR – O simfonie a muncii* shows the setting of industrial production under a corporate philosophy, while *OT* is deeply immersed in a productivist model of workers' politics that centres on the process of building a new society.

I have argued that Lukács' theory of realism presents two main strengths in relation to competing aesthetic ideas in Eastern European cinema. First, it offers an interpretation of the historical transformations in film aesthetics. By contrast, the current theory of art as ethnography sidelines history in favour of focusing on the cultural other. In this account, social transformations can be achieved by those who are deemed subalterns in the hierarchies of the art world. In contrast, the aesthetic of realism is better able to interpret historical and material shifts in aesthetic productions. In *Manasse*, the focus on Jewish life was a political choice that responded to right-wing calls for the cancelation of realist descriptions of poverty and discrimination. In *OT*, the film's socialist goals represented an answer to a corporatist philosophy. The realist artist does not verify the progressive character of artwork by the identity of the subject but by understanding its historical effects. Objects do not exist in Mihail's film to look at, but as pieces that are part of a historical and materialist evolution. The nude that Șor discovers in *Manasse* on the walls of the rich Jewish family's home embodies the contrast between poor and well-off Jews. In *OT*, the violin created by the violin master will be later shown as an object that is used by artists in an orchestra. This artistic production is broadcast from State Opera on National Romanian Radio. The main characters of the play *Harap Alb* lose

their chains to join others in building socialism. The film captures the movement and the material transformation of objects, which provides a window into understanding the role of material items as representing social reality.

For Lukács, film can also function as a weapon against processes of alienation. In his view, socialist realism can change a film audience from a passive group that merely contemplates the inhumanity of capitalism to an active, socially conscious audience. In *OT*, Romanian workers are watching *Vstrecha na El'be* [The Meeting on the Elbe] (Grigorii Aleksandrov, 1949, Soviet Union), a Soviet Cold War film set before the Cold War which celebrates the friendship between Soviet and American armies in 1945. Mihail shows how workers themselves are looking at their own cinematic representation. This process of self-representation is not about showing the life of a marginalised group. In contrast, Mihail's materialist realism not only reveals the social conditions of production but also shows the active role of the proletariat as the leading class. A theory of realism offers a de-alienating model than proposes art as a mediating tool, in contrast to theories that are based on affective and performative effects of the artwork.

A serious drawback of newer films in Romanian cinema is that their directors see them as interventions into reality. Theories of performativity withdraw from offering a realistic understanding of the social contradictions of their time. The alienation is a result of trying to perform reality rather than offering a materialist perspective on it. A concentration on older models of art production, such as the historical conditions of producing socially realistic films, serves as an important alternative that can generate a less alienated art. For Lukács, the fictitious composition is "a more truthful rendering of reality than any direct, affective, naturalistic reproduction or reenactment of it". In socialist realism, the films reflect reality and reality creates the aesthetic of film production. Rather than filming subjects who live an alienated life, Mihail shows how workers lead their audience to a less alienated world. Likewise, affects are his windows into understanding the described reality and less performative interventions that seek to change it. In this dialectical method, the goal is to create images that seek not only to capture reality but also to produce an emancipated world.

Finally, Lukács' materialist realism is important because it highlights the dangers in film criticism in focusing primarily on aesthetic subjective choices. Mihail's films *Manasse* and *OT* function as devices that reflect reality and orient it toward social emancipation. They serve as important mediations that describe the social contradictions of their time. Materialist realism captures the relation between form and content as an objective relation and provides some independence from the subjectivity of the documentary filmmaker. In Ferencz-Flatz's interpretation, directorial choices

such as Cristi Puiu's or Corneliu Porumboiu's are key to understanding realism. Puiu offers the transgression of a conventional perception in *Aurora* (2010, Romania) by proposing a realism that seeks to disenchant a predictable way of seeing the world (Ferencz-Flatz 2015: 72). In *Politiștii, Adjectiv* [Police, Adjective] (2009, Romania), Porumboiu intends to provoke failures of comprehension with the same goal of defamiliarising the world (Ferencz-Flatz 2015: 72). This model of interpretation takes the subjectivity of the artist as the primary window into reality. In turn, materialistic realism concentrates on the capacity of the artists to describe the social world and the role the artist takes in this process. To realistically describe reality is to offer an objective account of the relation between form and the social conditions of film's production.

This article is a call to re-evaluate an aesthetic that has been central to Eastern European socialist cinema, which was intended to fight on the side of human

emancipation. In my Lukács-based interpretation, *Manasse*, *CFR* and *OT* bring to a post-socialist audience a dialectical mode of reflecting reality that is elided in newer theoretical orientations. As I argue elsewhere (Popa 2018), an important tendency in contemporary Romanian cinema is to unreflectively celebrate educated middle-class values. One of the effects of such an orientation is to strengthen, rather than challenge, the alienation effects engendered by late capitalism. The artist as realist may constitute an aesthetic model that can have a future in film production under new social and political circumstances. It suggests that films can contribute to a materialist production of reality because they are engaged in a progressive transformation of the world.

Acknowledgement: Denise J. Youngblood offered important revisions and comments to this article. I am grateful for her help.

Bibliography:

- Aitken, Ian. *Lukácsian Film Theory and Cinema*. Manchester, 2012.
- Benjamin, Walter. "The Author as Producer". In *Selected Writings*, vol. 2, part 2, 1931-1934, edited by Michael W. Jennings, Howard Eiland, Gary Smith, translated by Rodney Livingstone and Others, 768-782. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999.
- Borza, Cosmin. "The Faces of Rural Modernity in the Romanian Novel of Agricultural Collectivization." In *Beyond the Iron Curtain. Revisiting The Literary System of Communist Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Ovio Olaru, Andrei Terian. Berlin: Peter Lang, 2021.
- Căliman, Călin. *Jean Mihail*. Bucharest: Meridiane, 1997.
- Chukhrov, Keti. *Practicing the Good: Desire and Boredom in Soviet Socialism*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2020.
- Filippi, Gabriela. "Jean Mihail, Un cineast in contratimp". *Cine Club*, 2021. <https://cineclub.sahivintage.ro/2021/12/01/jean-mihail-un-cineast-in-contratimp/>.
- Foster, Hal. *The Return of the Real, The Avant-garde at the End of the Century*. Cambridge, MA: MIT Press, 1996.
- Fulger, Mihai. "Jean Mihail, Lia și Lilly." *Film 1* (2020): 68-71.
- Goldiș Alex. *Critica în tranșee. De la realismul socialist la autonomia esteticului* [Criticism in Tranches: From Socialist Realism to the Autonomy of the Aesthetics]. Bucharest: Cartea Românească, 2011.
- Gorzo, Andrei, and Veronica Lazăr. "The New Romanian Cinema and Beyond: The Films of Radu Jude." *Transilvania*, no. 3 (2022): 1-9.
- Love, Joseph. *Crafting the Third World, Theorizing Underdevelopment in Brazil and Romania*. Stanford: Stanford University Press, 1996.
- Lovinescu, Eugen. *Istoria literaturii române contemporane*, vol.1 [1926]. Bucharest, 1973.
- Lukács, Georg. "Preface to the new edition (1967)". In *History and Class Consciousness: Studies in Marxist Dialectics*, ix-xli. Cambridge, MA: MIT Press, 1968.
- Lukács, Georg. *The Historical Novel*. Lincoln and London, 1983.
- Lukács, Georg. *Writer & Critic and other Essays*. New York: Grosset & Dunlop, 1970.
- Matei, Alexandru. "Realism socialist—înapoi la locul crimei." *Observator Cultural* 890 (2017). <https://www.observatorcultural.ro/articol/realism-socialist-inapoi-la-locul-crimei/>.
- Mazierska, Ewa, and Renata Sukaityte. "Representation of Poverty in Polish, Lithuanian, and Latvian Documentary Films of the Postcommunist Period." *Studies in Eastern European Cinema* 11, no. 1 (2020): 67-81.
- Mihail, Jean. *Filmul Românesc de altădată*. Bucharest: Meridiane, 1966.
- Montias, John Michael. *Economic Development in Romania*. Cambridge, MA: MIT Press, 1967.
- Popa, Bogdan. "What's Wrong with the Romanian New Wave? Auteur Cinema, the Communist, and the Production of the Violent Working Class." *Studies in Eastern European Cinema* 9, no. 1 (2018): 89-102.
- Sedgwick, Eve. 2003. *Touching Feeling: Affect, Performativity and Pedagogy*. Durham, NC.
- Szel, Ana, and Andrei Rus. Introduction for "Jean Mihail-programul 3." *Cineclub*, 2022. <https://cineclub.sahivintage.ro/programe/>

[programul-3-jean-mihail/](#).

Szel, Ana, Andrei Rus, Gabriela Filippi, and Mihai Burcea. "Jean Mihail și filmul Documentar în perioada 1935-1949." *CineClub*, 2021. <https://cineclub.sahiaivintage.ro/2021/11/15/jean-mihail-si-filmul-documentar-in-perioada-1935-1949/>.

Terian, Andrei. "Socialist Modernism as Compromise: A Study of the Romanian Literary System." *Primerjalna književnost* 42, no. 1 (2019): 133-147.

Tihanov Galin. "Revisiting Lukács' Theory of Realism." *Thesis Eleven* 159, no. 1 (2020): 57-63.

Vdovii, Lina, Radu Ciorniciuc, and Mircea Topolean "Acasă, my home." Interview by Laura Mușat, *Films in Frame*, 2020, online at <https://www.filmsinframe.com/en/interviews/interview-acasa-my-home/>.

Weeks, Harry. "Re-cognizing the post-Soviet Condition: The Documentary Turn in Contemporary Art in the Baltic States." *Studies in Eastern European Cinema* 1 (2010): 57-70.

Filmography:

Aleksandrov, Grigorii. 1949. *Vstrecha na El'be / The Meeting on the Elbe*. Mosfilm.

Călinescu, Paul. 1940. *Uzinele Malaxa / Malaxa's factories*. ONC.

Ciorniciuc, Radu. 2020. *Acasă / My Home*. Manifest Film, HBO Europe, HBO Romania, Corso Film, Vle to 1 Finland.

Lungu, Ana. 201. *Un prinț și jumătate / One and a Half Prince*. Mandragora

Mihail, Jean. 1923. *Țigăncușa de la iatac / The Gypsy in the Bedroom*. „Spera Film” (Berlin), „Rador Film” (București-Haga).

Mihail, Jean. 1924. *Păcat / The Sin*. „Național Film” (Vasile Gociu - Jean Mihail - George Aurelian).

Mihail, Jean. 1927. *Manasse*. „Național Film” (Vasile Gociu - Jean Mihail - George Aurelian).

Mihail, Jean. 1927. *Lia*. Indro Film București.

Mihail, Jean. 1928. *Povara / The Weight*. Panfilm, Sapho-Film.

Mihail, Jean. 1935. *România 1934*. Indro Film București.

Mihail, Jean. 1939. *CFR- O simfonie a muncii / CFR- A symphony of work*. Căile Ferate Române.

Mihail, Jean. 1949. *Orașul nu doarme niciodată / The City That Never Sleeps*. Oficiul Național Cinematografic.

Mladenović, Ivana. 2020. *Ivana cea groaznică / Ivana the Terrible*. MicroFILM, Dunav 84.

Olteanu, Bogdan Theodor. 2020. *Mia își ratează răzbunarea / Mia Misses Her Revenge*. Tangaj Production, SUB25, Papillon Film.

Porumboiu, Corneliu. 2009. *Polițist, Adjectiv / Police, Adjective*. 42 Km Film.

Puiu, Cristi. 2010. *Aurora*. Mandragora, Bord Cadre films, Coproduction Office, Essential Film Produktion.

Ruttmann, Walter. 1927. *Berlin: Die Sinfonie der Großstadt / Berlin: Symphony of a Great City*. Les Productions Fox Europa, Deutsche Vereins-Film.

Vertov, Dziga. 1929. *Chelovek s kinoaparatom / Man with a Movie Camera*. VUFKU.

DE LA CĂRȚI LA DATE. SCHIMBĂRI PARADIGMATICE ÎN STUDIILE LITERARE DUPĂ TURNURA DIGITALĂ

Daiana Gârdan & Emanuel Modoc

Babeș Bolyai University of Cluj-Napoca

E-mail: ermodoc@gmail.com; daiana.gardan@gmail.com

FROM READING BOOKS TO READING DATA:
PARADIGM SHIFTS IN LITERARY STUDIES AFTER THE DIGITAL TURN

Abstract: Employed in the study of national or transnational literatures, the relevance of digital humanities, computational analyses, and quantitative sociology can no longer be ignored. In this paper, we aim to argue that, in spite of it still being seen as a niche endeavor, the digital or quantitative study of literature generates paradigmatic shifts in literary scholarship, both in literary criticism and comparative studies. In order to demonstrate this statement, the following study will illustrate how three core principles of digital humanities are actively shaping humanities as we know it. These principles – openness, replicability, and collaboration – challenge the way we understand the role of the literary historian and their „traditional” tasks. To consolidate this argumentation further, we will briefly present an example of how digital humanities start changing the dominant narrative in Romania.

Keywords: systems analysis, digital humanities, literary history, 19th century Romanian novel, open science

Citation suggestion: Gârdan, Daiana, and Emanuel Modoc. “De la cărți la date. Schimbări paradigmatică în studiile literare după turnura digitală.” *Transilvania*, no. 10 (2022): 90-96.

<https://doi.org/10.51391/trva.2022.10.11>.

Digital Humanities și sociologia cantitativă a literaturii au o prezență încă redusă în câmpul studiilor umaniste, în discursul comparatist general, în cercetări, în reviste de specialitate, în catedre. Specializare de nișă, preocuparea pentru studiul digital al literaturii, pentru *distant reading* (Franco Moretti), pentru *close reading with computers* (Martin Paul Eve), pentru *macroanaliză* (Matthew L. Jockers), pentru *data rich literary history* (Katherine Bode), pentru baze de date, grafice și hărți este văzută mai degrabă ca o excentricitate, ca o nouă tendință a istoriei literare care va trece în cele din urmă fără mari ravagii disciplinare sau instituționale. Această enclavizare a umaniștilor digitali face mai dificil de observat felul în care tipul de cercetare pe care îl propun modifică și se modifică paradigmatic într-un ritm foarte alert.

În jurul anilor 2000 și până în preajma lui 2015 se construiește o critică cantitativă și digitală care, cu toată plus-valoarea sa, cu tot instrumentarul inedit, cu toate

rezultatele revoluționare, cu toată munca de pionierat de construcție, procesare și interpretare a unor arhive de texte, baze de date, de elaborare de programe computaționale care să citească literatură, a funcționat tot într-o logică istoriografică. Unii dintre autorii acestor studii o spun explicit atunci când țin să sublinieze în numeroase ocazii că felul în care își construiesc noile mize și premise de investigație a literaturii nu vor dăuna, ci, dimpotrivă, vor complimenta istoria și critica literară așa cum le cunoaștem, vor ajuta interpretarea, vor asista cu date și resurse greu accesibile un demers care nu este, în fond, atât de diferit la nivel epistemologic, disciplinar, de critica „tradițională”. Cu alte cuvinte, nu o schimbare de paradigmă, ci o dezvoltare multinivelară a infrastructurii paradigmei existente. Astfel, chiar dacă exista un vocabular avangardist, polemic, reactiv la practicile de analiză tradiționale, el nu destabiliza sau reforma decât parțial praxisul criticii, coordonatele ei

disciplinare și mediile ei de evoluție.

După 2015, chiar în lipsa unui spirit polemic agresiv, umanioarele digitale încep să confirme în practică promisiunile celor mai curajoși dintre primii săi promotori și să modifice felul în care se face și se legitimează critica și istoria literară. Dezvoltând instrumente tot mai capabile de a citi, de la distanță, corpusuri mari de romane, interesați de analize sistemice ale acestor producții, cu tot ce presupune această investigare și vizualizare rețelară a lor, autorii de critică analistă a literaturii orientează câmpul înspre anumite practici, pe care le încurajează și recomandă, în același timp în care se debarasează de altele, care devin, încet, obsolescente. Profilul umanistului digital se deplasează tot mai departe de profilul umanistului și de aura de care s-a bucurat în modernitate și postmodernitate. Ca tentativă de sistematizare a acestei modificări paradigmatică, vom aminti trei principii încurajate în practica umanismului digital și care, prin natura și prin angajarea lor în practica studiilor literare, modifică substanțial înțelegerea rolului actului critic și al cercetării literaturii.

Primul și probabil cel mai important dintre aceste principii, deoarece de la el derivă și celelalte două, este cel al științei deschise. Problema accesibilității cunoașterii poate fi abordată din varii unghiuri de investigație. Dincolo însă de ramificațiile ideologice și de interminabile discuții ce pot fi articulate într-un spirit polarizant în jurul acestei idei, știința deschisă reprezintă un obiectiv important al mediilor academice care fac din etica cercetării și din comunicarea cu succes dintre centrele de cunoaștere o prioritate. Pentru umaniștii digitali, acest principiu al deschiderii științei este important la nivelul accesibilizării datelor, a instrumentelor de lucru sau a metodologiilor de procesare a acestora și la nivelul mai abstract al cunoașterii, al accesibilizării rezultatelor. Primelor cercetări din câmp li se impută de către specialiști mai tineri livrarea exclusivă a rezultatelor și nu a datelor neprelucrate, omisiunea explicațiilor tehnice și a laboratorului prin care s-a ajuns la interpretarea finală etc. Aceste lipsuri există în cercetările de pionierat tocmai pentru că, în ciuda avântului revoluționar, ele operau cu o logică moștenită din studiile pe care, de dragul simplificării discursului, le numim „tradiționale” în raport cu cele digitale. Niciun demers de critică literară nu și-a asumat până la această nouă vârstă a umanismului digital prezentarea laboratorului „fizic” al interpretării, pentru că noțiunea de verificare sau de reproducere care derivă din această accesibilizare a datelor și a metodelor nu era măcar în chestie pentru această paradigmă. Era suficient girul numelui specialiștilor pentru a plasa în câmp o cercetare, o interpretare, o analiză. În ultimii ani, umanismul digital se străduiește să impună o nouă practică, la care opun rezistență în unele cazuri chiar și sectoarele științelor

tari, ale disciplinelor reale, și anume aceea a publicării în regim deschis nu doar a rezultatelor, a articolelor propriu-zise, ci și a seturilor de date și a liniilor de cod pentru operațiile computaționale. Un exemplu important și foarte relevant în domeniu este publicația *Journal of Cultural Analytics*, revistă online, publicată în regim *open access*, fondată de Andrew Piper, care și deschide primul număr al acestei reviste cu un articol cu titlul-manifest, „There Will Be Numbers”, a cărui miză este semnalarea acestei modificări paradigmatică din studiile literare².

Journal of Cultural Analytics are o structură atipică, deoarece invită la trei tipuri de contribuții: articole, comentarii, seturi de date, publicate într-un regim care amintește de bloguri. Ireverența formală a acestei publicații față de convențiile circuitului academic nu-i scade din prestigiul pe care îl primește în câmpul umanioarelor digitale, dimpotrivă. Încurajarea publicării *dataset*-urilor, a „rezultatelor nule”³, a testelor, a demersurilor de tip *trial and error*, a meditațiilor și comentariilor din jurul unui instrument sau altul și disponibilitatea autorilor de a răspunde la aceste invitații câștigă tot mai multă tracțiune în acest domeniu pe măsură ce face vizibilă o ruptură de viziune între *humanities* și *digital humanities*. Un exemplu concret în care se vede foarte clar această ruptură este instituția arhivei personale și practica criticii genetice.

Comparabile în sensul în care ambele au această condiție de laborator al cercetării, bazele de date și arhivele personale în care sunt salvate, mai fragmentar sau mai complet, fracțiuni din producerea unor anumite sisteme de gândire sau de interpretare, se comportă totuși foarte diferit și produc tipuri divergente de cunoaștere. Motivația publicării și accesibilizării datelor se leagă în primul rând de posibilitatea de producere de cercetări noi. La antipod, exploatarea arhivelor personale s-a consolidat ca practică reverențioasă față de personalitatea creatorului. Explorarea lor are ca motivație o curiozitate academică de sorginte aproape iluministă pentru autorul răposat și ca obiectiv principal sporirea legitimității operei ideatice a acestuia. Printre mizele cele mai frecvente ale criticii genetice nu se află cele care ar putea aduce cu adevărat o îmbogățire pentru istoria literară din care autorul face parte, cum ar fi identificarea unor elemente migratoare, de împrumut, eteroclite, detectarea unui anumit insolit al caracterului cercetării etc., ci mai degrabă consolidarea unui statut câștigat sau resemantizarea rolului și funcției personalității investigate. Aceste avânturi pașoptiste transformă, de cele mai multe ori, arhivele în natură moartă, în artefacte muzeificate ale unui traseu de carieră culturală sau literară, sacrificând în virtutea acestei aure potențialul de laborator al acestor „colecții” (până și în denumirile folosite, cum este și cazul titulaturii de „colecție”, se insinuează aceste sensuri de obiecte de muzeu). Datele, pe de altă parte, sunt *alive and kicking*. Această nouă propunere de reciclare, de distribuție în

masă a unui laborator personal de cercetare, în contrast cu valoarea cu care se privesc arhivele personale, își are corespondent și într-o altă modificare paradigmatică a mediilor în care se conține și se prezintă cunoașterea umanistă. Dacă transmiterea rezultatelor se făcea mai ales într-o formulă de discurs frontal, monologal, în convenția cărui criticul literar deținea o autoritate disproporționată în raport cu publicul sau cu tinerii cercetători, specialiștii din domeniul digital humanities participă la podcasturi, fac muncă de teren colectând răspunsuri de la eșantioane de cititori, își distribuie cărțile, liniile de cod și ideile de cercetare pe Twitter. Se ciocnesc aici două culturi, cea a monologului și cea a dialogului. Din acest principiu, al deschiderii, al accesibilizării, derivă și cel al reproductibilității și cel al colaborării. În logica aceleiași critici paternaliste, reproductibilitatea rezultatelor nu ar fi putut reprezenta o condiție a cercetării pentru simplul fapt că rezultatele erau construite ca verdicte originale, critica avea o ambiție creatoare care imita ambițiile literarului. Pozitivismul cercetării digitale eliberează critica de presiunea „personalității”. Pentru paradigma digitală, reproductibilitatea datelor a devenit un obiectiv cu o tot mai mare importanță, formulat ca un *must-have* al oricărui demers pozitivist de cercetare cu pretenții de științificitate, de profesionalism, de domeniul unor hiperspecializări etc. Introducerea principiului de *trial and error* în științele umaniste a venit la pachet tocmai cu această deschidere rar întâlnită în convențiile istoriografiei „tradiționale”. Este de domeniul evidenței unde se produce aici ruptura, de ce și în beneficiul cui este menținută practica. Dacă reproductibilitatea a devenit un scop tot mai bine și mai des articulat de autorii de studii din digital humanities, pare să fie un *hot topic* și pentru criticii lor. Ignorând cu desăvârșire o întreagă tradiție de obscurizare a cercetării, degrabă revoluției la adresa acestei schingiuri statistice a literaturii se arată tot mai interesați de posibilitatea acestor cercetări de a fi reproduse. Un exemplu bun este articolul semnat de Nan Z. Da, „The Computational Case against Computational Literary Studies”, publicat în 2019 în *Critical Inquiry*⁴, în care autoarea arată cu degetul, printre altele, tocmai aceste neajunsuri ale studiilor computaționale existente, învinuind autorii pentru lipsa de transparență metodologică și astfel văduvirea doritorilor de posibilitatea reproducerii cercetării. Ironic, este preferabilă în ochii unor astfel de critici o lectură imanentă decât una distantă, imputându-i celei distante aspecte care, în cazul unei lecturi „de aproape” nu au fost niciodată chestionate.

În fine, al treilea principiu, cel al colaborării, este și cel mai ușor de explicat logistic. Mănuirea unui număr mare de date și de metadata cere, în mod evident, colaborarea în echipe de cercetare. Schimbând regula jocului în studiile literare, în care figura tutelară care dă verdicte, care scrie istorii literare la o singură mână, care

oferă grile de interpretare cu pretenții de exhaustivitate asupra unor segmente largi de producție literară (mă refer temporal, aici, nu cantitativ), echipele de cercetare și munca acestora sunt vitale pentru supraviețuirea disciplinei. Amenințați și de această urgie, detractorilor nu le rămâne decât să deplângă o vârstă de aur în care colțul izolat de bibliotecă sau biroul retras se retrag treptat din imaginarul criticului literar în favoarea laboratorului și a spațiilor comune de muncă.

Asistăm, așadar, la o modificare reală de paradigmă sau cel puțin la un *tester* de paradigmă cu șanse mari de reușită în următorii ani. Această modificare de praxis a dus și duce încă la destabilizarea narațiunilor dominante despre culturile naționale. Mai ales în țările (semi)periferice, în care ideea de literatură națională și aura criticului, poetului, prozatorului național, ideea de patrimoniu național este încă una foarte puternică și bine înrădăcinată în demersurile de predare și cercetare a producțiilor literare, culturale, artistice. Cazul românesc este unul tipic pentru această supraviețuire a discursului cu rădăcini în secolul construirii națiunilor, dar s-a bucurat în ultimii ani și de importante renegocieri ale acestui discurs datorită parțial și practicilor digital-umaniste. Dintre cele mai importante pentru imaginea macro a culturii noastre, aș recunoaște două contribuții esențiale despre romanul românesc și anume 1. răsturnarea clișeele legate de ruralitatea romanului românesc modern⁵ și 2. revelarea unui „mare necunoscut” – romanul secolului al XIX-lea. Voi prezenta în continuare câteva „reforme” legate de cel din urmă.

Despre literatura secolului al XIX-lea, marile personalități ale criticii și istoriei literare autohtone s-au exprimat mult și divers. Un acord tacit s-a coagulat însă cu privire la unul dintre segmentele acestei producții literare: romanul. Pentru istoriile literare românești, romanul secolului al XIX-lea pare un capitol aproape rușinos căci sărac deopotrivă calitativ și cantitativ. Din el se recuperează, așadar, câțiva prozatori care izbutesc să treacă testul timpului și examenul estetic și să își asigure un loc la marginea discuțiilor despre literatura românească modernă: Nicolae Filimon, Duiliu Zamfirescu și Ioan Slavici⁶. În afara acestora și cu alte mici excepții mai rar amintite, se presupune că restul romanului românesc foarte timpuriu nu este altceva decât imitații de tristă amintire ale unor titluri de consum ajunse la noi via Franța sau, și mai departe de realitate, că romanele publicate sunt „short tales of rural life in literary periodicals with a relatively small circulation” (Alex Drace-Francis)⁷. Sigur că există în această prejudecată și o bază de adevăr, în sensul în care secolul al XIX-lea românesc nu se poate lăuda, în niciun caz, cu o producție excelentă de roman. Cu toate acestea, câteva eforturi recente încep să subrezească prejudecăți sedimentate despre temele, spațialitatea, diversitatea identitară a acestui subgen⁸.

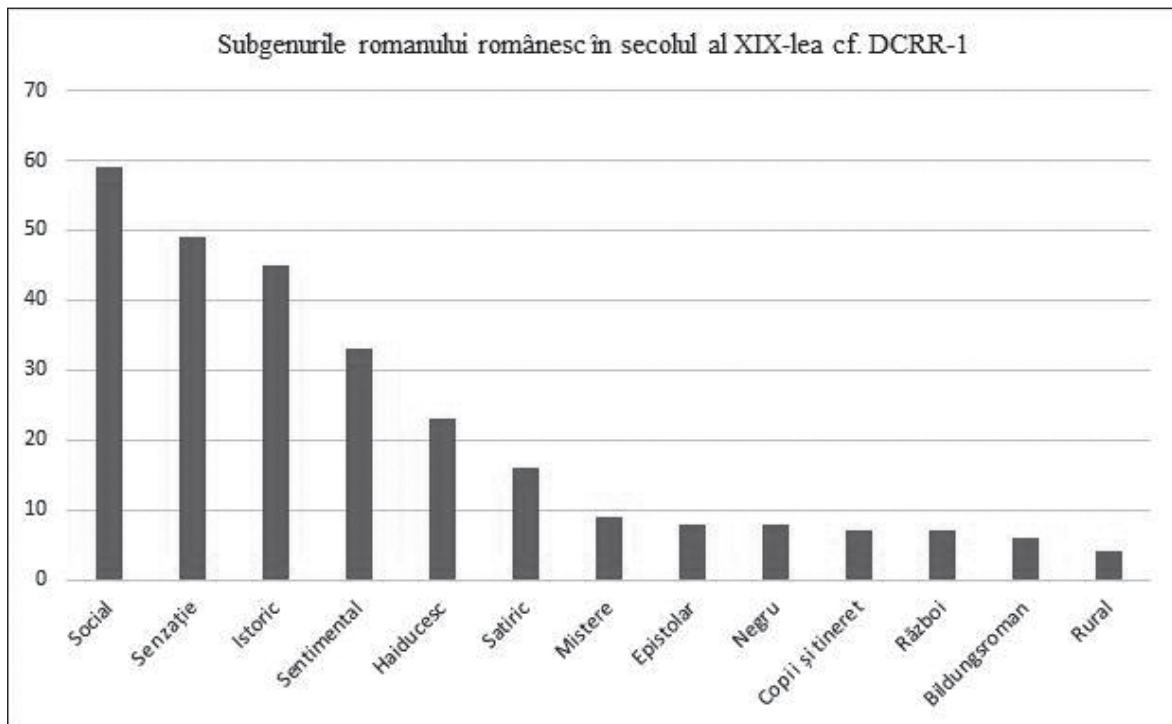
În continuarea unor astfel de demersuri, propunem încă

un exercițiu de denaturalizare a anumitor perspective despre romanul de secol XIX și de transparentizare a unor raporturi care au rămas obscure, prin exploatarea instrumentului de metadata *DCRR-1*⁹.

Două sunt, aşadar, prejudecățile construite despre romanul de secol XIX de către istoriile literare. Cea dintâi se referă la absența unei dinamici de subgen a câmpului literar, majoritatea celor care s-au ocupat de acest segment temporal ajungând inevitabil la concluzia că romanul s-a ocupat mai ales de reprezentarea vieții rurale. Cea de-a doua, legată de ideea de valoare estetică,

de calitate literară a romanului românesc s-a tradus printr-un acord tacit cu privire la ascunderea sub preș a acestei producții, din care istoriile literare păstrează doar câteva nume pe care deja le-am amintit. Lipsit de calitate sau de valoare estetică, o sociologie a romanului românesc de secol XIX nu a fost un subiect atractiv de cercetare sub auspiciile unei mentalități care a protejat întotdeauna ierarhia valorilor, canonizarea, și pentru care produsele minore ale literaturii și culturii nu au putut reprezenta cultura națională, cu toate că ele erau consumate de către public.

Tabelul de mai sus utilizează clasificarea realizată de *DCRR-1*, accesibilă în regim de acces liber pe platforma Zenodo¹⁰, și înregistrează toate subgenurile relevante cantitativ până la romanul rural din producția de roman de secol XIX (au fost omise câteva subgenuri irelevante cantitativ, de tipul „roman al exilului” sau „roman al războiului”)¹¹. În cea mai simplă reprezentare cantitativă, deci, se poate vedea cum romanul rural este la coada clasamentului. Dacă acestea sunt limitele sociologiei cantitative cu ajutorul metadatelor, unde eticheta de roman rural, așa cum au definit-o autorii dicționarului, poate să nu fie suficient de convingătoare și rămâne, deci, discutabilă problema spațialității romanului românesc, cercetările aplicate pe corpul de roman de secol XIX au oferit deja primele răspunsuri cu privire la locul acțiunii romanului românesc¹². Prevalența orașelor ca decor preferat de romancierii de secol XIX,

precum și precauția cu care autorii *DCRR-1* au utilizat eticheta de subgen „roman rural” deturneză într-o formulă colaborativă greu de ignorat clișeul romanului românesc tânăr ca roman cu precădere rural, precum și prejudecata conform căreia ar exista o penurie de subgenuri ale romanului în acest interval de timp.

Același set de metadata demonstrează că neglijența cu care a fost tratată producția de roman de secol XIX în România nu s-a datorat unei lipse de calitate descalficantă a sistemului literar, ci doar lipsei de instrumente de cercetare și de vizualizare adecvate. Astfel, nu doar că există o diversitate de subgenuri mai mare, o spațialitate cu deschideri spre cosmopolitism mai mare decât ne-am așteptat, dar și piața de carte incipientă în cadrul căreia au fost publicate aceste romane are coordonatele unui câmp sau al unui sistem coerent, în care se pot izola destul de ușor, iată, poli de putere, poli de producție. Coagularea destul de explicită

a unor interese clar delimitate atât pentru autorii, cât și pentru editurile care activau în acest sistem cultural, dar și capacitatea de a izola câțiva agenți monopolizatori (cum ar fi cazul editurii Steinberg, care publica majoritatea subgenurilor) sau migratori (de pildă autori mobili din punctul de vedere al explorării unor subgenuri multiple ca N. D. Popescu) sunt nu doar curiozități care ies la iveală într-o cercetare panoramică, ci subiecte foarte serioase de investigație pentru studii viitoare.

Acknowledgment: This work was supported by STAR-UBB Institute (Babeș-Bolyai University), project number CNFIS-FDI-2022-0179.

Note:

1. În volumul său din 2013, Matthew L. Jockers notează că: „Just as microeconomics offers important perspectives on the economy, so too does close reading offer fundamentally important insights about literature; I am not suggesting a wholesale shelving of close reading and highly interpretative «readings» of literature. Quite the opposite, I am suggesting a blended approach. In fact, even modern economics is a synthesis – a «neoclassical synthesis», to be exact – of neoclassical economics and Keynesian macroeconomics. It is exactly this sort of unification, of the macro and micro scales, that promises a new, enhanced, and better understanding of the literary record. The two scales of analysis work in tandem and inform each other. Human interpretation of the data remains essential”, Matthew L. Jockers, *Macroanalysis. Digital Methods and Literary History* (Champaign: University of Illinois Press, 2013): 98.
2. „There have by now been so many polemics written for and against the use of data to study literature, culture, media and history that to offer one more rationale seems perilously unnecessary. What is needed, for sure, is more research – more research into why exactly, why right now, the computational study of culture is necessary. Why is it not fashion or fad, but a necessary contribution to how we understand culture? And how might we describe this need, and describe it with the circumscription and openness that is essential for building any new discipline? For surely this is what we are doing. Gone are the days of interdisciplinarity as the art of dabbling – a little linguistics or a dash of anthropology thrown in with just a touch of science studies to give that old interpretation a new shine. Here we are talking about the merger of two entire fields – of “faculties” in the early modern sense denoting a shared sense of expert ability. The incorporation of two very different critical communities, two very different forms of scholarly habitus. Computation plus culture. In an ideal world, it will equal more than the sum of its parts” Andrew Piper, „There Will Be Numbers”, *Journal of Cultural Analytics* 1, nr. 1 (2016): 2.
3. În martie 2020, Andrew Piper publică la secțiunea *comentarii* a revistei pe care o coordonează un articol bizar, în care invită la trimiterea „rezultatelor nule” către această publicație, deoarece: „Whether you are doing significance testing or just saying you have found something „interesting,” the emphasis in publication is almost always on finding something „positive.” This is as much a part of the culture of academic publishing as it is the current moment in the shift towards data-driven approaches for studying culture. There is enormous pressure in the field to report something positive -- that a method „worked” or „shows” something. One of the enduring critiques of new computational methods is that they „don’t show us anything we didn’t already know.” While many would disagree (rightly pointing to positive examples of new knowledge) or see this as a classic case of „hindsight bias” (our colleagues’ ability to magically always be right), it is actually true that in most cases these methods don’t show us anything at all. It’s just that you don’t hear about those cases” Piper, „Send us your null results”, *Journal of Cultural Analytics* 5, nr. 1 (2020): 2.
4. În acest articol, Nan Z. Da susține că, „In a nutshell the problem with computational literary analysis as it stands is that what is robust is obvious (in the empirical sense) and what is not obvious is not robust, a situation not easily overcome given the nature of literary data and the nature of statistical inquiry. There is a fundamental mismatch between the statistical tools that are used and the objects to which they are applied” Da, „The Computational Case against Computational Literary Studies”, *Critical Inquiry* 45 (2019): 601.
5. Vezi mai ales articolele lui Cosmin Borza, „The National No Man’s Land. Imagining Rurality in The Romanian Literary Histories”, *Dacoromania litteraria* VI (2019): 170-180; „How to Populate a Country. A Quantitative Analysis of the Rural Novel from Romania (1900-2000)”, în *Ruralism and Literature in Romania*, Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass (Berlin: Peter Lang, 2019): 21-40; „Literatura rurală”, în *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. I, *Imaginar literar*, Corin Braga (Iași: Polirom, 2020): 191-210.
6. În istoriile semnate de G. Călinescu și de N. Manolescu, de pildă, romanul secolului al XIX-lea este descris mai ales ca roman de moravuri, iar din producția aceasta, doar romanul temelor ruralității reușește să primească validare socială și mai ales estetică, reprezentat mai ales de Duiliu Zamfirescu și Ioan Slavici. Chiar și etichetarea, însă, a romanelor *Viata la țară* și *Mara* ca narațiuni ale spațiului rural trădează ideologizarea interpretării literaturii moderne, deoarece ambele romane în chestiune

- sunt, în realitate, romane care evită satul românesc în definiția lui cea mai relevantă social.
7. Alex Francis Drake, *The Making of Modern Romanian Culture: Literacy and the Development of National Identity* (London, New York: Tauris Academic Studies, 2006): 165.
 8. Dacă nu singurele, probabil cele mai importante contribuții sunt cele semnate de colectivul care produce Muzeul Digital al Romanului Românesc ASTRA, Sibiu, publicate în revista *Transilvania* în 2019: Andreea Coroian-Goldiș et al., „Arhivele romanului românesc și posibilități de digitizare”, *Transilvania*, nr. 10 (2019): 1-8; Vlad Pojoga et al., „Tehnici digitale pentru analiza romanului românesc”, *Transilvania*, nr. 10 (2019): 9-16; Andrei Terian et al., „Genurile romanului în românesc în secolul al XIX-lea”, *Transilvania*, nr. 10 (2019): 17-28; Ștefan Baghiu et al., „Geografia internă a romanului românesc în secolul al XIX-lea”, *Transilvania*, nr. 10 (2019): 29-43.
 9. Doru Burlacu et al., *Dicționarul cronologic al romanului românesc de la origini până la 1989* (București: Editura Academiei Române, 2004).
 10. Gârdan, Daiana, „The Romanian Novel of the Nineteenth Century Database [Data set]”, *Zenodo*, 2022: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7248031>.
 11. Pentru o utilizare similară a unor *dataset*-uri preluate din alte instrumente lexicografice precum *Dicționarul cronologic al romanului tradus în România de la origini până la 1989* (București: Editura Academiei Române, 2005) sau *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice 1919-1944* (București: Saeculum, 1997-2009), vezi Ștefan Baghiu, Emanuel Modoc, “Compensation and Kin Selection in the Long Nineteenth Century Translationscapes”, *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 8, nr. 1 (2022): 216-229; Emanuel Modoc, Alex Goldiș, “Nationalizing International Prestige: Foreign Literatures in Romanian Interwar Periodicals”, *Transilvania*, nr. 4 (2022): 30-39.
 12. V. Baghiu et al. *Geografia internă*.

Bibliography:

- Baghiu, Ștefan, and Emanuel Modoc. “Compensation and Kin Selection in the Long Nineteenth Century Translationscapes.” *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 8, no. 1 (2022): 216-229.
- Baghiu, Ștefan, Andrei Terian, Vlad Pojoga, Snejana Ung, Bianca Crăciun, and Ovio Olaru. “Geografia romanului românesc (1933-1947): străinătatea” [The Geography of the Romanian Novel (1933-1947): Spaces from Abroad]. *Transilvania*, no. 9 (2021).
- Baghiu, Ștefan, Andrei Terian, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Iunis Minculete, and Ovio Olaru. “Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea” [The Geography of the Romanian Novel (1901-1932): Spaces from Abroad]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 1-11.
- Baghiu, Ștefan, et al. “Geografia internă a romanului românesc în secolul al XIX-lea” [The Internal Geography of the Romanian Novel in the 19th Century]. *Transilvania*, no. 10 (2019): 29-43.
- Bode, Katherine. *A World of Fiction. Digital Collections and the Future of Literary History*. University of Michigan Press, 2018.
- Borza, Cosmin. “How to Populate a Country. A Quantitative Analysis of the Rural Novel from Romania (1900-2000).” In *Ruralism and Literature in Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass, 21-40. Berlin: Peter Lang, 2019.
- Borza, Cosmin. “Literatura rurală” [Rural Literature]. In *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. I, *Imaginar literar*, edited by Corin Braga, 191-210. Iași: Polirom, 2020.
- Borza, Cosmin. “The National No Man’s Land. Imagining Rurality in The Romanian Literary Histories.” *Dacoromania litteraria* VI (2019): 170-180.
- Coroian-Goldiș, Andreea et al. “Arhivele romanului românesc și posibilități de digitizare” [The Archives of the Romanian Novels and Digital Possibilities]. *Transilvania*, no. 10 (2019): 1-8.
- Da, Nan Z. “The Computational Case against Computational Literary Studies.” *Critical Inquiry* 45 (2019): 601-639.
- Drake, Alex Francis. *The Making of Modern Romanian Culture: Literacy and the Development of National Identity*. London, New York: Tauris Academic Studies, 2006.
- Eve, Martin Paul. *Close reading with computers: Textual Scholarship, Computational Formalism, and David Mitchell’s Cloud Atlas*. Stanford: Stanford University Press, 2019.
- Gârdan, Daiana. “What Makes a Socialist-Realist Novel? Style, Topics, and Development in Romania (1948-1964).” In *Beyond the Iron Curtain: Revisiting the Literary System of Communist Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Andrei Terian, and Ovio Olaru, 45-60. Berlin: Peter Lang, 2021.
- Jockers, Matthew L. *Macroanalysis: Digital Methods and Literary History*. Champaign: University of Illinois Press, 2013.
- Modoc, Emanuel, and Alex Goldiș. “Nationalizing International Prestige: Foreign Literatures in Romanian Interwar Periodicals.” *Transilvania*, no. 4 (2022): 30-39.
- Modoc, Emanuel, Daiana Gârdan, Ștefan Baghiu, Andreea Coroian-Goldiș, Radu Vancu, and Vlad Pojoga. “Geografia romanului

- românesc (1901-1932): arealul național” [The Geography of the Romanian Novel (1901-1932): the National Areal]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 12-21.
- Modoc, Emanuel, Nicoleta Strugari, Mihnea Bâlici, Ștefan Baghiu, and Vlad Pojoga. “Geografia romanului românesc (1933-1947): arealul național” [The Geography of the Romanian Novel (1933-1947): the National Areal]. *Transilvania*, no. 9 (2021).
- Modoc, Emanuel. “Transnational Networks, Translational Canons: Foreign Literatures in the Romanian Interwar Periodical Culture.” In *Translations and Semi-Peripheral Cultures: Worlding the Romanian Novel in the Modern Literary System*, edited by Alex Goldiș and Ștefan Baghiu, 75-93. Berlin: Peter Lang, 2022.
- Moretti, Franco. *Grafice, arbori, hărți. Literatura văzută de departe*. Cluj-Napoca: Tact, 2016.
- Piper, Andrew. “Send Us Your Null Results.” *Journal of Cultural Analytics* 5, no. 1 (2020): 1-4.
- Piper, Andrew. “There Will Be Numbers.” *Journal of Cultural Analytics* 1, no. 1 (2016): 1-10.
- Pojoga, Vlad et al. “Tehnici digitale pentru analiza romanului românesc.” *Transilvania*, no. 10 (2019): 9-16.
- Terian, Andrei et al. “Genurile romanului în românesc în secolul al XIX-lea.” *Transilvania*, no. 10 (2019): 17-28.
- Terian, Andrei, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Cosmin Borza, Dragoș Varga, Ovio Olaru, and David Morariu. “Genurile romanului românesc (1901-1932). O analiză cantitativă” [The Genres of the Romanian Novel (1901-1932). A Quantitative Analysis]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 53-64.
- Terian, Andrei, Teona Farmatu, Cosmin Borza, Dragoș Varga, Alex Văsieș, and David Morariu. “Genurile romanului românesc (1933-1947). O analiză cantitativă” [The Genres of the Romanian Novel (1933-1947). A Quantitative Analysis]. *Transilvania*, no. 9 (2021).